

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

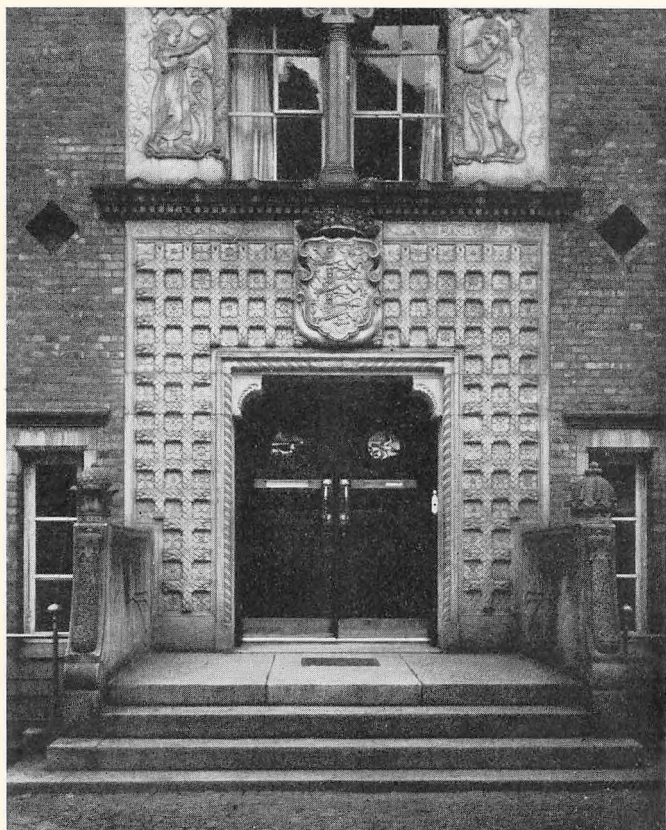
Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

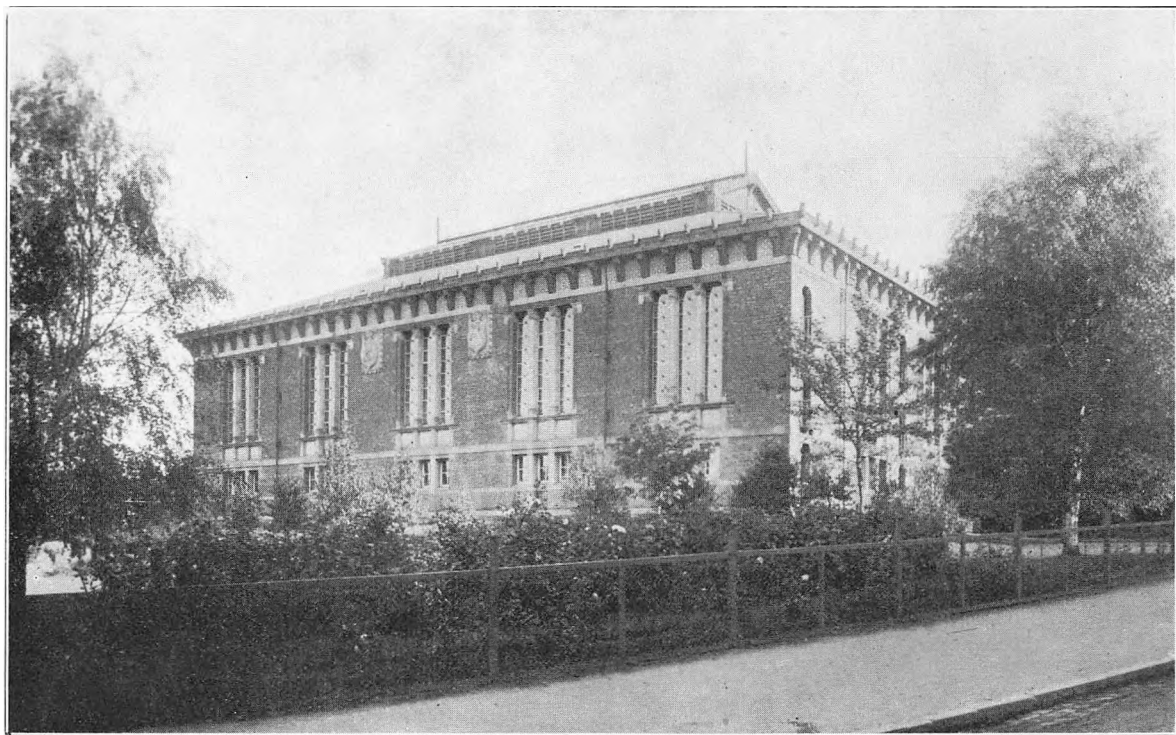
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

STATSBIBLIOTEKET I AARHUS
1902—1927

STATSBIBLIOTEKET I AARHUS 1902—1927

AARHUS 1927
F. RYBNER PETERSENS BOGHANDEL

Statsbiblioteket set fra Nord.

INDHOLD

	Side
<i>Til Indledning.</i>	
I. Almindelig Historie. Af Overbibliotekar <i>Vilh. Grundtvig</i>	11
II. Ordning, Opstilling, Bogbestand. Af Bibliotekar <i>Ejler Haugsted</i>	53
III. Pligtafleveringen. Af Underbibliotekar, Dr. phil. <i>V. J. v. Holstein Rathlou</i>	81
IV. Musikalier, Kort og Billeder. Af Underbibliotekar <i>Kay Schmidt-Phiseldeck</i>	86
V. Katalogarbejdet.	
A. Katalogiseringen. Af Bibliotekar <i>Erling Stensgård</i>	95
B. Systematisering. Trykte Kataloger. Af Underbibliotekar <i>F. M. Bendtsen</i>	114
VI. Benyttelse. Af Underbibliotekar <i>Emanuel Sejr</i>	123
A. Udlaan. B. Læsesalen (Tillæg: Udstillinger). C. Tidsskriftlæsekrese.	
VII. Forbindelse med andre Institutioner. Af Overbibliotekar <i>Vilh. Grundtvig</i>	155
VIII. Andre Forhold. Af samme	159
Bygning og Lokaleforhold — Personaleforhold og Arbejdsfordeling — Budget — Accession.	
IX. Statens Avissamling i Aarhus. Af samme	166
X. Personalet 1902—27	175
XI. Bibliografi. Af Underbibliotekar <i>Tagea Egede Christensen</i>	181

BILLEDER OG PLANER

	Side		Side
Statsbibliotekets Portal.		Fra Bogmagasinerne	69
Statsbiblioteket set fra Nord . . .	5	Kontoret for Pligtaflevering . .	83
Stiftamtmand Regensburg . . .	13	Et Katalogbind	97
Overbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek Chr. Bruun	15	En Katalogseddel	110
Gehejmearkivar Wegener . . .	22	Grafisk Fremstilling af Udlaanet 1903—26	138
Provst Vahl	24	Læsesalen	145
Statsbiblioteket 1902, set fra Syd	31	Statens Avissamling	166
Biskop Fr. Nielsen	37	Bibliotekar og Underbibliotekar 1927	177
Grundplan af Bygningen: Stueetagen.	51	Statsbibliotekets Personalet 1927	179

Femogtyve Aar er kun et kort Spand af Tid for en Institution, der — som Statsbiblioteket i Aarhus — forhaabentlig endnu har en lang Række af Aar foran sig. Biblioteket har imidlertid haft sine „Børnesygdomme“ og har i det hele taget gennemgaaet en saa begivenhedsrig Udvikling, at der allerede nu kan tales om en ikke uinteressant Historie.

Der er saa meget mere Grund for Biblioteket til at benytte Tidspunktet til et Tilbageblik, som det hidtil endnu ikke har haft Ro og Tid til saaledes at skue tilbage — der findes ingen trykte Beretninger at henvise til ud over spredte og kortfattede Meddelelser, og de Oplysninger, der ad anden Vej er tilflydt Offentligheden, har desværre ofte været mere vildledende end vejledende.

Fremdeles forekommer Statsbibliotekets Historie mig at være et karakteristisk Stykke dansk Kulturhistorie, idet den viser, hvilke Vanskeligheder en ung Statsinstitution ude i „Provinsen“ — og Statsbiblioteket er den første og hidtil eneste i sin Art — har haft at kæmpe med.

Og endelig indtager Statsbiblioteket i flere Henseender en Særstilling blandt Biblioteker, betinget først og fremmest af Ejendommeligheder i vort Lands Kulturforhold; men ogsaa i sin indre Struktur udviser det visse Ejendommeligheder, som det har kunnet udvikle frit, ganske ubundet af al Tradition. Man

har turdet vove at *experimentere* og at *begaa Fejl*, som det atter var muligt at rette, uden at der var sket altfor stor *Skade*. Vi har da ment, at det vilde have en vis *Interesse*, at der nogenlunde udførligt blev gjort *Rede* for disse særegne *Forhold*, ogsaa fordi det jo ikke sker altfor ofte, at vi hører noget om *Bibliotekernes* eget indre *Liv*, om deres for *Publikum* skjulte og ukendte *Virke* „indenfor *Skranken*“.

Først skal gives en *Skildring* af *Bibliotekets* almindelige *Historie* fra Aar til Aar. Det maa for en stor *Del* blive den maaske mindre interessante, men som *Grundlag* uundværlige *administrative Historie*, der her er *Tale* om: *ministerielle Skrivelser* og *Rigsdagsforhandlinger*, *Pengesorger* og andre *Sorger* for det daglige *Udkomme*, som en *Biblioteksleder* maa igennem ikke mindre end enhver *Husfader*. *Livet* selv, som det har formet sig efter — eller trods — alle *administrative Bestemmelser*, fornemmes kun svagt bag de mange *Tal* og *Data*. I senere *Afsnit* har da de *Mænd* Ordet, som nu leder de enkelte *Afdelinger*; de fleste har ledet dem i en *Aarrække* og været med til at skabe de *Former*, hvorunder der arbejdes. Det bliver saaledes for en *Del* egne *Oplevelser*, der skildres. Helt har det ikke kunnet undgaas, at der er blevet nogle *Gentagelser*. Meget er kun kort berørt i den almindelige *Indledning*, medens alle *Detaller* er henvist til *Enkeltskildringerne*.

Som al *Ungdom* har *Biblioteket* ogsaa haft sine *Kampe*, ja egentlig har det alle *Dage* meget mod sin *Vilje* været et „*Bibliotheca militans*“, som en af vore *Venner* engang har kaldt det — forhaabentlig bærer de følgende *Sider* ikke altfor meget *Spor* heraf.

VILH. GRUNDTVIG.

I. Almindelig Historie.

Af Overbibliotekar Vilh. Grundtvig.

De danske Købstæders Bibliotekshistorie er som næsten alle Sider af deres Kulturudvikling gennemgaaende af lidet lystelig Art, og Aarhus danner ingen Undtagelse i saa Henseende. Vi har et talende Vidnesbyrd om Videnskabsdyrkernes vanskelige Kaar i Provinsen i gamle Dage i et Brev af 1773 fra Rektor Jens Worm ved Katedralskolen til Professor Abraham Kall, hvem han anmoder om Laan af Bøger til Brug ved sit Forfatterlexikon*): „Men saa vanheldige ere vi i Provincerne“ — skriver han — „hvor vi ere udelukte fra Bibliotheker, at hvad vi ej selv have, det kan vi ej faa til Eftersyn hos andre. Havde jeg været et Sted, hvor der havde været Adgang til de anseelige Bogsamlinger, kunde jeg med langt mindre Møje og mindre Bekostning have frembragt noget fuldstændigere. Det falder mig derfor ofte ind, at det var ønskeligt, om der i Provincerne bleve anrettede offentlige Bibliotheker paa et og andet Sted, som vilde vist føde og vedligeholde Lysten til Studeringer hos mange, som ikke have Lejlighed at forskaffe sig selv de fornødne Bøger, og derfor, naar de komme fra Akademiet [ø: Universitetet], maae forlade deres Studeringer *in medio cursu*, og mange Gange, maaskee, henfalde til andet, til en ubodelig Skade, i meere end een Henseende“. Det var altsaa ham, der her ude i Provinsen langt fra boglige Hjælpemidler — uden engang et Bibliotek ved sin Skole — samlede og udgav det fortræffelige første danske Forfatterlexikon: „Forsøg til et Lexicon over danske, norske og islandske

*) „Bogens Verden“ II 1920 S. 208.

lærde Mænd“ (1771—84). Han døde 1790 i Aarhus, hvor han ogsaa var født, og hvor hans ikke ubetydelige Bogsamling solgtes ved Auktion 1791.

I 1775 kom Skoleforordningen, hvorefter der skulde være en Bogsamling ved hver af de latinske Skoler. Aarhus Katedralskole fik ogsaa sin — det havde dengang kun 2 — to — Bøger i Behold af en ældre Samling. Først 1783 fik Skolebiblioteket dog sin Indvielse; det voxede kun meget langsomt og talte endnu 1836 kun c. 4500 Bd.

Mere Vind i Sejlene havde Aarhus Stiftsbibliotek, som blev oprettet 1821 af en privat Kres, ikke som de fleste andre Stiftsbiblioteker af Præsteskabet, og fik Lokale i Domkirken. Det var et almindeligt offentligt, folkeoplysende Bibliotek, tilgængeligt for enhver mod et lille aarligt Kontingent, trivedes længe ret godt og voksede til c. 10,000 Bd.

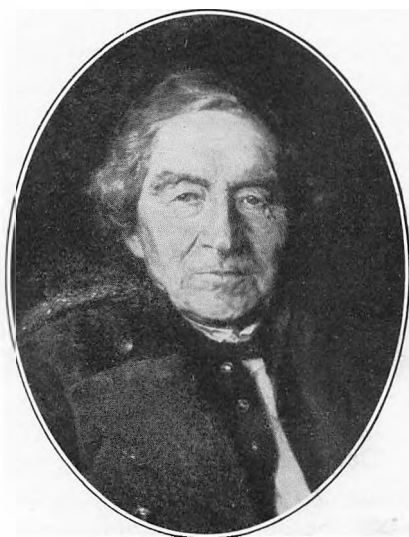
Fra 1843 har vi en interessant Udtalelse af daværende Adjunkt i Randers F. E. Hundrup, som i sin „Skole-Calender“ — med profetisk Blik — udtaler Ønskeligheden i at forene Katedralskolens Bibliotek med Realskolens [d: den daværende „videnskabelige Realskole“ i Aarhus] og Stiftsbiblioteket, „medens enhver Anstalt naturligviis beholdt frie Raadighed over sine egne Fonds Derved kunde der lægges en Grundvold til et større Bibliothek, som Jylland høiligen trænger til“ (udhævet af Hundrup).

I 1850-erne gik det stærkt ned ad Bakke med Stiftsbiblioteket, der paa Grund af de slette Lokaleforhold i Domkirken havde maattet flyttes til en af Byens Skoler. 1869 oprettedes, ogsaa ved privat Foranstaltning, „Aarhus Folkebibliotek“ — i Borgerskolen i Paradisgade — væsentlig for god underholdende Læsning. Dets lidet glørværdige, efterhaanden næsten kummerlige Tilværelse er bleven fortsat til Dato i den gamle Borgerskole paa Vestergade. Statsbiblioteket har gentagne Gange spildt skønne Kræfter paa at forbedre Forholdene.

1877 flyttede Stiftsbiblioteket til den nye Museumsbygning men førte her en hensygnende Tilværelse, indtil det — knap 8000

Bd. stort — 1881 med Ministeriets Tilladelse indlemmedes i Katedralskolens Bibliotek „paa Vilkaar, at der fra sidstnævnte Bibliothek herefter gives Personer fra Aarhus Stift, eventuelt mod Sikkerhedsstillelse, Adgang til Udlaan 1 à 2 Gange ugentlig af Bøger, som agtes benyttede til literært Studium eller anden videnskabelig Syssel“.

Biblioteket, som dermed naaede en Størrelse af ca. 28,000 Bd., var altsaa nu blevet et almindeligt videnskabeligt Bibliotek for Aarhus Stift; det var dog kun aabent et Par Gange om Ugen. Daværende Adjunkt J. Hoffmeyer blev Bibliotekar fra 1888 og tog med Kraft og Interesse fat paa Opgaven. Samtidig bevilgedes 3400 Kr. til Udarbejdelse og Trykning af Katalog over det forenede Stifts- og Skolebibliotek; den blev dog aldrig afsluttet. Udlaanet steg i Hoffmeyers Tid betydeligt: fra 1587 Bd. i 1888/89 til ca.

Stiftamtmand Regenburg
(Efter Maleri af N. Pedersen Mols
i Amtsraadssalen i Aarhus)

4968 Bd. i 1900/01. — Biblioteket voksede stærkt ved Køb og Gaver. Af disse var den betydeligste Stiftamtmand Th. Regenburgs; 1884 skænkede han Skolens Bibliotek ca. 1500 Bøger og Pjecer om det slesvigske Spørgsmaal og 1894 Resten af sin Samling — men herom senere. Ved særskilte Bevillinger erhvervedes 1890 afd. Konsul Mørks Bogsamling, ca. 800 Bd. og ca. 4000 Smaaskrifter vedrørende dansk Historie og Nationaløkonomi foruden en Samling Viser, og 1897 efter Biskop Fog Ersch u. Grubers store Encyklopædi (167 Bd.).

Biblioteket var da oppe paa ca. 60,000 Bd. foruden Dubletter

og stillede i enhver Henseende større Krav, end det var muligt at opfylde indenfor Skolens Rammer*).

Forhistorien.

Paa det mægtige Loft i „Proviantgaarden” i København — den lange Bygning ved Christian IV.s Tøjhus, der ses til venstre i „Bibliotekshaven” — havde i lange Tider været ophobet uindbundne Dubletter af danske Bøger. Lige siden 1697 skulde, efter skiftende Lovbestemmelser, snart Forlæggere, snart Bogtrykkere aflevere flere, oprindelig 5, sidst 2 Exemplarer af Bøger og Tidsskrifter til Det store kgl. Bibliotek, som det jo tidligere hed. Dubletterne var flere Gange forhen anvendt paa forskellig Maade, saaledes blev i 1811 afgivet 30,000 Bd. som Grundlag for det nye norske Universitetsbibliotek. Ved Lov af 1832, som gjaldt lige til 1902, blev det atter Bogtrykkerne, hvem Forpligtelsen til Aflevering paahvilede, og Antallet af Exemplarer fastsattes til 2 til Det kgl. Bibliotek og 1 til Universitetsbiblioteket.

Det er Det kgl. Biblioteks Chef i Slutningen af forrige Aarhundrede, Chr. Bruun, hvem Æren tilkommer for at have foreslaaet, at de døde Bogmasser blev gjort levende i et „Statsbibliotek i Aarhus”. Saaledes kalder han det allerede i de Breve om Sagen, han, for at blive orienteret med Hensyn til Byens Stilling, i 1891 vekslede med Overretssagfører Chr. Kier i Aarhus, der var Medlem af Byraadet og stærkt interesseret for Sagen. Allerede i 80'erne har Bruun dog haft Tanken om at nyttiggøre Dubletterne til et Bibliotek i Jylland; det synes, at han først har tænkt sig Dubletterne skænket til Aarhus Kommune, men efter Samraad med Kier foreslog han „Oprettelse af et statsligt Bibliotek med Tilskud fra Kommunen“.

1892 indsendte han officielt sit Forslag til Undervisningsministeriet — Goos var da Minister — som ved Skrivelse af 18. Marts nedsatte en Kommission om Sagen. Skrivelsen begyndte

*) Nærmere om Stifts- og Skolebiblioteket se Lauritz Nielsen: Danske Stifts- og Skolebiblioteker (Kbh. 1925).

saaledes: „Bibliotekaren ved det store kongelige Bibliotek, Justitsraad Bruun har forelagt Ministeriet et Forslag om, at den Samling af Dubletter henhørende til den danske Literatur, som ifl. Frdn. 20. Januar 1832 og tidligere Bestemmelser efterhaanden er afgivne fra Bogtrykkerne til Biblioteket, og som for Tiden omfatter ca. 95,000 Numre, anvendes til Oprettelse af et større Provinsbibliotek i Aarhus, idet en saadan Bogsamling, der tænktes udvidet paa samme Maade som hidtil, formentes at kunne blive til Nytte og Glæde for Befolkningen i Provinserne, navnlig i Jylland.“

Til Medlemmer af Kommissionen valgtes 6 Medlemmer: de to Overbibliotekarere — dengang slet og ret „Bibliotekarere“ — i København, Chr. Bruun, som naturligt blev Formand, og S. Birket Smith fra Universitetsbiblioteket, Arkitekten Professor

Hans Holm, Højskoleforstander Ludvig Schrøder og — som Repræsentanter for Aarhus — Borgmester F. Vestergaard og Adjunkt J. Hoffmeyer, Katedralskolens Bibliotekar. Kommissionen holdt sit første Møde 6.—7. September i København.

Planen om Oprettelse af et stort Bibliotek udenfor Hovedstaden vakte straks en Del Opsigt — det var da i Sandhed ogsaa opsigtsvækkende — og bl. a. skrev Herman Bang i „Aftenbladet“ den 14 September 1892 en Artikel, hvoraf skal citeres: „...At støtte jysk Kulturliv er for klartseende Mænd en af vore største og nødvendigeste nationale Opgaver ... Jylland er blevet vort Grænseland. Vi bør i Tide befæste det ved at gøre dets

Overbibliotekar Chr. Bruun
(Efter Fotografi)

Hovedstad til et stærkt og modstandsdygtigt Midtpunkt i vort Aandsliv. Vor største Provins maa eje et samlende Hovedsæde for al vor nationale Kultur. Aarhus er skabt til at være det. Der er endnu langt og alt for langt, til Maalet naas. Men mange Skridt er dog allerede gjort. Oprettelsen af et stort og rigt Statsbibliotek vil nu mægtigt støtte Bevægelsen.“

Det var ikke første og blev ikke sidste Gang, at Herman Bang, hvad de færreste paa Forhaand vilde tænke sig, med Alvor og Kraft som Jyde — født paa Als — talte „Provinsen“s og især Aarhus' Sag. Til det af Franz v. Jessen redigerede Maanedsskrift „Jylland“ havde han Aaret før skrevet en varmt følt Indledningsartikel ud fra „den urokkelige Overbevisning, at skal dette Fædreland bevares, saa maa København høre op med at være Danmark ... Provinserne maa til en Begyndelse faa alt rigere Følelse af deres egen Betydning, og de maa rejse Hovedet ... Bestræbelserne for Selvstændighed, aandelig Selvstændighed, social, merkantil Selvstændighed, Bestræbelserne for at vække, højne kunstnerisk Liv i Provinserne ... vil af København kun blive mødt med et Smil. Det Smil er billigt tilfals og bør ikke dupere nogen. Tværtimod, det bør kun ægge til ny Kamp for sine Interesser og til nye Bestræbelser“.

Den 8. Oktober forelaa Aarhus Byraads Tilsagn om at skænke Grunden til Biblioteket. Næste Møde holdtes da i Aarhus 8. November, hvor man af de tre disponible Grunde valgte en Grund paa 1 Td. Land paa „Bispetofte“ — dengang helt ubebygget — hvor Biblioteket da ogsaa senere kom til at ligge, dog anderledes end afsat paa den Betænkningen ledsagende Plan af Professor H. Holm. De sidste Møder afholdtes i København 27.—30. Maj 1893. Betænkningen „om Oprettelse af et Stats-Bibliothek i Aarhus“ er dog først underskrevet i September. Af dette vigtige Dokument skal her kun gives nedenstaaende Uddrag, idet vi senere skal vende tilbage dertil (se S. 30 flg.).

„Kommissionen kan udtale sin Samstemning med, at Ministeriet har valgt Aarhus til Bibliothekets Sæde; thi den største By i det største og fra Hovedstaden fjerneste af Danmarks Ho-

vedlande maa have det første Krav paa, at en saadan for vor vort Land hel ny Institution bliver oprettet der. I Aarhus er der allerede nu et Bibliothek, nemlig det forenede Stifts- og Skolebibliothek, som har sin Plads i Kathedralskolen og som tæller omtrent 45,000 Bind. Ministeriet har tænkt sig, at dette helt eller delvis kan blive indlemmet i det nye Bibliothek. Kommissionen har diskuteret denne Plan, og den er kommet til det Resultat, at dette meget godt lader sig bringe til Udførelse saaledes, at Kathedralskolen udtager af dette Bibliothek saameget som der maatte kunne siges at være nødvendigt til dens jævne og stadige Brug under Undervisningen, medens hele Resten udskilles fra den . . .

„Her frembyder sig en Betragtning, som er af Vigtighed ved Bedømmelsen af det hele Foretagende, nemlig at Oprettelsen af det paatænkte Bibliothek i Aarhus vil bidrage til at bryde den stærke Centralisation, som hersker i vort Land, og at Bibliotheket utvivlsomt maa kunne hjælpe til, at efterhaanden de Klager noget kunne formindskes, som ofte ere hørte, Klager over, at man i Provinserne ikke kan drive videnskabelige Studier, fordi man der mangler Literatur, Bøger, paa hvilke Studierne skulle bygges. Set fra den Side kan Stats-Provins-Bibliotheket faa en smuk Opgave at løse, og dertil vil Erhvervelsen af Wegener-Bibliotheket kunne give et godt Stød . . . Det bliver et overordentlig omfattende Hverv, den Mand faar at udføre, der skal være den første Bibliothekar ved det nye Bibliothek, idet han, foruden Ledelsen af den daglige Expedition, skal lede den store Indbinding, skal lede hele Opstillingen og Ordningen af de mange Bøger, skal lede Katalogiseringen af Bøgerne, og endelig skal forestaa den hele Administration. Hele hans Tid vil blive optagen, og han maa, idetmindste i en længere Aarrække, have nogle Assisterter til sin Medhjælp . . .“

Betænkningen rører paa adskillige Punkter i sin svævende Formulering, at der trods officiel Enstemmighed har hersket en Del Uenighed og paa andre Punkter en mærkelig Mangel paa Forstaaelse, saaledes med Hensyn til Personalets Størrelse. Da

alle Kommissionens Medlemmer nu er døde, vil det jo desværre blive en evig Gaade, hvad man i Grunden har tænkt sig ved Udrykket, at Bibliothekaren „idetmindste i en længere Aarrække“ maa have nogle Assisterter til Medhjælp — det kan, som det staar, kun opfattes saaledes, at han senere hen maa passe det hele ganske alene. Men selve Hovedlinierne er optrukket saa fordomsfrit og tillige mærkeligt forudseende, at Betænkningen indtil de senere Aar har kunnet afgive Norm for Bibliotekets Virksomhed.

Kort før Kommissionens sidste Møde — 9. Maj — døde Gehejmekonferensraad, tidligere Gehejmearkivar C. F. Wegener, og — sikkert efter Bruuns Initiativ — tog Kommissionen endnu under nævnte Møde hans store Bogsamling i Øjesyn; han havde efter sine store Forbilleder Thotts og Suhms Eksempel bygget sit eget Bibliotekshus i Haven til sin Ejendom paa Vesterbrogade 60, hvor August Bangs bekendte Boghandel havde til Huse. Besøget førte til, at Kommissionen i sin Betænkning varmt anbefalede, at Staten købte Biblioteket til Anbringelse i det paatænkte nye Statsbibliotek.

Det var en mærkelig Skæbnens Bestemmelse — om lykkelig eller ej, har været omstridt — at der i de faa, seks, Aar, der ligger imellem Kommissionsbetænkningen og Indvielsen af Statsbiblioteket, skulde dø tre af vor Tids største danske Bogsamlere, hvis værdifulde Samlinger sammen med Det kgl. Biblioteks Dubletter skulde danne Grundstammen for Statsbiblioteket, én — Regenburgs — ved Gave, to — Wegeners og Vahls — ved Køb. Ganske paa samme Maade blev mærkelig nok 1811 Universitetsbiblioteket i Kristiania (Oslo) grundlagt.

Det første af de tre Biblioteker blev Stiftamtmand Aug. Regenburgs Samling, ca. 22,000 Bd., overvejende af historisk Karakter, rummende især en ypperlig Samling af Skrifter vedrørende Sønderjylland — ca. 7000 Bd.; den er med Rette betegnet som den fuldstændigste i sin Art her i Landet. Han var selv Sønderjyde, født i Aabenraa 1815, og paa et af de mest kritiske Tidspunkter i vor Historie — imellem de to Krige — Sjælen i det

slesvigske Ministerium, som han, tilsidst som Departementschef, ledede paa overordentlig dygtig Maade. Fra 1870 til 1894, Aaret før hans Død, var han Stiftamtmand over Aarhus Stift. Ved sin Afgang skænkede han sin Bogsamling til Katedralskolens Bibliotek („Det forenede Stifts- og Skolebibliotek“), hvortil han, som omtalt, allerede tidligere havde givet en lille Del af den sønderjyske Samling, og hvortil Bogsamlingen snart efter flyttedes fra Amtmandsboligen i Skanderborg. Over den „Regenburgske Samling“ om Slesvig og de slesvigske Krige udarbejdede Hoffmeyer en Katalog, som blev trykt i Katedralskolens Program 1896—98 (ogsaa Særtryk). Til Supplering af Samlingen stiftedes Aaret efter hans Død ($\frac{7}{10}$ 1895) ved Fundats af $\frac{13}{10}$ 1896 „Stiftamtmand Regenburgs Legat til Fordel for det forenede offentlige Stifts- og Skolebibliotek i Aarhus“ med en Legatkapital paa 6000 Kroner.

Byen havde skænket Grunden til Biblioteket; under $\frac{15}{10}$ 1895 paatog den sig ogsaa at afholde Udgifterne til, at Læsesalen holdtes aaben om „Eftermiddagen“ (Honorar for Tilsyn, Belysning m. m.).

Kommissionens Betænkning forelaa, som sagt, allerede i September 1893; hverken i den eller den følgende Rigsdagssamling skete der dog nogetsomhelst. Sagen var, at man havde fundet paa at kæde Planen om Statsbiblioteket sammen med Forslag til Nybygning for Det store kgl. Bibliotek — en Forbindelse, der kunde være blevet skæbnsvanger for Sagens Fremme. Det nævnte Forslag behandledes i en stor Kommission om Statens Byggeforetagender, som var blevet nedsat 3 Maaneder efter Kommissionen om Statsbiblioteket (17. Juni 1892), men dens Betænkning om Nybygningen i København kom først i September 1895. Allerede 13. November fremsatte Kultusminister Bardenfleth Lovforslaget, 2 smaa Paragraffer, den første om en ny Bygning for Det store kgl. Bibliotek, den anden om Statsbiblioteket, saalydende:

„For Statskassens Regning oprettes der et Provinsbibliotek i Aarhus, til hvilket bliver at afgive fra Det store kongelige Bi-

bliotek dels dettes Dubletsamling af de her i Riget alt udkomne Skrifter, dels fremtidig det ene af de to Eksemplarer af de her i Riget udkommende Skrifter, der i Henhold til de gældende Regler om Bogtrykkernes Afleveringspligt afgives til sidstnævnte Bibliotek, alt dog med de Undtagelser, som dettes Bestyrelse maatte skønne nødvendige. Endvidere indlemmes i Provinsbiblioteket det forenede Stifts- og Skolebibliotek, der for Tiden opbevares ved Katedralskolen i Aarhus, med Undtagelse af den Del af Samlingen, som af Hensyn til Skolens Tarv bør forblive ved denne.

„Til Opførelsen af Provinsbiblioteket kan anvendes 240,000 Kr. Udgifterne til Lønninger for Bibliotekets Funktionærer, til Indbinding og til Bibliotekets øvrige Drift bevilges ved de aarlige Finanslove.

„Provinsbiblioteket i Aarhus henhører umiddelbart under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, der fastsætter de nærmere Bestemmelser om Forretningsgangen ved Biblioteket i Henseende til Udlaan, Aabningstid m. v.“

Forslaget er her aftrykt in extenso, da det som Lov blev uforandret og saaledes er Bibliotekets „Erektionsdokument“.

Under 1. Behandling i Folketinget den 30. November udtaltes Tilslutning til Forslaget fra alle Sider (Harald Holm, Trier, Harald Jensen, Reisz og J. Hage) undtagen én — Repræsentanten fra Odder (Bønløkke), der „nærer den Tro, at det ikke vil stifte nogen Nytte, som staar i Forhold til de Udgifter og Byrder, der ere ved det“. Aarhus Bys Repræsentant, den kloge og sindige Socialdemokrat Harald Jensen (senere Landstingsmand) sagde med Rette „at Aarhus og Aarhus Omegn har hørt til de artige Børn, der aldrig har bedt om noget og derfor aldrig faaet noget“ — sidenhen har vi prøvet de mindre artiges Metode, Resultatet er dog blevet det samme — og videre udtalte Harald Jensen: „Vi har kostet umaadelige Masser af Penge paa Foretagender som en Havn, Opførelse af offentlige Bygninger, en Skole, et Hospital osv. Alt det har vi gjort ved egne Kræfter, vi ere ikke komne til Staten eller nogen anden om Hjælp; vi

har udrettet det ved egen Flid“ — og hvad er der ikke sket siden 1895 — ogsaa „ved egen Flid?“ Den skønne Enighed ved Starten skulde desværre ikke vedvare under Bibliotekets senere Udvikling. Det er værd at lægge Mærke til, at der under hele Rigsdagsforhandlingen om Statsbiblioteket ikke sporedes noget-somhelst af den ellers levende Jalousi mod Aarhus fra andre Byers Side — der var overhovedet ikke Tale om andre Byer —, som bl. a. stærkt var kommet frem 1889 under Rigsdagsforhandlingen om Provinsarkivet for Jylland; dette blev, som bekendt, trods vægtige Taler for Aarhus af Mænd som Pingel og J. K. Lauridsen og med Tilslutning fra E. Brandes, alligevel lagt i Viborg.

I Bemærkningerne til Lovforslaget udtales, at man „har maattet opgive Tanken“ om Indkøb af Wegeners Bibliotek til Statsbiblioteket, da Prisen efter den senere foretagne Vurdering 44,000 Kr. var højere end forudsat, og under Forhandlingerne udtalte Trier, at han fandt det rigtigt, at Wegeners Bibliotek ikke blev købt til Aarhus paa Grund af Vanskelighederne ved at fortsætte det.

12. December 1896 kom Lovforslaget til ny Behandling i Folketinget, anbefalet af Dr. Oscar Hansen, der udtalte Ønsket om en eller to Foredragssale anbragt i Bygningen. (Det var iøvrigt Udtalelser af ham i samme Tale, der 1902 gav Stødet til Udgivelse af en fælles dansk Accessionskatalog). „Berlingske Tidende“, som allerede tidligere havde indeholdt Indlæg i Sagen (saaledes af daværende Adjunkt Steenberg, Horsens 1892 ^{25/11} Aften og 1895 ^{20/11} Aften) bragte Nytaarsaften en fortræffelig, endnu læseværdig Artikel af Hoffmeyer: „Hvilken Nytte kan et Provindsbibliothek gjøre?“ med gode Bemærkninger om Provinskultur i det hele.

Ved Forslagets 2. Behandling fremkom kun korte anbefalende Udtalelser af Ordføreren (Alberti) og Ministeren (Bardenfleth), og det blev efter 3. Behandling uomtalt vedtaget af Folketinget ^{26/2} 1897 og af Landstinget ^{16/3}. Her blev det ^{9/3} forelagt af Ministeren som „det andet lille Foretagende, der omhandles i

Lovforslaget“, ellers talte Ordføreren, Goos, der bl. a. udtalte sin Glæde over „en fornuftig Decentralisation, der her finder Sted. En saa stor Landsdel som Jylland bør ikke være uden et Sted, hvor de store Kilder til Kundskab og Belæring findes samlede i Landsdelen selv. Det bør ikke være en Nødvendighed for

Gehejmekonferensraad Wegener
(Efter Maleri af E. Vermehren)

enhver af de mange, som rundt omkring i denne Landsdel beskæftiger sig med Videnskab eller søger Belæring, at foretage Rejser til Kjøbenhavn.“ Loven var nu færdig, blev underskrevet af Kongen 22. Marts 1897, og Statsbiblioteket i Aarhus var oprettet.

Man tog straks fat paa Forberedelserne, som dog først fik endelig Form det følgende Aar.

1898 blev et begivenhedsrigt Aar med Køb af Wegeners Bibliotek til Statsbiblioteket, Leje af den gamle Toldkammerbygning i Aarhus

til Lagring af Dubletterne fra Det kgl. Bibliotek, Adjunkt Hoffmeyers Beskikkelse til foreløbig Leder af Arbejdet her, de første Dubletsendingers Ankomst og endelig Paabegyndelse af Bygningen.

Købet af Wegeners Bibliotek var, som nævnt, ikke gaaet saa glat. Det endte dog med, at det ved Ændringsforslag til 3. Behandling af Finanslovforslaget for 1898—99 med J. C. Christensen som Ordfører blev foreslaaet købt af Staten for 35,000 Kr., hvortil kom aarlig Leje (1667 Kr.) for Lokalet i Kjøbenhavn, hvor Samlingen maatte blive, til Biblioteket i Aarhus var færdigt. Den var vurderet til 44,000 Kr. og havde kostet Wegener ca. 100,000 Kr. i Anskaffelse. Saafremt den ikke kunde sælges

en bloc, skulde den være stillet til Auktion. Den trykte Katalog „Bibliotheca Wegeneriana“ (1897) omfatter 4 Dele i 5 Bd. med 22,149 Nr. i over 40,000 Bd.; Halvdelen er Historie, derimellem lange Rækker af „Scriptores“, i øvrigt er Samlingen aldeles overvejende humanistisk, om end fra Wegeners Side tænkt universel. Nærmere om Samlingen og Samleren, der var født 1802 — 100 Aar førend hans Samling skulde blive offentlig tilgængelig, se Chr. Bruuns Forord til Katalogen. I sine unge Dage havde Wegener anonymt skrevet en saakaldt „patriotisk Phantasie for Fyenboer“ („om et eneste stort offentligt Bibliothek i Staden Odense“ (i Ugebladet „Bidrag til Tidshistorien“, Odense 1838, Nr. 12); det blev dog altsaa Jylland, der først fik sit store offentlige Bibliotek.

For at det ikke skulde vare for længe, inden Biblioteket, naar Bygningen var færdig, kunde aabnes for Benyttelse, blev det, som af Kommissionen ønsket, bestemt, at man straks skulde tage fat paa Ordning og Indbinding af Dubletterne fra Det kgl. Bibliotek, og dertil lejedes altsaa den gamle Toldkammerbygning, hvis nederste Etage blev indrettet til denne Brug. Arbejdet med Modtagelsen o. s. v. blev ved Min. Skr. af 18. Maj overdraget Hoffmeyer, der i den Anledning fik Permission fra Katedral-skolen. Den 9. Juni ankom den første Ladning, straks en forsvarelig Mundfuld paa ca. 19,000 Numre — derimellem naturligvis en Mængde „Smaatryk“ — i 160 store Pakker samt 190 Aargange Aviser, og otte Dage efter en omtrent ligesaa stor Sending. Saa var der Ro lidt, og der var jo nok at tage fat paa med Udpakning, Ordning og Indbinding af disse Masser. Efter Hoffmeyers eget Ønske havde Bruun officielt Tilsyn med Arbejdets Udførelse, og en Række af Breve fra disse Aar viser, hvorledes han stadig, indtil Sygdom i Foraaret 1900 lammede hans Kraft (kort efter at han havde været i Aarhus for at se paa Sagerne), i Enkeltheder fulgte Arbejdet med vaagen Interesse og nøjagtige Direktiver — et af dem med det gode Motto for Arbejdet: „Ro, Taalmodighed, Sindighed, Orden“. Hoffmeyer tog med stor Energi fat paa Opgaven og sled bravt i alle disse Aar, næsten uden Medhjælp.

I April paabegyndtes de paa Grund af Terrænets stærke Skraanen mod Aarhus Aa særdeles vanskelige Jord- og Funderingsarbejder paa Bispetofte. Der var nu udarbejdet en ny Plan af kgl. Bygningsinspektør for Jylland, senere Professor H. Kampmann, der tidligere (1890) havde vakt Opmærksomhed ved

Provst Jens Vahl

(Efter Maleri af Arvid Aae i Statsbiblioteket)

Bygningen af Provinsarkivet i Viborg og nu blev Bibliotekets Bygmester. Grunden uden om Bygningen er saa stor, at der — som angivet paa Planen — vil kunne tilføjes to Sidefløje med samme Hyldeplads som Hovedbygningens.

1899 kom det tredje af de grundlæggende Privatbiblioteker paa Markedet. Den kendte kirkelige Forfatter og ansete Missionshistoriker Provst Jens Vahl til Nørre Alslev paa Falster (Broder til Bibliotekaren ved Det kgl. Bibliotek) var død 1. April 1898 og havde efterladt sig et ca. 12,000 Bd. stort Biblio-

tek af en sjælden, næsten enestaaende speciel Art: angaaende Hedningemissionen og beslægtede Emner, saaledes om Rejser i Missionslandene. 1884 havde han udgivet trykt Katalog derover og senere (1886—95) 5 Tillæg. Man var straks fra flere Lande ude efter det, saaledes meldte Amerika sig med Bud paa 12,000 „Mark“. For at redde Samlingen for Danmark overtog en „herboende Privatmand“ — det var Bankdirektør Axel Heide, Privatbanken — Samlingen for 10,000 Kr. „under Forudsætning af, at Ministeriet vilde love at stille Forslag til en Bevilling af 6000 Kr., for hvilket Beløb han da vilde afhænde Samlingen til Staten“. Bruun ønskede ikke Samlingen til Det kgl. Bibliotek, men efter Professor Fr. Nielsens indtrængende Anbefaling købte

Staten den til Stiftsbiblioteket i Roskilde for de 6000 Kr., altsaa for kun lidt over Halvdelen af, hvad der var budt fra Udlandet, samtidig med, at der bevilgedes 300 Kr. aarlig til Supplering. Ved 2. Behandling af Finanslovforslaget blev det efter Udvalgets Ønske ændret dertil, at Samlingen skulde overgaa til Statsbiblioteket, da det vilde muliggøre Besparelser med Hensyn til de paaregnede Udgifter til Katalogisering og Anbringelse. Foreløbig skulde den dog blive i Præstegaarden.

Der begyndte nu ogsaa at komme Gaver til Biblioteket fra forskellige Sider, de første var den store franske „Encyclopédie méthodique“ 1840—53, 187 Bd., fra Stamhusbesidderinde Frk. Rosenørn Teilman (Nørholm) og de første 33 Aargange af „Illustreret Tidende“ fra Universitetsboghandler Gad. Desværre sinkedes Byggearbejdet meget ved den store General-Lockout i Maj—September 1899.

Arbejdet paa Toldboden, hvor der i Maj 1899 var kommet en ny stor Sending fra Det kgl. Bibliotek, fortsattes med Energi; ved Slutningen af Finansaaret 1899—1900 var indbundet ca. 65,000 Nr. Bøger og ca. 600 Aargange Aviser. Desuden var Masser af Smaatryk ordnet og anbragt i Æsker — bl. a. For-
eningstryk, kommunale Smaatryk m. m. Det skal her straks om-
tales, at dette var noget nyt, Hoffmeyer indførte, og som snart
efter blev efterlignet paa Det kgl. Bibliotek, hvor det meste
heraf hidtil var blevet behandlet og katalogiseret enkeltvis „som
Bøger“. Derimod var det naivt allerede nu — for den ene Mand
— at begynde paa at lave Seddelkatalog til Bøgerne — det gik
da ogsaa snart i Staa af sig selv — dog herom senere. — Den 20.
April 1900 blev Kransen hejst paa Biblioteket — men indvendig
stod endnu det meste tilbage.

Tiden nærmede sig, da man skulde tage den nye Bygning i
Besiddelse og „skabe“ et Bibliotek dér — Lederen maatte nu
endelig bestemmes. Det blev, som ventet, uden Konkurrence eller
Opslag, den Mand, der havde forberedt det hele: under $23\frac{1}{4}$ 1901
udnævnte Kongen Overlærer Julius Hoffmeyer til „Bibliotekar“
ved Statsbiblioteket. Det vil være naturligt paa dette Sted at

sige nogle Ord om denne Mand, hvis Skæbne er saa nøje knyttet til den Institution, han havde været med til at skabe, men hvor han kun i faa Aar skulde komme til at virke.

Hoffmeyer — født i København 1841, Magister i Botanik, Skoleembedsexamen i Geografi og Naturhistorie, 1869—1901 knyttet til Aarhus Katedralskole, Medstifter og 1871—77 Redaktør af „Jyllandsposten“ — var en begavet og kundskabsrig Mand, med stor praktisk Sans og et Væsen, der kunde være meget vindende. Han var fantasifuld med noget Hang til Mysticisme — han var da ogsaa ivrig Frimurer — og idérig, men manglede, som saadanne Naturer ofte gør, i nogen Grad Stadighed. Gennem mange Aar var han, som omtalt, samtidig med sin Lærergerning Bibliotekar ved Katedralskolens Bibliotek. Han var som Bibliotekar Dilettant, men en begavet og lærenem Dilettant. Dette i Forbindelse med hans hele Naturel blev ham dog paa en Maade en Fordel ved det Arbejde, han nu var gaaet til: han kastede sig ind i det uden at være klar over de umaadelige Vanskeligheder af enhver Art, der skulde overvindes — og hans Energi sejrede, for saa vidt som han i kort Tid af Kaos fik skabt en forholdsvis velordnet Bogsamling, og hans Dispositioner har i sine Grundtræk kunnet bevares indtil nu. Sin manglende Faguddannelse søgte han i Sommeren 1901 at bøde noget paa ved en Rejse til udenlandske Biblioteker, navnlig Tysklands, her saa han jo ogsaa en Del til Biblioteksbygning og -indretning. Sine Erfaringer og sit praktiske Blik fik han nu i adskillige Tilfælde Held til overfor Arkitekten at gøre Brug af ved Bibliotekets Montering med bevægelige Hylde, Vinduesborde o. s. v. — Grundfejlen ved den store Etagehøjde var og blev uoprettelig.

Fra 1. Oktober udnævntes de to Assistenten og Kustoden. Assistenten blev, efter at Stillingen havde været opslaaet, cand. phil. Erling Stensgård (f. 1876), senere Bibliotekar, og fhv. Højskoleforstander exam. polyt. Sv. Mørk-Hansen (f. 1852, pensioneret 1913), Redaktør af Tidsskriftet „Naturen og Mennesket“ og stærkt interesseret for Folkeoplysning. Til Kustode valgtes fhv. Mejerist H. Tørsleff (f. 1854, pensioneret 1922). Det blev

snart efter de to nye Assistenters Opgave at overføre Wegeners og Vahls Bogsamlinger til Statsbibliotekets Bygning i Aarhus, hvorhen ogsaa Bøgerne fra Toldboden og Katedralskolen nu efterhaanden blev flyttet.

Bygningen blev først helt færdig i April 1902. Den havde ialt kostet 272,490 Kr.; der var oprindelig kun bevilget 240,000 Kr., nu blev efterbevilget 32,490 Kr. foruden 36,500 Kr. til Inventar.

Statsbiblioteket er mere end en lokal Seværdighed, det er en Kunstners Værk og kendt ud over Landets Grænser. Skønnest og ejendommeligst er vel nok den festlige Læsesal, hvor Lyset om Dagen falder saa smukt gennem de tre Kuppelhvelvinger og om Aftenen straalere fra de tre pragtfulde Lysekroner, hvis Ornamentik dog er for overlæsset efter Nutidens Smag.

Det er et skønt Arbejdssted, men vi Bibliotekarere, der færdes i de smukke Rum, kan dog ikke lade være med daglig at ønske, at der havde været lidt mere Tanke for de Mennesker og den Gerning, der skulde være til Huse der. Fejlen var, at der i de første Aar ingen ansvarlig Biblioteksleder var — Hoffmeyer havde ingen Myndighed i saa Henseende, og Kommissionens Ønske, „at det vistnok vil være det heldigste, naar det bliver overdraget en kyndig Architect sammen med en praktisk Biblioteksmand at konstruere Bygningen,“ blev derfor kun i ringe Grad opfyldt. Kampmann kendte lidet eller intet til Biblioteksbygninger, ellers havde han næppe, trods Kommissionsbetænkningens Ord om, at „Reolernes Højde maa ikke være større end, at Bøgerne i de øverste Hylder kunne naas uden Stiger“, lavet Reolerne af indtil 3,77 m Højde. Det var og blev en Skandale — og desværre uafhjælpelig. Af mere humoristisk Art — om end en lidt dyr Spøg — var det, at Læsesalens af italienske Arbejdere med stor Kunst nedlagte Mosaikgulv bl. a. for Lydens Skyld næsten omgaaende maatte dækkes af Kokosmaatter, og at de fleste af de 37 — syv og tredive — Døre fra Læsesalen og dens Galleri efterhaanden har maattet stænges. Ellers var Planlægningen i det hele god med Ovenlyslæsesal i Midten omgivet af 23 Bogrum i 3 Etager med mellemliggende Jærnræstegulve, Konto-

rer i Hjørnerne, Elevatorer, Hustelefon o. s. v. — Manglen af Arbejdslokaler traadte først senere stærkt frem.

Lovens Ord var sket Fyldest, for saa vidt Bygningen var opført; det samme kunde desværre ikke siges med Hensyn til Bøgerne, som Biblioteket skulde have fra Det kgl. Bibliotek og Katedralskolen. Hvad det sidstnævnte Bibliotek angaar, blev Resultatet efter Forhandlinger mellem Statsbiblioteket, Skolen og Ministeriet, at kun omtrent Halvdelen, c. 30,000 Bd., blev afgivet og flyttet til Statsbiblioteket, nemlig det gamle Stiftsbibliotek (c. 6000 Bd.), Regenburgs Samling (c. 22,000 Bd.) og Bøgerne efter Konsul Mørk og Biskop Fog. Det var jo noget ganske andet, end Loven foreskrev: at Stifts- og Skolebiblioteket skulde „indlemmes“ i Statsbiblioteket „med Undtagelse af den Del af Samlingen, som af Hensyn til Skolens Tarv bør forblive ved denne“. Halvdelen, c. 30,000 Bd., blev tilbage og fører en selv for Bøger usædvanlig støvet og forsømt Tilværelse paa Katedralskolen — uundværlig for „Skolens Tarv“. Denne Sag kan da endnu ikke betragtes som endelig ordnet.

Hvad Afleveringen fra Det kgl. Bibliotek angaar, var Forholdet ikke mindre nedslaaende. Loven havde jo foreskrevet, at Biblioteket ogsaa fremtidig skulde have det ene af Det kgl. Biblioteks 2 Pligtexemplarer „med de Undtagelser, som dettes Bestyrelse maatte skønne nødvendige“. Det „skønnede“ saaledes, at saa at sige alle Hovedværker i dansk Litteratur fra det 19. Aarhundrede blev beholdt eller krævet tilbage — ialt c. 4000 Bd. — hvoriblandt eksempelvis kan nævnes 23 Tidsskrifter, alle Ud-gaver af S. Kierkegaard og alle G. Brandes', Kr. Erslevs, Edv. Holms og A. D. Jørgensens Skrifter, og fremdeles forbeholdt man sig ogsaa i Fremtiden, om fornødent, at kræve afgivne Dubletter tilbage. Det var naturligt, at Hoffmeyer reagerede herimod. Under 18. December 1901 havde Det kgl. Biblioteks nye Overbibliotekar, H. O. Lange, som en af sine første Regerings-handlinger forelagt Ministeriet Forslag til Revision af Forordningen af 20. Januar 1832 om Bogtrykkernes Afleveringspligt til Statens Biblioteker uden dog, ligesaa lidt som Over-

bibliotekar Birket Smith i hans Skrivelse om Sagen af 27. Dec. 1901, at røre noget ved Antallet af Exemplarer eller med et Ord tale om Statsbiblioteket. Disse to Forslag blev sendt Hoffmeyer til Erklæring; i sit Svar af 12. Januar 1902 gjorde han da Rede for Statsbibliotekets „ganske retsløse Stilling“ og androg om, at enten det ene af Det kgl. Biblioteks to Pligtexemplarer afleveredes direkte til Statsbiblioteket — Det kgl. Bibliotek kunde da faa en Bevilling til „Slideexemplarer“ — eller at Afleveringspligten udvidedes til ogsaa at omfatte Statsbiblioteket. Heldigvis fandt dette sidste Forslag Tilslutning hos Ministeren og i Tinget, og 2. Maj underskrevs den nye Lov om en udvidet Pligtaflevering, som først nylig igen er foreslaaet væsentlig indskrænket. Statsbiblioteket fik Ret til alle danske Tryksager fra Aviser til Smaatryk af enhver Art, incl. Bryllups- og Begravelsessalmer m. m., der tidligere var undtagne. Det kgl. Bibliotek beholdt dog mærkeligt nok ogsaa stadig sin Ret til 2 Exemplarer — der skulde altsaa afleveres ialt 4 mod tidligere 3.

Dette var en Hovedbegivenhed i Bibliotekets Historie, hvorved dets hele Position som selvstændigt dansk Statsbibliotek blev fastslaaet og dets danske Bogbestands fremtidige Vækst sikret.

I den følgende Maaned, 12. Juni, kom Bibliotekets Reglement, som blev trykt med Ministerens Underskrift — den femte Minister, Biblioteket havde til Fadder — det fik derfor i den første Tid af og til Breve til „Hr. J. C. Christensen“ med bønne Anmodninger om gode Bøger.

Alt var nu parat — de 150,000 Bd., hvormed Biblioteket begyndte, paa Plads, og 17. Juni oprandt den store Dag, da den højtidelige Indvielse kunde finde Sted. Den begyndte egentlig Aftenen før, da Biblioteket i straalende elektrisk Belysning forevistes for Pressen. Paa Festdagen vajede Flagene rundt i Byen — den forstod, at det var en Begivenhed i dens Historie. Indvielseshøjtideligheden, Kl. 11, foregik naturligvis i den festlige Læsesal. Fra Marselisborg Slot kom Prins Christian — vor nuværende Konge — med Prinsessen; faa Dage før (7. Juni) havde

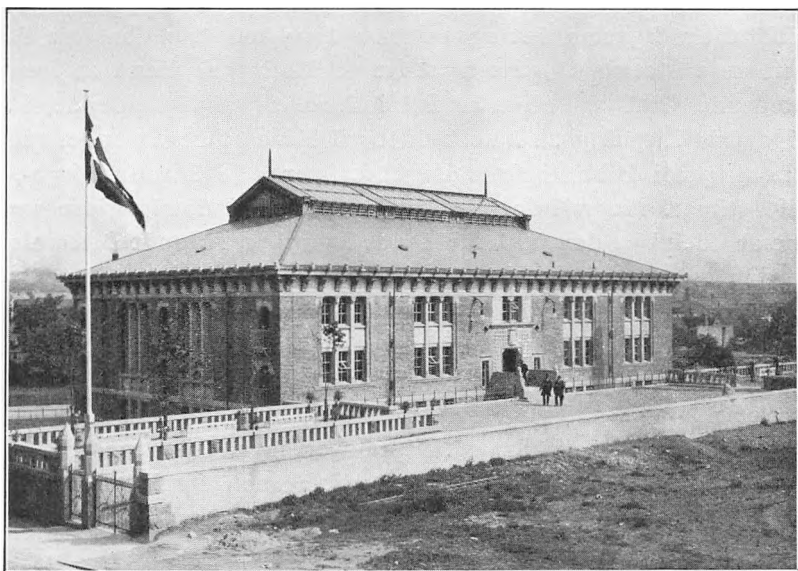
han faaet Slottet overdraget som Gave fra Jylland. Foruden Ministeriets Embedsmænd med Ministeren, J. C. Christensen, i Spidsen var efter Indbydelse mødt c. 150 Personer, hvoriblandt de tidligere Kultusministre Goos og Bardenfleth, Folketingsmand Dr. phil. Oscar Hansen — der sammen med Goos repræsenterede Rigsdagen som Sagens Ordførere dér — jyske Amtmænd, Biskopper osv., alle Byens Honoratiores, Repræsentanter for Fagforeningerne og Haandværkerne osv. — en straalende Forsamling, hvis Deltagere vi for Størstepartens Vedkommende da havde Fornøjelsen at se for første og sidste Gang. Vore Søsterinstitutioner i København var repræsenteret af Overbibliotekar H. O. Lange; Bruun, Bibliotekets Fader, var for syg til at være med (han døde 1906). Med faa Ord bød Ministeren velkommen, idet han sluttede med Ønsket om, at „Fred og Fordragelighed maa hvile over Huset“, og Domorganist Allin slog an for den af ham komponerede Kantate med Ord af Forfatteren Rolf Harboe, sunget af Sangforeningen „Brage“ til Regimentsmusikkens Toner. Mellem den første og sidste Del holdt Hoffmeyer en smuk og for ham karakteristisk Tale — han var en udmærket Festtaler. Derefter blev Biblioteket besæt, og de „udvalgte“ (c. 100) gik nu til Ministeriets Frokost i Klubben „Polyhymnia“. Der blev her udbragt flere Skaaler — ved en Forglemmelse af næsten symbolsk Karakter dog ikke for Biblioteket. Hs. kgl. Højhed udtalte Glæden over „saa at sige at have staaet Fadder til Biblioteket“ — det blev altsaa den sjette og fornemste.

Første Periode 1902—1912.

Inden vi lukker op for Publikum, vil det være naturligt endnu et Øjeblik at dvæle ved Kommissionsbetænkningen af 1893 om Statsbibliotekets Oprettelse og høre lidt om de Retningslinier, dens vise Fædre havde tænkt sig for Udviklingen.

Kommissionen udtaler som sin Mening, „at Bibliotheket skal tjene til Fremme af almindelig Oplysning, at det ikke kan være anlagt paa Specialstudier, men dog saa vidt muligt bør sættes

i Stand til at tilfredsstille særlige Ønsker om Bøgers Anskaffelse, naar disse ikke gaa for dybt ind i Videnskabens Undersøgelser, thi saadanne maa det overlades Landets store Bibliotheker at anskaffe . . . Bibliotheket behøver ikke at være ængsteligt

Statsbiblioteket i 1902, set fra Syd.

for, af den fremmede Literatur at udskille Bøger, som ere opslidte, ganske forældede og helt ude af Kurs, saaledes at der bestandig kan sørges for Plads til det Nye, der træder istedenfor de Bøger, som have udspillet deres Rolle, overladende det til Landets store offentlige Bibliotheker at være Bogmusæer, hvilket de nødvendigvis maa være . . . Man anser det for at være ganske naturligt, at Aarhus-Bibliotheket i Tiden bliver et Slags Central-Bibliothek for andre Byers offentlige Bibliotheker og at disse paa saa let en Maade som muligt sætte sig i Forbindelse med det, men at Kommissionen for Tiden ikke kan bringe bestemte Regler i Forslag herom, da Erfaringen maa vejlede, og Fremtiden maa føre disse Tanker videre . . . Tanken med Opret-

telsen af Aarhus-Bibliotheket er dog ikke at være, hvad man kalder et Folkebibliothek . . . det staar for Kommissionen som meget tvivlsomt, om det ogsaa kan være Tanken ved Oprettelsen af Aarhus-Bibliotheket at give dette i en fremtrædende Grad Karakter af et Almues-, et Folkebibliothek eller af et Slags Lejebibliothek, ligesom det ogsaa staar tvivlsomt for den, om det kan være Statens Opgave at stifte et Bibliothek, der i en fremtrædende Grad vil blive et Bibliothek for underholdende, for Morskabs-Læsning . . . Forholdet vil blive et noget andet med Læsningen i Bibliothekets Læsesal, især da i Eftermiddags-, i Aftentimer. Her vil det vanskeligere kunne lade sig gjøre ganske at udelukke den underholdende Læsning, skjøndt Læsesalen jo dog ingenlunde er beregnet særlig paa den . . .“

Festen var endt, og Hverdagen begyndte. Dagen efter Indvielsen lukkedes der op for Publikum — Læsesalen 11—2 og Udlaanet 12—2½. 1. Juli blev der dog igen lukket paa Grund af Sommerferiemaaned. Fra 16. September begyndte Læsesalen for kommunalt Tilskud at være aaben om Aftenen, foreløbig kun fra 6—8 i de 8 Maaneder indtil 15. Maj. Publikum fandt hurtigt Vejen til Biblioteket. Der udlaantes i de 5½ Maaned af 1902 ialt 4151 Bd. oplysende og videnskabelig Litteratur — Skønlitteratur paa Dansk var lige fra først af unddraget Udlaan undtagen til Studiebrug. De udenbysboende meldte sig ogsaa strax, og der blev i Halvaaret afsendt 139 Bogpakker.

Det største Besøg faldt dog paa Læsesalen, som hurtigt blev meget populær.*) Det var jo noget helt nyt, ikke blot i Aarhus, men i det ganske Land. Det samlede Besøg paa Læsesalen i det første Aar 1902/03 var 26,857 Personer, heraf om Aftenen 17,655 og om Formiddagen 9292. Det gennemsnitlige daglige Besøg i 1902 var 88, om Aftenen alene 103. De 48 Siddepladser forslog da ikke, og man maatte snart fordoble deres Antal. Ogsaa Børn havde Adgang — fra 12-Aars-Alderen — og strømmede til i store

*) Om Læsesalen i 1902—03 se Hoffmeyers Beretning til Aarhus Byraad i dettes „Forhandlinger“ 1903—04, S. 318-21.

Masser, saaledes at de truede med at fylde hele Salen. Det blev da ordnet saaledes, at der hver Aften kun blev indladt 25, der i Forvejen maatte hente deres Billetter, og at de fik deres egne Borde. Det hændte da ikke sjældent, at der blev opført hele smaa Kampe foran Indgangen for at komme til. Foruden Haandbibliotek, Tidsskrifter og Aviser fandtes der og findes fremdeles opstillet et Udvalg af Skønlitteratur paa Dansk. I flere Aar stod ogsaa nyanskaffede udenlandske Bøger en Tid fremme paa Læsesalen. I Modsætning til, hvad der ellers er almindeligt ved saa store Biblioteker som Statsbiblioteket, har Bøger fra først af kunnet expederes fra Magasinerne til Læsesalen i hele Aabningstiden.

Skønt Læsesalsbenyttelsen om Aftenen efterhaanden er blevet reguleret, baade hvad Roman- og Avislæsning og Benyttelsen fra Børnenes Side angaar, har den dog til Dato i det store og hele bevaret sin stærkt folkelige Karakter. Denne Side af Bibliotekets Virksomhed har sikkert haft sin Betydning i vor hjemlige Biblioteksudvikling men ellers været til Skade for Biblioteket selv. En Ordning af Folkebibliotekssagen i Aarhus er paatrængende nødvendig. Statsbiblioteket har i Aarenes Løb gentagne Gange forgæves søgt at bringe Liv i denne Sag.

Der havde naturligvis ikke været aabent længe, førend man var klar over det fuldkomment haabløse for Bibliotekar og 2 Assistenten samt en Kustode at besørge selv det nødvendigeste Arbejde, og der blev da søgt om og ogsaa bevilget Ansættelse af en ny Mand „med bibliotekarisk Erfaring“ som Underbibliotekar og desuden af en honorarlønnet Medhjælper ved Pligt-afleveringen. Til Katalogisering var beregnet 800 Kr. — et Beløb, det først lykkedes at faa forhøjet 10 Aar senere — og derfor antaget til Hjælp ved Seddelskrivningen to ældre Herrer, en Adjunkt ved Katedralskolen og en brav gammel, fhv. Skuespiller og Journalist, cand. phil. — iøvrigt Sproglærer, Forsikringsagent, Visedigter og Oplæser. Sedlerne udarbejdedes nærmest efter de preussiske Katalogregler og blev skrevet i Haanden. Samtidig skreves en enslydende systematisk Seddel — begge

Sedler med Indsnit og bestemt til Indsnøring i Leidener-Bind. Selve Systemet er bevaret, alfabetisk Katalog dog noget beskaaret anbragt i Skuffer, og alle haandskrevne Sedler afløst af maskinskrevne — men herom nærmere i et senere Afsnit.

Medhjælperen tiltraadte allerede 1. Januar 1903, Underbibliotekaren først fra 1. Maj. Til denne Stilling blev udnævnt Bibliotekar ved Landbohøjskolens Bibliotek (siden 1892) cand. mag. Vilhelm Grundtvig, der fik Ledelsen af Pligtaflleveringen og Katalogiseringen som to omfattende Hovedopgaver. I nederste Etage (under Overbibliotekarens Kontor) var der blevet indrettet et godt Kontor i Lokalet mellem to store Magasinrum, forsynet med Hylder og „Dueslag“ til Fordelingen af Tryksagerne. Til Kontrol med og Registratur over Bogafleveringen anvendtes og anvendes fremdeles Titlerne fra den periodiske „Dansk Bogfortegnelse“ udskaarne og opklæbde paa Sedler, som derefter i adskillige Aar videre benyttedes i Bibliotekets alfabetiske Katalog.

Statsbiblioteket fik nu sin første Skrivemaskine, først og fremmest bestemt til Katalogiseringsbrug; begge Sedler — baade alfabetiske og systematiske (senere ogsaa Manuskriptsedler til trykte Kataloger) — blev skrevet samtidig ved Gennemslagning. Arbejdet gik dog endnu længe kun meget langsomt fremad med den gamle Skuespiller som eneste agerende — nogle Timer daglig — Adjunkten holdt ikke af nymodens Opfindelser som Skrivemaskiner.

Allerede nu i Bibliotekets første Aar kom Lægerne i Aarhus til det med Anmodning om Anskaffelse af medicinske Haandbøger; der opnaaedes dertil en ekstraordinær Bevilling af 1700 Kr.; først senere skulde den medicinske Afdeling naa videre frem. Paa Læsesalen opstilledes et fyldigt Udvalg af kurante Bøger bestemt til Udlaan — Systemet „aabne Hylder“ vist første Gang praktiseret i Danmark. Medens der hidtil om Aftenen kun havde været aabent fra 6 til 8, blev Tiden fra 15. September forlænget med 1 Time, til 9.

I 1903—04 modtog Statsbiblioteket sin første større samlede

Gave, idet fhv. Organist i Slagelse Rasmus Claudius Rasmussen (f. i København $\frac{3}{2}$ 1820) kort før sin Død ($\frac{10}{7}$ 1904) skænkede Biblioteket sin betydelige Samling af Musikalier og Portrætter, som blev Grundlaget for dets Samlinger paa disse Omraader. Han var i Firsernes København en kendt Gæst paa Auktioner, især over Bøger, og efterlod sig da ogsaa ved sin Død en stor Bogsamling (c. 12,000 Nr.) foruden Samlinger af Malerier, Mønter og Oldsager, som alt solgtes ved Auktion. Denne originale Mand, Autodidakten med de mange Interesser og den fødte Samler, nær knyttet til mange af vore store Navne i Kunstnerverdenen — saaledes til Berggreen — har selv fortalt om sit Liv i en haandskrevet Selvbiografi, der findes i Statsbiblioteket (Portræt og kort Karakteristik findes foran Auktionskataloget over hans Malerier 1904). Bedst kendt er han vel som Forfatter af umulige Runetolkninger, rettet mod Wimmer.

Den 3. Februar 1905 blev en mørk Dag i Bibliotekets Historie, idet dets Chef paa Grund af beklagelige Forhold ved den finansielle Administration blev suspenderet fra sit Embede for senere at blive afskediget. Han levede senere i København og naaede her at fuldføre sin fortjenstfulde Bog, „Blade af Aarhus Bys Historie“, samme Aar som han døde, 1911. Bibliotekaren blev konstitueret som Overbibliotekar og var i lang Tid optaget af at faa Rede paa og bringe Orden i de økonomiske Forhold. I Aarets sidste Maaned blev Overbibliotekarstillingen besat med den konstituerede Chef og samtidig Dr. phil. Emil Fog udnævnt til Bibliotekar fra Januar 1906. Dr. Fog — født 1873, Magisterkonferens i sammenlignende Litteraturhistorie 1900 — blev trods manglende Biblioteksuddannelse Biblioteket en udmærket Støtte gennem mange Aar og har her ydet en virkelig Indsats, indtil Sygdom 1919 lammede hans Kraft — han tog sin Afsked 1920 og døde 1925 efter i Mellemtiden at have været knyttet til „Politiken“. Ordet „Ildhu“ løber en uvilkaarligt i Pennen ved Tanken paa ham. Det blev hans uvisnelige Fortjeneste, at han ud fra sin store Interesse for Mennesker og det sociale Liv organiserede og 1906—08 og 1912—19 ledede Statsbibliotekets Ud-

laan paa en saadan Maade, at han kan siges at have skabt den Tradition, som vi nu dér arbejder under.

Kort efter sin Tiltrædelse indsendte den nye Overbibliotekar ^{10/12} til Ministeriet en Redegørelse for Bibliotekets Forhold. Det oplyses deri bl. a., at der endnu i Aarhus og København henlaa ubehandlet c. 25,000 Bd. (foruden Aviser) af Det kgl. Biblioteks Dubletter, og at den daglige løbende Expedition lagde Beslag paa alle de faa Kræfter, saa at der næsten ingen Tid var tilovers til indre Arbejder med Katalogisering o. s. v. Der søgtes derfor om en Forhøjelse af Medhjælpssummen, som bevilgedes 1906, saaledes at Personalet blev forøget med en ekstraordinær Medhjælper. Læsesalen, som hidtil om Dagen kun havde været aaben fra 11—12, fik Tiden forlænget til 3 — uforandret indtil 1912.

At Statsbiblioteket, trods sit forholdsvis moderne Tilsnit, dog ogsaa ejer smukke Prøver paa Fortids Bogkunst, viste sig ved dets Deltagelse i Kunstindustrimuseets Udstilling af Bogbind 1906. Samme Aar saa den første fra Biblioteket selv udgivne trykte Katalog Lyset — en lille Fortegnelse over Skrifter om Bygningskunst — Begyndelsen til en lang Række senere Kataloger.

Fortegnelsen over Bibliotekets Erhvervelser af nyere udenlandske Bøger var hidtil blevet optaget i den officielle Accessionskatalog men ikke særskilt udgivet. Der var dog Trang til en særlig Aarskatalog for Biblioteket, og 1907 udsendtes da den første, for 1906 (med Indledning om de da gældende Principper for Boganskaffelse). Rækken er fortsat til Dato; indtil 1910 medtoges Nyerhvervelserne dog ogsaa i Accessionskatalogen.

Allerede kort efter sin Stiftelse i 1905 havde Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“ sat sig i Forbindelse med Statsbiblioteket om Samarbejde. Det førte nu bl. a. til, at Biblioteket efter et Møde 2. Februar 1907 med et Udvalg fra Foreningen oprettede sine „Vandrebooksamlinger“, mindre Samlinger af oplysende Bøger, udsendt til de smaa Folkebogsamlinger til videre Udlaan.

Under ^{9/8} 1907 indsendtes med Budgetforslaget en ny, meget udførlig Indberetning om Bibliotekets Arbejde og Forhold i det

hele, hvoraf Nødvendigheden af forøget Medhjælp fremgik saa klart, at det heldigvis førte til det ønskede Resultat.

Aaret 1908 blev i flere Henseender et betydningsfuldt Aar i Statsbibliotekets Historie, idet det faste Personale blev forøget med 2 „Underbibliotekarere“, svarende til tidligere Assistenten, som altsaa samtidig fik Navneforandring, og 1 Garderobebetjent (ogsaa beskæftiget paa anden Maade) — alle dog stadig kun lønnet efter Finansloven — medens de to Statsbiblioteker i København derimod havde faaet ny Lønningslov ^{26/4} 1907.

En anden Begivenhed var Indførelse af Portofrihed for Udlaan, d.v. s. gratis Tilsendelse til udenbys Laanere, fra 1. April 1908 — motiveret dels i sig selv, dels af den besværlige Kontrol med rigtig Refundering af tidligere udlagt Porto. Denne Reform, der kun forhøjede Driftsudgifterne med c. 1 pCt., foranledigede nyt Reglement (af ^{14/12}). Fremdeles udsendtes den første af Bibliotekets „brune Kataloger“, over Udvalg af nordisk Oplysningslitteratur, oprindelig svarende til „Læsesalens Udlaansbibliotek“. Katalogen omfattede Biografi og blev i Aarenes Løb efterfulgt af en Række andre — allerede 1909 den vigtige Katalog „Norden“ — der alle uddeltes gratis indtil Indskrænkningen i 1912. Baade „Portofriheden“ og de gratis udsendte Kataloger bevirkede, at Udlaanet i de følgende Aar steg meget stærkt. Endvidere indførtes Aftenudlaan, foreløbig kun én Gang ugentlig, og Læsesalstiden om Aftenen forlængedes fra 9 til 10 — alt ved Forhøjelse af Kommunens Tilskud.

Biskop Fredrik Nielsen
(Efter Litografi af Harald Jensen)

Endelig — og det var nok det betydningsfuldeste — indgik i dette Aar det fjerde store Privatbibliotek i Statsbiblioteket, efter Aarhus-Bispen, tidl. Professor Fredrik Nielsen, det jyske Universitets varme Talsmand, der var død 1907. For en meget billig Pris, 15,000 Kr., erhvervede Staten efter Bibliotekets Indstilling denne store og meget værdifulde Samling, c. 10,000 Bd., overvejende af kirkehistorisk og almen-historisk og kulturhistorisk Karakter; c. 2400 Bd. blev dog afgivet til Det kgl. Bibliotek eller, som Dubletter, til 9 forskellige Biblioteker.

I 1909 afholdtes den store Landsudstilling i Aarhus, hvori Statsbiblioteket deltog ved sammen med „Statens Komité til Understøttelse af Bogsamlinger“ at organisere det første almindelige danske Biblioteksmøde (herom særlig trykt Beretning), paa hvilket Overbibliotekar Lange holdt sit bekendte Foredrag om „Bibliotekssagen udenfor København“, og ved i Udstillingens „Stationsby“ at indrette et „levende“ lille Mønsterbibliotek, „Stationsbyens Folkebibliotek“. Dette blev en stor Succes, med c. 70,000 Besøgende (eller over 500 daglig); nærmere herom i et særligt, illustreret lille Skrift. Af Hensyn til Udstillingen enedes Personalet om at opgive deres faste Sommerferiemaaned med Lukning af Biblioteket og i Stedet skiftes til at holde Ferie, og Biblioteket har siden da været aabent hele Aaret rundt undtagen Søn- og Helligdage.

Paa Grund af de nylig omtalte Reformers ved Udlaanet steg dette fra 17,819 Bd. i 1908 til 25,484 Bd., og Tilstanden begyndte at blive kritisk af Mangel paa tilstrækkelig Medhjælp; Katalogiseringsarbejdet gik saaledes næsten helt i Staa.

I Budgetforslaget for 1911/12 og i senere Skrivelser fremkom udførligt Forslag om forøget Medhjælp, der dog ikke blev bevilget. Finanslovbehandlingen gav N. Neergaard Anledning til $\frac{1}{2}$ 1910 at tale om vore offentlige Biblioteker og deres Benyttelse og derunder at udtale anerkendende Ord om det folkepædagogiske Arbejde, der udførtes i Aarhus, i Modsætning til København, som dengang endnu stod ret langt tilbage i den Henseende.

Den ved Langes Pjece rejste Diskussion om Bibliotekssagen fortsattes foruden i Pressen baade paa Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“s Repræsentantmøde i Fredericia i April, hvortil ogsaa Overbibliotekaren var mødt efter Indbydelse, og i et lille Skrift af denne, „Bibliotekssagen i Danmark“, i hvilket et Tillæg gør Rede for Bibliotekets daværende Stilling.

Indtil nu havde Bibliotekets Kustode haft en rigt varieret Virksomhed: „Portner“, Varmemester, Havemand, Pakmester, Bud m. m.; intet Under, at han følte Trang til en mere rolig Tilværelse og med Glæde afgav en stor Del af sit Arbejde sammen med Boligen til en ny Mand og kun beholdt Ind- og Udpakning o. s. v. i Udlaanet, som nu krævede en hel Mands Arbejde.

Moderne udenlandsk Skønlitteratur har altid været Stedbarn ved Statens Biblioteker; til Støtte af Sagen og af Biblioteket stiftedes paa Dr. Fogs og Læge Køsters Initiativ ved et Møde i Aarhus den 29. Maj en endnu bestaaende „Forening til Indkøb af udenlandsk Skønlitteratur“. Takket være den er Statsbiblioteket nu forholdsvis smukt forsynet med moderne europæiske Forfattere paa de fleste Kultursprog.

Bibliotekets Forhold var Genstand for livlig Drøftelse under Finanslovforhandlingen i Folketinget d. ²⁰/₁ 1911; Angreb paa Portofriheden blev heldigvis afværget. Vi er nu naaet til Aaret 1911, som er det „kritiske“ Aar i Bibliotekets Historie. Udlaanet var steget saa stærkt, mere end fordoblet i 2 Aar: i 1910 37,558 Bd. mod 17,819 i 1908 — det skulde i Aarets Løb stige yderligere til 46,198 Bd., — at det lagde Beslag paa omtrent alle Kræfter, saaledes at næsten alt indre Arbejde med Katalogisering osv. maatte hvile. Siden 1909 var kun den løbende Tilgang blevet katalogiseret, men ikke engang dette var det mere muligt at gennemføre, og siden 1908 havde Resten af Dubletpakkerne fra Det kgl. Bibliotek — ca. 200 store Pakker med mindst 7000 Bd. — ikke kunnet blive taget under Behandling. Den 5. Februar aflagde Ministeren og Kontorchefen et Besøg paa Biblioteket efter dettes Ønske for personlig at gøre sig bekendt med Forholdene.

Situationen var saa kritisk, at Overbibliotekaren under $\frac{10}{3}$ samtidig med at gentage Kravet om forøget Medhjælp foreslog Biblioteket lukket i 4 Maaneder for at der kunde blive lidt Ro til det indre Arbejde, og, da der stadig intet skete, under $\frac{10}{6}$ officielt androg om, at der saa snart som muligt maatte finde en Konference Sted til Overvejelse af Bibliotekets Forhold. Under 6. December indsendtes en udførlig Redegørelse for Forholdene med Forslag angaaende Forøgelse af Medhjælpen, Lettelse af Udlaanet ved Udvidelse af Vandrebogsamlingerne og Ordning af Avissspørgsmaalet (herom senere), som nu var blevet brændende ved Ankomsten af en sidste stor Avisaflevering fra Det kongelige Bibliotek — 4 Banevogne fulde! Ogsaa Læsesalsbesøget kulminerede i dette Aar med et samlet Besøg af 46,524 Personer og et aftenligt Gennemsnit af 153. Der var ofte aldeles overfyldt, og Tilstrømningen blev nu kraftigt reguleret paa forskellig Maade.

Om den store Virksomhed ved Biblioteket i denne Tid orienterer godt et Par Artikler af daværende kst. Underbibliotekar Døssing (Bogsamlingsbladet) — den nuværende Biblioteksdirektør, der var knyttet til Biblioteket 1908—12 — og af Dr. Fog (Jysk Maanedsskrift) samt sidstnævntes Pjece: En Biblioteksreform (Aarhus 1911). En helt anden, noget skingrende Tone lyder fra Bibliotekar A. A. Bjørnbo's Pjece „Statens Bogkøb“ (Kbh. 1911), hvorefter Statsbiblioteket „paa Forhaand har opgivet enhver Tanke om at danne Rygstød for videnskabelig Virksomhed, men som alment, folkeligt Underholdningsbibliotek kan opfylde en Mission“. Folkebibliotekssagen og Statsbibliotekets Forhold dertil drøftedes yderligere paa et Møde i Bibliotekarforeningen i København d. 9. December,*) hvor ogsaa Biblioteket var repræsenteret, og Dr. Fog indledede Diskussionen med et Foredrag.

*) Referat i Bogsamlingsbladet, Februar 1912.

Anden Periode 1912—27.

Dette Periodeskifte er i Betænkningen af 1927 om Statens Biblioteksvæsen skildret saaledes af Statsbibliotekets Repræsentanter: „Ikke blot formindskedes det aarlige Udlaan med over 10,000 Bd. — en Nedgang, som dog hurtigt udlignedes i de følgende Aar — men Udlaanets Art skiftede Karakter. Laanet af den populæreste Oplysningslitteratur tabte lidt efter lidt sin Overvægt, mindre paa Grund af den ministerielle Unddragelsesskrivelse, som Aaret efter gjordes passiv, men fordi Folkebibliotekerne Landet over i disse Aar voksede sig større og større og efterhaanden gjorde Masseudlaan af den omtalte populærvidenskabelige Litteratur overflødig“.

14. Februar 1912 fandt der endelig en Konference Sted i Ministeriet med Tilkaldelse af forskellige Sagkyndige. Hovedresultatet blev 1) at Udlaanet skulde indskrænkes ved, at de allermest benyttede danske Bøger (Oplysningslitteratur) undroges Udlaan udenfor Aarhus undtagen til Studier eller anden motiveret Brug og 2) at der til Katalogarbejde osv. „indtil videre“ ekstraordinært bevilgedes 4000 Kr. til Honorarer for 4 Medhjælpere — en for Biblioteket meget betydningsfuld Betydning. Om den saakaldte „Index“ — Fortegnelse over de fra Udlaan unddragne Bøger — og om hele Indskrænkningens Virkninger se nærmere S. 128 flg.

Bibliotekets Forhold gav Anledning til indgaaende Drøftelser under Finanslovforhandlingerne paa Rigsdagen, hvor bl. a. Ministerens (Appel) paa adskillige Punkter lidet vel funderede Kritik blev skarpt imødegaaet af Folketingsmand, senere Kirkeminister Povlsen (se Folket. Forh. 1912/13 især Sp. 491—97, 675—81, 757—60, 765). Allerede først paa Aaret var den gratis Udsendelse af de trykte Kataloger ophørt. Fra Oktober antoges de nye Medhjælpere til Katalogiseringen, som nu kunde tage fat for Alvor efter vedtaget Plan; hidtil var kun c. $\frac{1}{5}$ af Bogmassen katalogiseret.

Foruden Avisafleveringen bragtes i en senere Skrivelse af

⁵/₈ fra Overbibliotekaren ogsaa Spørgsmaalet om „Smaatrykket“ paa Bane, og det henstilledes at høre de to andre Overbibliotekærers Mening derom, samt at Statsbiblioteket fik Ret til at kasere, hvad det ikke ønskede at opbevare, i hvert Fald af Plakater, Reklamer og Begravelsessange. Der skete dog intet videre herved.

I Begyndelsen af Aaret blev Læsesalens „Udlaans-Bibliotek“, som efterhaanden var naaet op paa c. 5000 Bd., inddraget til Fordel for en nødvendig Udvidelse af Haandbiblioteket, navnlig dets Afdeling om Danmark og danske Forhold, som alene nu kom til at tælle c. 800 Bd. Aftenudlaanet, som honoreredes af Aarhus Kommune, blev udvidet til 2 Gange 2 Timer ugentlig, og Læsesalstiden forlængedes fra 3—4.

17. Januar 1913 fandt en ny Forhandling Sted i Ministeriet, dels om Folkebogsamlingerne, dels om Statsbiblioteket, efterfulgt af Forhandlinger i den udvidede „Statens Bogsamlingskomité“ 2. Juni, hvoraf Overbibliotekaren kort før var blevet Medlem. Forhandlingerne havde den glædelige Følge, at „Forbudet“ reelt blev hævet 20. Juni, dog saaledes at der ikke maatte anskaffes Dubletter af populær Oplysningslitteratur undtagen til Vandrebogsamlinger, og der blev til dette Formaal bevilget 2000 Kr. aarligt. „Forbudet“ havde dog haft sin Virkning: fra de 46,198 Bd. i 1911 sank Udlaanet til 42,734 i 1912 og gik i 1913 yderligere ned til 34,084 Bd. for dog derefter i de følgende Aar at stige nogenlunde jævnt.

I Slutningen af Aaret aabnede Statsbiblioteket med en lille Fest en „Minde-Udstilling 1863—1913“ paa Raadhuset i Aarhus.

I 1914 opnaaede Biblioteket endelig at faa en Lønningslov (³/₇) — ringere end de to Søsterinstitutioners i Hovedstaden, trods Ministerens (Keiser-Nielsens) bestemte Udtalelse (Folket. Forh. Sp. 3376): „Derfor er det for mig et bestemt Krav, at vi maa have de samme Lønningslove for de tre Biblioteker“. Samtidig ansattes en Sekretær, og Kontoen for Indkøb og Indbinding blev for første Gang reelt forhøjet fra 15,000 til 19,000 Kr. Planen for den udvidede Vandrebogsamlingsvirksomhed blev drøftet

ved et Møde i Aarhus ²⁰/₈ med en Mængde Repræsentanter for jyske Folkebogsamlinger. Virksomheden begyndte derefter i Eftersommeren og vandt hurtig og stigende Tilslutning, hvorom de aarlige trykte Beretninger vidner. Særlige Bogkasser blev paa Foranledning af Forsvarsministeriernes Bogudvalg under hele Krigen udsendt til Sikringsstyrken rundt i Jylland. Et vigtigt Apparat for Udlaanet blev grundlagt 1914 med Slagordskartoteket (Emneordskatalog), Aarskatalogens udenlandske Titler opklæbede og ordnede alfabetisk efter Emner, og en stor „Revolution“ i Udlaanstekniken 1915 indført ved det gammeldags Protokolsystems Afløsning af Kvitteringsblanketter med Gennemslags-Kopier, til Ordning efter henholdsvis Bog og Laaner. Den 20. April 1915 mindedes Statsbiblioteket ved en stilfuld Aftenfest paa Læsesalen og et lille Mindeskrift Hundredaarsdagen for Regenburgs Fødsel.

Alt i et Par Aar havde Biblioteket haft Forbindelse med Jysk medicinsk Selskab i Aarhus og dets energiske Formand, Overlæge Albeck. Det lykkedes 1916 ved forenede Kræfter at opnaa en særlig og senere fortsat aarlig Bevilling (1000 Kr.) til Indkøb af medicinsk Litteratur.

I 1917 kom man atter et lille Skridt fremad mod mere adækvat Forhold mellem Arbejdet og Personalets Størrelse: der oprettedes en ny, anden Post som Bibliotekar, og Medhjælpssummen forhøjedes saaledes, at der kunde antages 2 nye Assistenten.

Samme Aar lykkedes det endelig at faa den Bygning — tidligere Fodfolkskaserne — der var blevet købt og indrettet til Aviserne, færdig, og i 1918 flyttedes Avismasserne derind fra deres forskellige Opbevaringssteder. Det gav Luft i Kælder og paa Loftet. De nye Reoler, der blev sat op der 1919, blev dog hurtigt fyldt af de stadig voxende Masser af Smaatryk, der optog Avisernes Plads i Kælderen, og af Dubletter, Musikalier m. m. paa Loftet. Samtidig fik Biblioteket endelig sit eget Bogbinderi i Kælderetagen, og der blev indrettet en hyggelig Frokoststue, hvor i Aarenes Løb mange Kolleger fra andre Biblioteker og ikke faa andre „notable“ tilrejsende har været Personalets Gæ-

ster til Frokosten. 12. September 1919 kom den nye Tjenestemandsslov, hvorved Personalets Forhold blev reguleret og 3 Assistentstillinger normeredes som Kontorassistenter, medens Biblioteket mistede Sekretæren. Glædeligvis fik det dog samtidig 3 nye honorarlønnede Assisterter og Forhøjelse af Budgettet for Indkøb og Indbinding fra 19,000 til 25,000 Kr.

Vi er nu inde i Efterkrigstiden, hvis Vanskeligheder ogsaa i høj Grad mærkedes af Biblioteket ved Bogkøb og Indbinding, selv da Budgettet atter forhøjedes, til 30,000 Kr. I 1920 stiftedes „Jysk Forening for Historie og Sprog“, virkende dels ved Foredrag, dels ved en af Biblioteket ledet Læsekres for udenlandske Tidsskrifter, en Idé som har vist sig særdeles heldig. Forbindelsen med andre Institutioner i Aarhus, navnlig de medicinske, var nu efterhaanden blevet saa levende, at deres Bogerhvervelser fra og med dette Aar indgaar i Bibliotekets Aarskatalog som „Accessionskatalog“ for Aarhus. En Begivenhed, om end ikke direkte vedrørende Statsbiblioteket, var Biblioteksloven (Lov om statsunderstøttede Biblioteker) af $\frac{5}{3}$ 1920, hvorved Folkebibliotekernes Forhold blev ordnet, og „Centralbibliotekerne“ officielt fastslaaet som Type.

Personalet blev 1921 forøget med en ny — femte — Underbibliotekar og Indkøbs- og Indbindingskontoen forhøjet til 36,000 Kr. Bogudvexlingen af medicinsk og juridisk Litteratur mellem de to store Biblioteker i København (i Henhold til ministeriel Skrivelse af 18. Okt. 1918) begyndte nu at øve sin Virkning ogsaa for Søsterinstitutionen i Aarhus, foreløbig ved Afgivelse af en stor Samling (c. 2900 Bd.) overvejende ældre, juridisk Litteratur, som dog er magasineret paa Avissamlingen og sikkert kun delvis bør indgaa i Biblioteket, desuden af første Del af en medicinsk Aflevering, som siden er fortsat i forskellige Afsnit — godt, man havde Avismagasinet til Hjælp; fornyet officielt Andragende fra Biblioteket om at tage Udvidelsesplaner op til Undersøgelse blev pure afslaaet. Paa sin Side havde Statsbiblioteket den Glæde af sin Dubletsamling, som nu var voxet til over 30,000 Bd., at kunne afgive c. 5000 Bd., derimellem

især mangfoldige værdifulde Bøger vedrørende Sønderjylland, til det nye Landsbibliotek i Aabenraa, desuden 500 Bd. til det danske Bibliotek i Flensborg.

I 1919 var der endelig blevet nedsat et „Udvalg“ om Opretelse af et Universitet i Jylland. Det maatte naturligvis bevirke, at Statsbibliotekets Forhold til Sagen blev klarlagt. Dette skete 1921, dels i en lille Pjece (i forkortet Form i Berlingske Tidende for 21. Marts Aften), dels i Indlæg af Overbibliotekaren med skarp Imødegaaelse af Overbibliotekar Langes noget forbløffende Artikel i „Bogens Verden“, der ikke anerkender Statsbiblioteket som Grundlag for et kommende Universitetsbibliotek i Aarhus (alt senere trykt i Betænkningen 1925).

I 1921 blev der taget fat paa en grundig Oprydning i Dubletmasserne og med Ministeriets Tilladelse paabegyndt en siden fortsat Udvexling med udenlandske, navnlig nordiske, dog ogsaa tyske og amerikanske Biblioteker. Biblioteket er herved kommet i Besiddelse af mange værdifulde Rækker og Enkeltværker, som det ellers ikke let havde erhvervet. Af Dubletter af danske Skrifter af lokal Interesse, især ældre Pjecer, er adskilligt af Værdi sendt som Gave til de vedkommende danske Biblioteker.

Overbibliotekarens efterhaanden ikke sjældne Embedsrejser til Hovedstaden fører heldigvis undertiden til glædelige Resultater for Biblioteket, saaledes i 1922 en stor Gave, c. 45,000 gamle Musikalier, som modtoges fra Wilh. Hansens Musikhandel, i hvis Lagerkælder paa Kongens Nytorv de havde ligget i 43 Aar og maatte blive en lille Tid endnu. Samlingen bestod af de fra C. C. Loses Musikhandel (F. Borchorst) og Horneman & Erslev (S. A. E. Hagen) overtagne Musik-Lejebiblioteker, med mange Sjældenheder. Bogudvexlingen i København tilførte 1923 Biblioteket et i Forbindelse med sagkyndige foretaget Udvalg, dels af lange Rækker af overvejende nyere medicinske Tidsskrifter, dels af 1724 Bd. overvejende ældre medicinske Bøger fra Det kgl. Biblioteks nu desværre sprængte, skønne gamle Samling, deriblandt en Mængde førsterangs Klassikere.

Aaret bragte ogsaa et Par af de desværre saa sjældne kon-

tante Gaver: 1000 Kr. fra en Kres af Forretningsmænd i Aarhus til Handelslitteratur og mere beskedent men ikke mindre smukt: 100 Kr. fra en taknemlig Laaner — Læge paa Landet — der saaledes fejrede sit 100. Laan.

I 1923 optryktes for sidste Gang en af de „brune Kataloger“ over Udvalg af nordisk, overvejende dansk, Oplysningslitteratur. De fem Hæfter, som er udgivet siden 1908 og trykt i et samlet Oplag af 31,400 Ex., indeholder ialt c. 10,000 Titler, et lige saa stort Antal som den nylig udgivne store amerikanske Mønsterkatalog — i øvrigt sans comparaison. De har sikkert haft deres Mission, ogsaa udenfor Statsbiblioteket og dets Kres, ved at udbrede Kendskab til Hovedværkerne indenfor dansk Oplysningslitteratur fra alle Fagomraader og nok i nogen Grad erstattet Savnet af en dansk Mønsterkatalog af større Omfang, som endnu ikke er udgivet her i Landet i Modsætning til vore Nabolande Norge og Sverige. Med Ændringerne i Folkebibliotekernes Forhold og i Statsbibliotekets Forhold til dem vil specielle faglige Kataloger, som ogsaa medtager fremmed Litteratur, være mere tidssvarende og er da ogsaa paabegyndt.

Med Indlæggene om Bibliotekets Stilling til Universitets-sagen var indledet en siden fortsat og til Tider temmelig levende Polemik om Statsbibliotekets Stilling i det hele. I et lille Skrift („Kultur-Kilder“) tog nu Udlaanets mangeaarige Leder, Underbibliotekar Sejrs, Spørgsmaalet op til kort orienterende Behandling, snart efter imødegaaet af daværende Biblioteksinspektør Svend Dahl („Et Nødtraad fra Aarhus“) og med Replik af Sejrs i „Bogens Verden“. Dr. Lauritz Nielsen kom ogsaa ind paa en Side af Bibliotekets Virksomhed i sit Skrift om „Pligtafleveringen til vore Biblioteker“.

Samtidig med at Bølgerne gik højt om Universitetsbiblioteket i København i Anledning af Bibliotekar Kalls Skrift om dette fortsattes Diskussionen om Statsbiblioteket i Aarhus i 1924 med ikke mindre end 3 selvstændige Smaaskrifter, først to af Underbibliotekarerne ved Statsbiblioteket Sejrs („Statsbiblioteket i Aarhus. Et Indlæg til Orientering“) og Schmidt-Phisel-

deck („Biblioteker og Bibliotekarere. Nogle Betragtninger“). Mod disse og Overbibliotekarens tidligere omtalte Artikel rykkede nu Svend Dahl ud i sit lille Skrift („Kræfternes frie Spil eller faste Rammer? Nogle Betragtninger over Statsbiblioteket i Aarhus“), hvor han dog tillægger os et Program, vi ikke kendes ved og heller aldrig har fremsat. Det var paa Tide, at vore og i det hele Statsbibliotekernes Forhold drøftedes til Bunds, og under ^{11/10} 1924 nedsatte Undervisningsministeriet derfor et „Udvalg“ vedrørende Statens Biblioteksvæsen, som fik nogle drøje Aar med Forhandlinger; dets Opgave skulde i første Række være rettet paa at fastlægge Retningslinierne for de tre videnskabelige Statsbiblioteker. Statsbiblioteket var i Udvalget repræsenteret af Overbibliotekaren og Underbibliotekar Sejr. Et af de mange Biblioteksspørgsmaal, Spørgsmaalet om Afleveringspligten, havde den 18. Februar været Genstand for Drøftelse ved et Møde i København i Forlæggerraaet, hvortil var indbudt og mødt Repræsentanter for alle tre Statsbiblioteker. Det var glædeligt at konstatere, at næsten alle indenfor Forlæggerens Kres saa med Forstaaelse paa Princippet for Afleveringsloven.*)

Aaret stod ellers i Musikkens Tegn, idet Wilh. Hansens omtalte store Musikkave, fyldende en Banevogn, i September blev overført hertil og foreløbig anbragt i Avissamlingen — en Del bar dog saa tydelige Spor af den lange Indespærring, at den maatte kasseres, men der blev nok tilbage. Til yderligere Supplerings af Statsbibliotekets Musikaliesamling stiftedes „Forening for Indkøb af udenlandsk Musik“.

En vigtig Reform var Udvidelsen af Læsesalens daglige Aabningstid fra 11—4 til 11—6 ved forhøjet Tilskud fra Aarhus Kommune, saaledes at der nu i de 8 Maaneder af Aaret er aabent uafbrudt fra 11 Fm. til 10 Aften.

Den gamle Sag om en Ordning af Katedralskolebibliotekets Forhold blev paa ny officielt bragt frem af Skolens Rektor og Overbibliotekaren i Forening — dog stadig uden Resultat.

*) Referat findes i Dansk Boghandlertidende, 21. Febr. 1924.

Som første foreløbigt Resultat af Biblioteksudvalgets Arbejde udgik ^{18/1} 1925 ny Lov om Pligtaflevering af Aviser til Statens Samlinger, hvorefter de 4 Exemplarer nedsattes til 2 af Provinsens og 3 af københavnske, og Dubletter af de gamle Provinsaviser tilbydes Folkebibliotekerne. 16. Maj holdt Udvalget sit Møde paa Statsbiblioteket. Ved et tidligere Møde i København havde Statsbibliotekets Repræsentanter den Glæde, at der var indsendt en Adresse til Udvalget fra en Kres — ialt 75 — Mænd af for en stor Del landskendt Navn rundt fra hele Jylland. Her skal citeres Slutningsordene: „Vi ved, at vi er Talsmænd for en stor Kres, ogsaa af private enkelte Laanere her i Jylland og i Provinsen i det hele, naar vi tager Ordet for en fortsat Højnelse af Bibliotekets Niveau. Vi anser Statsbibliotekets Arbejde i denne Retning for at være en Kulturfaktor af stor Betydning for vort Land i sin Helhed, saa vist som der udenfor København findes en stadig voksende Kreds af videnskabeligt uddannede og aandeligt interesserede, for hvem det er en Nødvendighed at kunne følge med i Udviklingen ved selvstændigt Studium, hver paa sit Omraade.“

I Sommeren 1925 blev foretaget den første nøjagtige Optælling og Opmaaling af Bibliotekets Bogbestand og øvrige Samlinger. Resultatet bekræftede det anslaaede Tal af c. 300,000 Bd.

Danmarks Biblioteksforening holdt dette Aar sit Aarsmøde i Aarhus, naturligvis forbundet med Besøg paa Statsbiblioteket. Deltagerne (c. 150) var da Bibliotekets Gæster til Frokost i Læsesalen.

Biblioteket begyndte en ny Række „Fagkataloger“ over Udvalg af saavel danske som udenlandske Bøger til Afløsning af de brune Kataloger; Nr. 1 blev „Handel“, bl. a. omfattende den ovenfor omtalte Gave af Handelslitteratur. Desuden udgav Musikindkøbsforeningen en Katalog over Statsbibliotekets udenlandske Musikalier — dog endnu uden Wilhelm Hansens Gave. Udlaanet er i det hele stadig stigende, og det naar i dette Aar sit hidtidige Maximum 60,261 Bd.

De gamle Musikalier paa Avissamlingen blev nu taget under

grundig Behandling og den danske Del deraf indlemmet i Hovedsamlingen paa Biblioteket; en Masse rene Optryksudgaver blev dog skænket Det kgl. Bibliotek til Supplering af dets Samling.

Efter Ønske af Centralbibliotekernes Forening begyndte Statsbiblioteket en Række smaa Boglister (i Almindelighed ikke over 8 Sider) over danske og udenlandske Bøger over specielle Emner med 1. Moderne Pædagogik og 2. Møbel- og Interiørkunst.

I 1926—27 begyndte den store „Nedskæring“ af alle Statsudgifter, som ogsaa Bibliotekerne fik at mærke. Særlig beklagelig var Nedsættelsen af Kontoen for Indkøb og Indbinding fra 36,000, som den havde været i 5 Aar, til 32,400 Kr. Dette Beløb er nu yderligere for Finansaaret 1927—28 nedsat til 27,000 Kr., dog med et lille Haab om, at det senere igen forhøjes, navnlig paa Grund af de store Udgifter til Tidsskriftsabonnement.

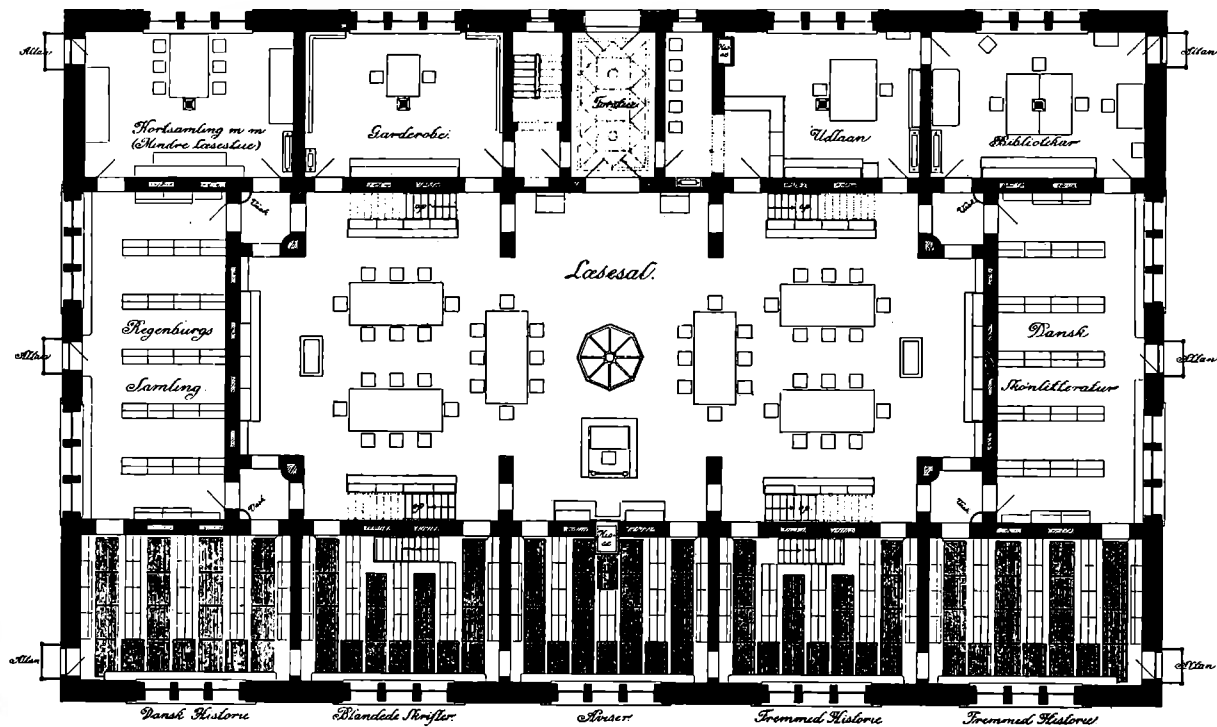
Og nu, kort før Statsbiblioteket afslutter det første Kvartsekel af sin Tilværelse, kommer Biblioteksudvalgets store Betynkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen. Et positivt Resultat er alt naaet ved den særskilte Lov om Indskrænkning af Avisafleveringen (se S. 171), der dog nu er ophævet som indgaaet i den ny „Lov om pligtig Aflevering af Tryksager til offentlige Biblioteker“, som er vedtaget af Rigsdagen d. 27. Maj 1927. I Henhold dertil beholder Statsbiblioteket sin Ret til Pligtexemplarer i samme Omfang som Det kgl. Bibliotek. Afleveringen af Smaatryk er indskrænket betydeligt, idet navnlig den store Masse af Begravelsessange, private Lejlighedssange og merkantile Tryksager paa indtil 4 Sider fremtidig ikke skal afleveres; det samme gælder fremdeles bl. a. uforandrede Oplag efter staaende Sats, Særtryk og Køre- og Fartplaner. Det forudsættes i Bemærkningerne til Loven, at Bibliotekerne yderligere kasserer adskilligt mere, og dette gælder navnlig for Statsbiblioteket, der i øvrigt for Smaatryk og andre mindre vigtige Dele af Afleveringen har Magasinrum i Statens Avissamling.

Medens Pligtafleveringsspørgsmaalet maa siges at have faaet en lykkelig Løsning, kan det samme desværre ikke siges om

det tredie store Spørgsmaal: Statsbiblioteket i Aarhus. Det blev det vanskeligste af alle Spørgsmaalene, hvilket alene et flygtigt Blik paa de mange Sider i Betænkningen, det lægger Beslag paa, lader ane. Statsbibliotekets to Repræsentanter stod ene med deres Opfattelse af Bibliotekets Retningslinier imod hele det øvrige Flertal af Repræsentanterne i København.

Det er naturligvis for tidligt at udtale sig om den Betydning, Betænkningen kan tænkes at ville faa for Statsbibliotekets Fremtid. Det maa dog siges, at der for Provinsens kulturelle Udvikling kan ligge et Faremoment i Flertallets Syn paa Statsbiblioteket: Faren for at man slaar i Stykker, hvad der gennem mange Aar møjsommeligt er bygget op. Forhaabentlig vil den sunde og naturlige Udvikling, som hidtil har præget Statsbiblioteket, dog vise sig stærk nok til, at der kan fortsættes uanfægtet, ligesom Biblioteket tidligere har overstaaet Kriser og Uenighed om „Retningslinierne“.

Statsbiblioteket er den eneste rent kulturelle Institution, som Staten indtil nu har lagt i Provinsen. Det har da ogsaa vist sig, at Biblioteket har haft og har en Mission, og vi tør tro, at det gennem sine 25 første Leveaar efter de givne Forhold har haft Held til at udfylde den. Vi tør tro det paa Grund af den stærke Tilslutning til Biblioteket og den stadigt stigende Benyttelse, og vi tør vel derfor ogsaa vente, at det bliver Bibliotekets hele Udvikling og Arbejde fremfor Teorier og „Bibliotekssystemer“, der kommer til at blive bestemmende for dets Fremtid.

Grundplan af Stueetagen 1902

(senere enkelte Forandringer, navnlig Forøgelse af Siddepladserne i Læsesalen).

II. Ordning, Opstilling, Bogbestand.

Af Bibliotekar *Ejler Haugsted.*

I.

Den 17. Juni 1902 blev Statsbiblioteket indviet og taget i Brug; men oprettet blev det d. 22. Marts 1897, da Kong Christian IX underskrev den Lov, der førte Planerne om et stort Bibliotek for Landet („Provinsen“) fra Fantasiens Rige over paa Virkelighedens Grund. Allerede i April 1898 blev det første Spadestik gjort paa Grunden paa Bispetofte, og i Løbet af de følgende fire Aar byggedes det Hus, der skulde rumme de Bogmasser, som i Kraft af Loven strømmede til Aarhus.

Disse Bogmasser forholdt sig til et Bibliotek omtrent som nogle store Dynger uensartede Byggematerialer forholder sig til et Hus: der var store regulære Stabler af gode, danske, røde Mursten, baade ældre haandstrøgne og nyere maskinstrøgne, til at bygge Muren op af; til en spinkel Sokkel var der Kampesten, og der var rigeligt med Tagsten; men der var mange Brokker og meget Smulder af baade hjemlig og fremmed Oprindelse og derimellem skønt tilhuggede, kostelige Marmor- og Porfyrblokke. Ligesaa vanskeligt som det vilde være for en Arkitekt at bygge et Hus op af en saadan broget og forskelligartet Dynge Materialer, som han ikke selv havde skaffet tilveje, men som laa paa Stedet, ligesaa vanskeligt blev det for Bibliotekaren at bygge et brugbart Landsbibliotek op af den Uendelighed af Tryksager af meget forskellig Værdi, der strømmede sammen i Aarhus. Den designerede Bibliotekar lod sig ikke forknytte af Opgavens

Vanskelighed og tog med stor Energi fat paa Løsningen af dens første Del: at sammensætte, ordne og opstille i eet System de tre store Bogdynger, der tilsammen udgør Statsbibliotekets Grundbestand: Det Kongelige Biblioteks Dubletter fra det 19. Aarhundrede, Wegeners Bibliotek og Halvdelen af det forenede Stifts- og Skolebibliotek.

Den værste Tørn var Behandlingen af Dubletterne, der i store Pakker ufalsede Ark blev oplagrede i den gamle Toldbod, efterhaanden som de kom fra København. Mens Grunden paa Bispe-toften formedes til Terrasse og jævnt skraanende Have, og Bygningen for alles Øjne rejste sig og udformedes under Hænderne paa en stor Arbejdsstyrke efter Bygmesterens Planer og under hans Ledelse, gik Bibliotekaren ene og uset fra Morgen til Aften og arbejdede sig igennem de store Stabler af Bøger i Materie, som efterhaanden blev indbundne og stillede op, saa at de let kunde flyttes, da den nye Bygning var kommen saa vidt, at den kunde tage imod dem.

Det var den i Efteraaret 1901; og saa fik den ensomme Mand Forstærkning; der blev udnævnt to Assistenten og en Kustode, og Indflytningen begyndte.

Paa de brede Vindueshylder fordeltes Bøgerne fra alle tre Biblioteker i systematiske Afdelinger paa indtil et Par Tusind Bd. hver; de enkelte Afdelinger blev opstillede alfabetisk efter Forfatternavn; det lykkedes for de fire Mennesker til d. 17. Juni 1902 at faa henimod 150,000 Bd. anbragt i systematisk Orden, hver Bog paa sin faste Plads, saaledes, at det var let for en tilfældig besøgende at konstatere, hvad der fandtes af Litteratur om Roms Historie i Oldtiden eller af zoologisk Litteratur for blot at nævne to Eksempler. Der er naturligvis kommen nye Grupper til, og adskillige er omordnede i Løbet af 25 Aar; men vi har kunnet bruge Hoffmeyers Opstilling som det faste Grundlag, der er bygget videre paa, og det har vist sig i de mange Aar, vi arbejdede helt uden Katalog eller med et Katalog, der voksede saa langsomt, at det ingen Betydning havde for det daglige Udlaansarbejde, at vi takket være den overskuelige Opstilling og klare

Gruppering altid har kunnet ekspedere hvad der blev forlangt i Udlaanet; nogen Vanskelighed har det dog voldt at konstatere, at vi ikke har en Bog, hvis Plads i Huset ikke fremgaar af Titlen; det kan først gøres med fuld Sikkerhed, naar det alfabetiske Katalog engang bliver færdigt.

Enhver, der har arbejdet med Ordning og Opstilling af Bøger, maa undres over, for ikke at sige beundre, at et saa stort Kvantum Arbejde kunde skaffes fra Haanden i saa kort Tid af saa faa Mennesker, men det maa jo ogsaa indrømmes, at Arbejdet ikke paa alle Omraader stod saa højt kvalitativt som kvantitativt; der blev ikke nusset med Indbindingen, Kollationering var der ikke noget der hed, der blev indbundet en Mængde Smaatterier, som burde have været lagt i Mapper, en Mængde Bøger, der frembød Vanskeligheder, blev lagt til Side, og en meget stor Del af Dubletterne naaede man ikke at faa pakket ud.

II.

Med al Respekt for det Arbejde, der var gjort, maa det siges, at der d. 17. Juni 1902 manglede overordentlig meget indre Arbejde. De pænt systematisk opstillede Bøger var vel en Begyndelse til et Bibliotek; men hvorledes skulde det gaa med alle de Pakker Dubletter, der laa ubehandlede i Kælderen, hvorledes stod man rustet til at tage imod den danske Pligtaflevering, der i Kraft af den nye Lov af 2. Maj 1902 forsynede Biblioteket med ikke blot alle i Kongeriget trykte Bøger, Tidsskrifter og Aviser, men ogsaa en Uendelighed af trykte Arkivalier, Smaatryk, der ikke har noget at gøre i en *Bogsamling*. Som nærmere udviklet S. 33 viste det sig straks, at der bestod et skrigende Misforhold mellem det Arbejde, der var at gøre, og det Personale og de Penge, der var til Stede. I det foregaaende Afsnit kan man læse om, hvorledes dette Misforhold efterhaanden meget langsomt blev rettet, indtil vi 1921 var Mennesker nok til nogenlunde at faa det daglige Arbejde fra Haanden.

Denne Omstændighed, at her hele Tiden er arbejdet og endnu arbejdes med utilstrækkelig Arbejdskraft, maa enhver, der vil

danne sig en Forestilling om, hvad her er udrettet i Løbet af de 25 Aar, stadig have for Øje. Paa ethvert Tidspunkt har man maattet spørge: hvad *skal* gøres, og hvad *kan* udsættes og lægges til Side? Svaret har i Reglen været dette: den daglige Administration, Udlaan, Læsesal, Pligtaflevering, Indbinding og Opstilling af nye Bøger *skal* fremmes, mens Indordning af „Dubletter“, Omflytninger, Behandling af større samlede Køb eller Gaver samt Katalogisering (der behandles i et andet Afsnit) stadig har maattet komme i anden Række og ikke har kunnet fremmes med den Kraft, vi gerne vilde have anvendt paa disse Arbejder. Ganske vist er Personalet langsomt og sent bleven forøget, men det er Gang paa Gang sket, at Arbejdskraft, der egentlig var bestemt til indre Ordning og Katalogisering, har maattet benyttes til den daglige Ekspedition, navnlig har Udlaanet i de Perioder, da det voksede stærkt, lagt Beslag paa en saa stor Del af Personalet, at det indre Arbejde truede med at gaa helt i Staa.

Allerede den første Vinter blev Stillingen kritisk. I Kraft af Loven af 2. Maj 1902 kom Pakkerne fra alle Landets Bogtrykkere væltende ind, men der var ingen til at behandle dem. Bibliotekaren og de to Assistenten havde fuldt op at gøre med at organisere det udadvendte Arbejde: Administration, Udlaan og Læsesalsvirksomhed, hvor der jo blev begyndt paa bar Bund. Det lykkedes Hoffmeyer at overbevise Ministeriet om, at noget maatte der gøres; der blev da udnævnt en biblioteksuddannet Underbibliotekar, der fik de to Opgaver at sætte Katalogiseringsarbejdet i Gang og organisere Modtagelsen og Fordelingen af de pligtafleverede Tryksager, og der blev bevilget Penge til Medhjælp til begge Arbejder. Nu kom det indre Arbejde i en fast Gænge for Pligtafleveringens Vedkommende. Efter at Tryksagerne er bleven registrerede osv. (se S. 82 ff.), fordeles de Bøger og Tidskrifter, der skal indbindes, til forskellige Bogbindere. Efter at de er indbundne, kontrolleres de, systematiseres og anbringes i de forskellige Afdelinger. Dette kunde overkommes, men der var ikke Arbejdskraft til at katalogisere og signere Bøgerne, før de blev stillet paa Plads. Da der saaledes var fundet en Fremgangs-

maade, der kunde bruges til Ekspedering af Bøger og Tidsskrifter fra Pligtafleveringen, og som virkede saaledes, at den ene Halvaarslevering var fra Haanden, naar den næste kom, flød Strømmen af den løbende Tilgang af dansk Litteratur roligt og jævnt med det Resultat, at Bøgerne naaede deres Plads omtrent et Aar efter at de var udkomne. Det var et stort Fremskridt, at denne Strøm blev ført i Leje; der blev nu ogsaa Tid til at tænke paa den store Mængde ikke behandlede Dubletpakker. Saavidt det har kunnet oplyses, var Litteraturen fra 1902 tilbage til ca. 1880 behandlet paa Toldboden; nu blev mange af Pakkerne fra Halvfjerserne udpakkede og lidt efter lidt indbundne. Af det meget beskedne Beløb, der var anvist til Indkøb, maatte en Del anvendes til at erhverve vigtige danske Bøger, der var tilbageholdte eller tilbagekrævede af Det Kongelige Bibliotek, saa det var meget lidt, der kunde anvendes til Køb af udenlandske Bøger; det var udelukket, at man kunde føre Wegeners og Vahls Biblioteker videre; men Hoffmeyer lagde Grunden til et Haandbibliotek, købte paa forskellige Omraader lødige og solide Værker og holdt en Del gode Tidsskrifter, der beklagelsesvis laa for højt for det Publikum, der fandt Vej til Læsesalen. Forøgelsen af den udenlandske Bogbestand skyldtes navnlig Gaver og samlede Køb; der kom ad den Vej adskilligt værdifuldt, som ikke let kunde købes i Boghandelen; men skjules skal det ikke, at der ogsaa er kommen megen værdiløs forældet Litteratur.

Den triste Begivenhed i Februar 1905 kastede sine Skygger ogsaa over det indre Arbejde. I et Aar var der ingen Underbibliotekar. Ledelsen af Pligtafleveringen blev overtaget af Medhjælperen og gik sin rolige Gang, men Udpakningen gik i Staa, og det kneb med Indbinding, Opstilling og Behandling af samlede Køb. Efterhaanden lysnede det dog, og tre nye Mennesker blev knyttet til Virksomheden i Løbet af 1905—06.

Det hele gik nu rundt ganske godt i nogle Aar. Skønt Pligtafleveringen stadig voksede i Omfang, og Mængden af købt udenlandsk Literatur, takket være en forhøjet Indkøbssum, ogsaa tog til, lykkedes det dog at faa de nyerhvervede Bøger paa

Plads indenfor en rimelig Tid, og fra Kælderens Dyb kom Tre-sernes Litteratur efterhaanden for Dagens Lys, friske, rene Eksemplarer af Paludan-Müllers, H. C. Andersens og Heibergs Skrifter, lange Rækker af Tidsskriftsbind m. m. fandt uden Vanskelighed Plads paa Hylderne, hvor der endnu var rigelig Plads.

Da Personalet ikke blev forøget i de fire Aar, 1908—12, mens Arbejdet voksede i alle Afdelinger, navnlig i Udlaanet, hvis Arbejde kvantitativt tredobledes (fra c. 16,000 Bd. i 1908 til c. 46,000 i 1911) og kvalitativt mangedobledes (se nærmere S. 125—26) maatte det gaa ud over det indre Arbejde; det blev Aar for Aar vanskeligere at faa Accessionen paa Plads; den store samlede Tilvækst, som Fredrik Nielsens Bibliotek var, maatte blive staaende ubehandlet i tre Aar; der var ingen, som kunde faa Tid til at fordele den. Udpakningen og Indlemmelsen af Det Kongelige Biblioteks Dubletter gik helt i staa; i mange Afdelinger var Tilvæksten saa stor, at den ikke kunde rummes paa de Hylde, hvor der i 1902 havde været rigelig Plads.

Da Stillingen i 1912 var bleven yderst kritisk, kom der Forstærkning; det faste Personale blev ikke udvidet, men der blev antaget fire nye Assistenten. Da Udlaanet blev betydelig indskrænket, blev det muligt, at en Underbibliotekar kunde anvende hele sin Arbejdstid paa Ordning og Opstilling.

III.

Da den Praksis, der stadig følges ved Behandlingen af Bibliotekets Tilvækst, blev grundlagt i disse Aar, skal her siges et Par Ord om den. Det havde vist sig upraktisk at lade Fordelingen og Opstillingen i de enkelte Værelser foretage af mange forskellige, hvis Tid og Interesse var optaget af helt andre Grene af Virksomheden; derfor blev det Princip lagt til Grund for den nye Ordning, at Bøgerne ligger i den samme Haand fra det Øjeblik, de forlader „Danske Afdeling“ eller, for den udenlandske Tilgangs Vedkommende, Katalogiseringen, til de bliver stillet op paa deres endelige Plads.

Efterhaanden som de gennem Pligtafleveringen modtagne

danske Bøger og Tidsskrifter er bleven registrerede og kollationerede i „Danske Afdeling“, flyttede de ud i „Bogbinderiekspeditionen“, hvor de nyerehvervede udenlandske Bøger ogsaa opsamles paa en særlig Hylde. Saasnart der er samlet et passende Parti Bøger, ordner Bibliotekaren dem til Indbinding, saaledes at værdifulde og smukke større Bøger indbindes i Fransk- eller Vælskbind og Bøger, man venter, der vil gaa Slid af, Buckram; Resten, det store Flertal, indbindes dels i Papbind dels i Stivhæftning, forsaavidt der overhovedet ofres Indbinding. Papbind med solid Linenryg anvendes til alle almindelige Bøger, som man kan vente vil blive brugt, og som kan regnes med til Litteraturen. Stivhæftede bliver: alle Smaa-bøger under c. 100 Sider, med mindre man formoder, at de vil blive meget brugte, saa faar de Papbind; en Mængde større Bøger, som formodes ikke at blive brugt synderligt, og som ikke hæver sig over et vist Niveau hverken i Indhold eller ydre Form, samt original og oversat Underholdningslitteratur — „de brogede Bøger“. Til Smaapjecer anvendes kulørt Pap eller Manillakarton. Da vi efter Dyr-tidens Indtræden maatte skære Indbindingen ned, blev der ikke rørt ved de stærkt brugte og de smukke og værdifulde Bøgers Indbinding, men en Mængde Bøger, der før var bleven indbundne i Papbind, blev nu stivhæftede, og mange, som vi før havde stivhæftet, blev slet ikke indbundne, men lagt mellem Pap. Nedskræringen ramte især Tidsskrifterne. Naar vi tidligere indbandt hver Aargang af et lille Tidsskrift i Papbind, stivhæfter vi nu tre eller fire Aargange ad Gangen; en stor Mængde aldrig benyttede „Fagblade“, der før blev stivhæftede, anbringes nu mellem to Stykker Pap.

Som Eksempler paa, hvad der ikke indbindes, kan nævnes senere Oplag af Skønlitteratur og Skolebøger, udenlandske lærde Selskabers Publikationer, større udenlandske Værker af meget speciel Karakter. Ved Spareforanstaltningerne er der hele Tiden sørget for, at en hvilkensomhelst dansk Bog eller Tidsskrift i det mindste i een Udgave kan være tilgængelig for Publikum; kun Sager, som Erfaringen har vist ikke benyttes, lægges

mellem Pap; skulde det vise sig, at der paa enkelte Punkter er skønnet fejl, kan paagældende Tryksag altid senere indbindes. Ved Indbinding af kurante Tidsskrifter anvendes i Stedet for Prøvebind Prøvepap med Tidsskriftets Ryg kopieret paa Pap-pets Flade. Derved spares Arbejde ved Fremtagning af Prøvebind, og de paagældende Bind unddrages ikke fra Udlaan.

Naar Bøgerne er fordelt til Indbinding, skriver Bibliotekets Bogbinder Lister, der ogsaa benyttes som Regning, med Angivelse af Rygtitel og Indbindingens Art. Partiet hentes saa af den Bogbinder, der har paataget sig at indbinde det, og leveres tilbage, inden der er gaaet 2 Maaneder. Bogbinderen kontrollerer sin Kollegas Arbejde med Sagkyndighed; Frænde er Frænde værst! Bibliotekaren anbringer derpaa Bøgerne paa en Fordelingsreol, og naar den er fuld, d. v. s. 7—8 Gange om Aaret, ekspederer han de danske Bøger til de ukatalogiserede Afdelinger og alle Tidsskrifterne rundt i Bogværelserne, hvor de systematiseres paa Vindueshylderne og opstilles. Bøgerne til de katalogiserede Afdelinger bringes til Skrivemaskinen, hvor de forsynes med Katalogsedler og anbringes paa en Fordelingshylde, hvorfra de fjernes for at signeres og derpaa opstilles paa deres Plads samtidig med, at Sedlerne indordnes i Katalogerne. De udenlandske Bøger katalogiseres inden Indbindingen, indbindes i særlige Partier og møder de danske ukatalogiserede Bøger paa Vindueshylderne og de katalogiserede paa Fordelingshylden. Efterhaanden som Katalogiseringen skrider frem, skal flere og flere Bøger anbringes i katalogiserede Afdelinger; dette Arbejde, der kræver en Del Manipulationer, er senere bleven fordelt paa flere Hænder.

Det var et stort Fremskridt i denne Del af Virksomheden, da det 1919 endelig lykkedes at faa en Bevilling til at indrette et Bogbinderi. Ikke blot har Værkstedet kunnet besørge langt over Halvdelen af den løbende Indbinding, mens Resten besørges af een Bogbinder i Byen og af Avissamlingens Bogbinderi; men det har ogsaa gjort fortrinlig Nytte ved at ombinde og reparere de Tusinder af Bøger, hvis oprindelige Ind-

binding var bleven slidt op i Udlaan og paa Læsesal, ved at foretage alle de smaa Bogbinderarbejder, der daglig skal udføres i et stort Bibliotek og ikke mindst ved med Smag og Dygtighed at konservere, reparere og ombinde gamle Bøger.

Vi vender tilbage til 1912; foruden at bringe Tilvækstens Strøm ind i et fast Leje laa der andre Opgaver for den, der paatog sig det indre Arbejde. Som ovenfor udviklet havde Forholdene ført med sig, at Arbejdet fra Toldboden med de ældre danske Dubletter fra Det Kongelige Bibliotek ikke havde kunnet fortsættes med Kraft og gentagne Gange var bleven afbrudt. Meget var ekspederet, men der laa i Kælderen i Hundredevis af store Pakker Bøger i Materie. Foruden denne store uekspederede Dyngelaa der mange mindre, som det vilde være for vidtløftigt her at specificere; der var Tavler uden Bøger og Bøger uden Tavler, Bøger uden Begyndelse og Bøger uden Ende og meget mere; Værelset i Vestgavlen, hvor der nu er Frokoststue, var næsten fuldt af sligt; en Tidlang blev der daglig lagt Kabaler paa det store Bord; en Del af dem gik op, idet Tavlerne fandt de Bøger, de hørte til; Sagerne kom paa Plads, og Hylderne blev tomme, saa det blev muligt, at Bogbinderekspeditionen kunde flytte fra det forreste Værelse derind. Efter en højlig tiltrængt Gennemgang og Viderebesørgelse af alt, hvad der laa paa Hylderne her, blev her fuldstændig tomt, og hele Værelset blev i 1914 taget i Brug til Behandling af Dubletpakker. Vanskeligheden ved dette Arbejde beroede paa, at en Del af Bøgerne fandtes i Biblioteket i Forvejen; det vilde derfor være uforsvarligt at behandle dem paa samme Maade som Nutidens Pligtaflevering og indbinde alt; da Biblioteket dengang endnu praktisk talt var ukatalogiseret, maatte hver enkelt Tryksag først bringes til sin Plads i Biblioteket, for at det kunde konstateres, om den var Dublet eller ej; alt hvad der viste sig at være Dublet — og det var meget — blev kørt paa Loftet (S. 65 ff.). Resten blev baa- ren tilbage og ekspederet til Bogbinder i store samlede Partier. For at give en Forestilling om Arbejdets Omfang kan eksempelvis anføres, at der i Afdelingen Dansk Skønlitteratur i eet

Aar indgik ca. 1000 Bd., deriblandt Originaludgaver af mange af Guldalderens Digterværker, som blev indbundne efter Forbilleder fra Tiden. I „Teologi“ blev der ogsaa opstillet mange Hyldemeter Bøger og Tidsskrifter. Af en Del Tidsskrifter lykkedes det i Antikvarboghandelen at købe lange indbundne Rækker til en Pris, der var meget ringere end Betalingen for Indbinding af det udpakkede Eksempplar; dette gik saa paa Loftet som Dublet. Heldigvis lykkedes det at føre dette store Arbejde til Ende, før Dyrtiden kom. Da „Støvhulen“, hvor det øvrige Personale nødig satte sine Ben, var helt tømt, blev den rensat og malet, fik nyt Gulv og blev indrettet til Bogbinderværksted, mens den Del af Gavlværelset, hvor Bogbinderen havde siddet, blev afskildret fra Danske Afdelings Anneks til en Frokoststue.

Som anført S. 58 var det i 1912 mange Steder vanskeligt at faa Plads til de nye Bøger, navnlig fordi der manglede Hylder; men for at Tilgangen i de følgende Aar let kunde faa Plads, maatte der over næsten hele Huset foretages betydelige Omflytninger og Omordninger. Denne Række Arbejder begyndte med Fredrik Nielsens Bibliotek (S. 38), der var stuvet sammen i det Bogværelse, der nu rummer Frankrig, Italien m. m. Det var delt i en dansk og udenlandsk Afdeling, hvoraf den sidste var katalogiseret. Sedlerne, der heldigvis var mærkede med Bøgernes Løbenumre, blev først systematiserede, saa blev Bøgerne søgt frem Afdeling for Afdeling og fordelt til de Værelser, hvor de havde deres Plads; i Afdelingen Teologi var det dog ganske umuligt at faa Plads; der blev Bøgerne anbragt paa løse Reoler og maatte vente paa, at der blev Raad til at anskaffe Hylder og Tid til en Omordning af hele Afdelingen. Foreløbig blev al Kraft sat ind paa at faa Værelset tømt. Den danske Afdeling af Biblioteket, der navnlig omfattede Bøger udkomne efter 1850, var i alt væsentligt Dubletter her i Huset; en Mængde værdifulde og kurante historiske Bøger og Biografier var en kærkommen Tilvækst i Udlaanets Dubletbibliotek; over de Bøger, der var overflødige her, blev der optaget en Liste, der blev sendt til forskellige større Biblioteker: Vejle og Holbæk Amts-

biblioteker, Roskilde, Ribe og Odense Stiftsbiblioteker osv.; langt de fleste fandt Anvendelse der; Resten gik ind i Dubletmassen paa Loftet.

Da Værelset var tømt, blev Afdelingerne „de enkelte europæiske Lande“, der var stuvet sammen i det tilstødende Værelse, gennemgaaede Bog for Bog, Dubletter blev skilt ud, Opstillingsfejl rettede, Tilgangen fra Fredrik Nielsens Bibliotek og den almindelige Tilgang for de Aar, Afdelingerne havde været stuvet sammen, blev indordnet, og Afdelingerne blev spredt over de to Værelser. Det har vist sig, at vi i 14 Aar her har kunnet opstille en ret betydelig Tilgang uden at foretage større Omflytninger.

Mens dette Arbejde stod paa, blev de tre Værelser i Kælderen, hvor Teologien har sin Plads, forsynede med Hylder helt op til Loftet; det blev nu muligt, samtidig med at Fredrik Nielsens Bøger indordnedes, at foretage en længe tiltrængt Nyordning; det var et stort Fremskridt, at her kom Klarhed og Orden og Plads til Indstilling af den normale Tilgang i en Aarrække. Dog kunde de dengang lagte Rammer ikke rumme Kühls Bibliotek (se S. 77), hvis Indordning gav Anledning til en Omordning og Simplificering af Afdelingen exegetisk Teologi og Omflytninger i nogle af de andre Afdelinger. I Øjeblikket (Maj 1927) indordnes de enkelte Landes Kirkehistorie i Afdelingen Kirke- og Dogmehistorie.

Det vil blive for trættende at opregne alle de Omflytninger og Omordninger, der blev foretagne i Aarene 1912 til 1919. Alle Bogværelserne blev forsynede med Hylder helt op; overalt blev der foretaget Omflytninger, saa der blev Plads til den normale Tilgang; alle Dubletter blev fjernede, og mange Steder blev Afdelingerne omgrupperede og nyordnede. Skolebøger blev anbragt i en særlig Opstilling efter hvert Fag; danske Særtryk blev samlede paa eet Sted i Huset. Bundhylderne fik overalt samme Højde, 40 cm, alle andre Hylder 26,5 cm. Vor Opstilling kender altsaa kun to Formater, foruden de meget store Bøger. To store Afdelinger, den „Regenburgske Samling“ og „Danmark“ omfattende Litteratur og Smaatryk om Danmarks Beskrivelse og indre Forhold, trængte

meget haardt til en gennemgribende Omordning. Det Arbejde, der skulde gøres, var i begge Afdelinger saa stort, at der krævedes stadig Beskæftigelse af en Mand, der kunde sætte sig ind i alle Detailler og udarbejdede et brugbart System. Derfor blev i hver af de to Afdelinger en Underbibliotekar beskæftiget flere Aar igennem med at bringe Orden til Bunds; efter at det er lykkedes, besørger de paagældende stadig Indordning af Tilgang.

Omflytninger og Omordninger i større Stil rundt om i Huset maatte standse i 1919, da der blev lagt Beslag paa den dertil anvendte Arbejdskraft paa Loftet (se S. 65 ff.); i nogle Aar gik det ret let med at faa Plads til den stadig voksende Tilgang; men da der var gaaet 10 Aar efter Omflytningernes Begyndelse, viste det sig i mange Afdelinger umuligt at faa Plads til de nye Bøger. Set fra een Side var Arbejdet nu meget vanskeligere end i Aarene efter 1912. Dengang var der mange tomme Hylde- at raade over; nu stod mange Steder alle 12 Hylde paa første Sal stuvende fulde. Hovederne maatte lægges i Blød for at skaffe Plads. Først blev der hele Huset over anbragt Vægghylde, hvor det paa nogen Maade var muligt; dernæst blev flere store Afdelinger flyttet op paa Loftet, hvor der blev skaffet Plads til den stærkt voksende Musiksamling (S. 86 ff.), Samlingen af ældre udenlandsk Medicin, alle medicinske Tidsskrifter og udenlandsk Jura; for det tredje blev der ved Gennemgangen af Afdelingerne udrangeret mange Meter udenlandsk Litteratur; hvor et Værk fandtes i flere Oplag, blev kun eet staaende; hvor et fransk Værk ogsaa fandtes i tysk Oversættelse (eller omvendt), blev Oversættelsen fjernet, adskillige ganske værdiløse Bøger maatte forsvinde; af dansk Litteratur er der hidtil kun fjernet Optryksoplag (navnlig i de skønlitterære Afdelinger). Al den Hyldeplads, der paa denne Maade har kunnet skaffes, er allerede taget i Brug, og i mange Afdelinger kan der ikke skaffes Plads. — Naar Kælderen under Læsesalen kan blive ryddet for Smaatryk, naar Udrangeringen af forældet udenlandsk Litteratur fortsættes, naar den ganske værdiløse Del af den danske Pligt-aflevering ofres, naar Avissamlingens Loft tages i Brug, kan

der endnu i nogle Aar skaffes Plads til Tilgangen, men det er klart, at Bibliotekets Bygning, der i Dag rummer dobbelt saa mange Bøger som i 1902, og som ikke er udvidet med een Kvadratmeter i de 25 Aar, ikke kan blive ved med at give Plads til Tilvækstens stadig bredere Strøm. Det er et velbegrundet Ønske, at Virksomheden med Tiden maa faa saa megen Plads, at den kan fortsætte sin organiske Vækst til alle Sider.

IV.

Til enhver sund organisk Vækst hører Udskillelse af overflødige og skadelige Stoffer. Det vil derfor være naturligt her at tale lidt udførligere om, hvad der i Aarenes Løb er udrangeret. I Afsnit IX er der fortalt om, hvorledes det i 1916—17 omsider lykkedes at faa Aviserne ud af Huset og faa Statens Avis-samling oprettet. Derved blev den store Kælder under Læsesalen tom, og der blev saa megen Plads paa Loftet, at man kunde begynde at tænke paa at faa Rede paa de store uordnede Dynger af Dubletter m. m., der i Aarenes Løb var „kørt paa Loftet“. Da de nødvendige Penge var bleven bevilgede, kom Snedkeren og satte Boghylder op paa Loftet, hvor Aviserne havde staaet; der blev allerede dengang (1919) til Musiksamlingen indrettet en Plads, der nu med Lethed kan rumme den meget udvidede Samling (se S. 12). Dyngerne blev ikke mindre uordnede ved at blive flyttede fra Gulvet til Hylderne; men det blev muligt at faa Overblik over, hvad der var; og der blev saa taget fat. Det, der først blev behandlet, var Bundfald fra Stiftsbiblioteket og Wegeners Bibliotek; alt, hvad der var virkelige Bøger, blev behandlet i Bogbinderiet og stillet paa Plads; en Del ganske værdiløse og haabløst defekte Sager blev kasseret. Derpaa kom vi til store uordnede Dynger af Sager fra den danske Af-deling, som ikke var bleven anset for værdige til at blive stillet op i Bogværelserne, men var bleven „kørt paa Loftet“ og anbragt, hvor Kustoden kunde finde nogle Kubikcentimeter tom Plads; der var Teater-, Koncert-, Variété-, Films- og andre Programmer, Rejselister, Telefonbøger, Festaviser, og jeg ved ikke

hvad af samme Kaliber. At bringe Orden i disse Sager i en støvmættet Luft paa ca. 25° Réamur var et Arbejde, der gav Lyst og Trang til en Svømmetur. Det lykkedes at faa det fra Haanden, inden Vinterkulden gjorde det umuligt at arbejde under Taget. En Bogbinder pakkede det i Kapsler: „Svanelunden“s Musikprogrammer i kronologisk Orden under Hjørring, „Lunden“s under Silkeborg osv. osv. Imidlertid var den sorte Kælder (under Læsesalen) bleven fyldt med Reoler; i den ene Halvdel fandt disse Sager Plads i systematisk Opstilling sammen med Etbladssmaatryk, i den anden Halvdel Foreningssmaatryk, Handelskataloger og Sange.

Det gav Luft paa Loftet at faa alt dette væk; i 1921 blev det muligt at tumle med Dubletterne. Det er let at forstaa, at her maatte være mange Dubletter, da Biblioteket er opstaaet ved Sammensmeltning af flere danske Bogsamlinger, der havde mange Bøger fælles, og da der i Dubletpakkerne fra Kgl. Bibliotek kunde findes 2, 3 à 4 Eksemplarer af samme Bog; men at der virkelig var skilt saa meget ud, at praktisk talt alle de nye Hylder paa Loftet c. 700 Hyldemeter blev pakkede fulde, virkede overvældende. Skønsmæssig anslaaet var der ca. 35,000 Bd. i den syndigste Forvirring (de enkelte Aargange af et Tidsskrift og de enkelte Bind af større Værker var spredt paa 8—9 Steder). Da der var skaffet nogen Plads til Ordning, blev hele Bogmassen delt i tre store Afdelinger, idet der dannedes en alfabetisk ordnet Samling dansk Litteratur, en do. udenlandsk samt en Tidsskriftssamling. Det næste Skridt eller rettere de næste mange Skridt var at skaffe os af med saa meget som muligt paa en pæn Maade, saa Bøgerne kom til Nytte, og vi fik nogen Erstatning. Før Ordningsarbejdet rigtig var begyndt, fik vi Besøg af nuværende Overbibliotekar Carl S. Petersen, der havde paataget sig den Opgave at ordne Biblioteksvæsenet i de sønderjydske Landsdele. Han udtog til Landsbiblioteket i Aabenraa ca. 5000 Bd., først og fremmest lange Rækker af værdifuld ældre dansk Litteratur, Humaniora og „klassisk“ Skønlitteratur samt Tidsskrifter i rene og ubrugte Eksemplarer, som

de kom fra Dubletpakkerne, dernæst en Mængde Dubletter fra den Regenburgske Samling. Det var en Glæde paa denne Maade at kunne deltage i Genforeningsarbejdet. Til den danske Bog-samling i Flensborg udtog Underbibliotekar Dr. Holstein Rath-lou adskillige hundrede Bind, navnlig Litteratur om Hertug-dømmerne. Til Gengæld har Statsbiblioteket af de Boggaver, som strømmede ind til Flensborg, faaet en Del Førsteudgaver af Guldaldertidens skønlitterære Arbejder og andre sjældnere Bøger, som savnedes her. — Dubletterne af Rigsdagstidende og Lovtidende blev anbragt paa Avissamlingen.

Da Frosten kom i Vinteren 1921—22, var Ordningen i det væsentlige afsluttet. I Løbet af 1922 blev der udarbejdet en nu-mereret Liste over det hele i 9 Eksemplarer, der blev sendt til en Række af de S. 77 anførte Biblioteker, som alle fandt noget, de havde Brug for; navnlig Göteborg og Lund forsynede sig godt med ældre Danica, som de hidtil havde savnet. Fra alle de udenlandske Biblioteker fik vi til Gengæld Tilbud af Dublet-ter. Det lykkedes i mange Tilfælde, særlig fra Göteborg og Yale University Library, i Stedet for ældre for os værdiløse Bøger, der tog megen Plads, at erhverve nye værdifulde, kurante Vær-ker, der ikke fylder meget — men vejer. Da Bibliotekerne havde taget, hvad de vilde have, anvendtes en Del ældre danske Bøger til en Byttehandel, hvorved vi erhvervede en meget værdifuld Samling adelige Ligprædikener fra 16.—17. Aarhundrede og Skønlitteratur fra 18. Aarhundrede; derpaa blev en Mængde æl-dre Publikationer fra Institutioner sendt tilbage til deres Ud-spring: Statistisk Departement, Grønlandskommissionen, Dansk Missionsselskab osv.; Skolemuseet fik gamle Skoleprogrammer og Skolebøger, til Gengæld fik vi bl. a. alt det udkomne af den store svenske Ordbog, Statskonsulent K. Hansen ved Land-brugsmuseet, Lyngby, fik Landbrugsskrifter, Beretninger fra Forsøgslaboratoriet o. lgn. og sendte os til Gengæld „rare“ Landbrugsbøger fra det 18. Aarhundrede.

Der blev paa denne Maade tyndet stærkt ud paa Hylderne; men den større Halvdel stod dog tilbage, og der var haardt

Brug for den Plads, den fyldte. Der stod nu kun to Veje aabne: Kassering eller Auktion.

Da der fandtes ret værdifulde Bøger mellem meget ligegyldigt, valgtes den sidste. I Maj 1924 fandt Auktionen Sted; samtidig solgtes ved særlig Auktion Dubletter fra Billedsamlingen. Priserne var usle for Bøgerne, lidt bedre for Billederne; men der kom dog saa meget ind, at Udgifterne til Katalogtrykning og Transport blev betalt, og som sagt Loftet blev tomt.

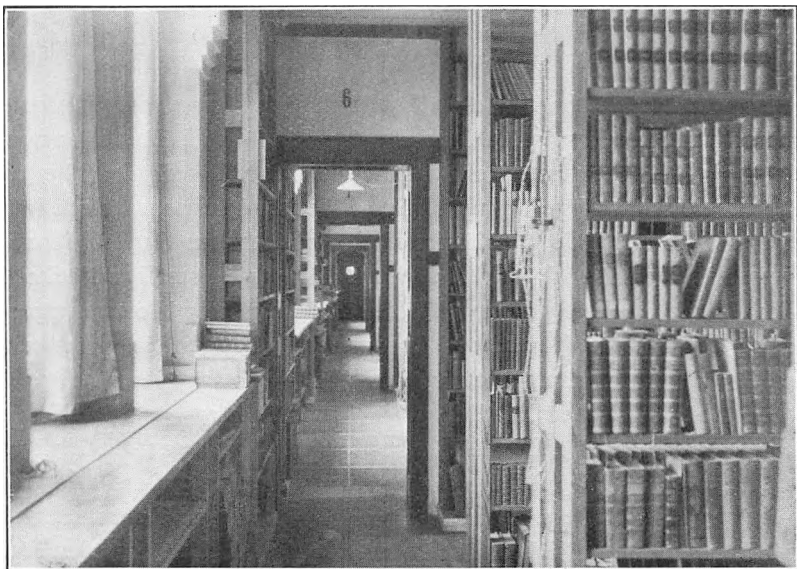
Mens dette vidtløftige Arbejde havde staaet paa, var der udrangeret en Mængde Dubletter og for os værdiløse Bøger, og der blev ved med at gaa store Partier Dubletter paa Loftet i de følgende Aar; de er bleven behandlede paa en lidt anden Maade, idet vi har ordnet dem i systematiske Grupper: Norden, Mission, Historie og Geografi, Medicin, Musik osv.; over hver Afdeling er der skreven Lister, som er sendt rundt til forskellige Biblioteker, efterhaanden som de blev udarbejdede, i alt til Dato 10. Paa denne Maade er Udvekslingen fortsat; hvad Bibliotekerne levner, sælges ved Auktion. Dubletterne er nu en Afdeling af Biblioteket, hvor Bøgerne opstilles, ordnes, katalogiseres og afhændes.

Listen S. 77—78 viser, hvilke Biblioteker vi staar i Bytteforbindelse med. Udvekslingen har været til gensidig Tilfredshed, og Statsbiblioteket har ad denne Vej erhvervet mange vigtige og værdifulde Værker.

V.

Trods al Udrangering er Huset nu fuldt, mens Reolerne stod halvtomme i 1901; udtrykt i Tal: for 25 Aar siden blev Bibliotekets Størrelse anslaaet til 150,000 Bd., foruden hvad der laa ubehandlet i Kælderen. Optællingen i 1925 viste, at her er 265,000 Bøger og Tidsskriftsbind samt 260 Hyldemeter uindbundne Smaaskrifter og Smaatryk, som er opstillede mellem Bøgerne; desuden findes i Kælderen under Læsesalen c. 430 m Smaatryk. Efter en almindelig Beregning, 40 Bd. pr. Meter, kan de c. 700 Hyldemeter Smaatryk omsættes til c. 28,000 Bd. Størrelsen af

den opstillede Samling kan saaledes sættes til 293,000 Bd. Den optager c. 6700 m, af hvilke c. 5600 m falder paa de humanistiske Videnskaber og c. 1100 m paa de matematisk-naturvidenskabelige og praktiske Fag. Bogbestanden er altsaa fordoblet, og Bi-

Fra Bogmagasinerne.

blioteket er et helt andet Bibliotek end det, der blev indviet for 25 Aar siden.

Grundstammen i dets Bogbestand og den største Post i den aarlige Tilvækst er den danske „Pligtaflevering“. Vi kan ikke sige tit nok til vore Laanere: *Alle* danske Bøger og Tidsskrifter indgaar i Biblioteket; tilbage til 1830'erne har vi dansk Litteratur næsten fuldstændig; de store Huller, der omtales S. 57, er nu for største Delen udfyldt. Med Hensyn til Tiden fra og med Holberg til 1832 kan det siges, at vi har en meget stor Samling, men der kan ikke tales om Fuldstændighed. Litteraturen fra 16. og 17. Aarh. er sparsomt repræsenteret, dog findes her en Samling af de meget sjældne ældste i Danmark trykte Bøger.

Paa Grundlag af denne Samling kan man studere de Fag, hvis boglige Apparat falder inden for den danske Litteratur: Dansk Historie, Personalhistorie, Topografi, Litteraturhistorie; for de ældre Tiders Vedkommende maa Forskeren dog jævnlig ty til det kongelige Bibliotek. For alle andre Fags Vedkommende staar alt, hvad der foreligger paa Dansk i de sidste 100 Aar, til de studerendes Raadighed.

Et værdifuldt Appendiks til Afdelingen Danmarks Historie danner den Regenburgske Samling (se S. 18—19). Mens Regenburg som Departementschef i Ministeriet for Slesvig fra 1852 til 1864 var den egentlige Styrer af dette Hertugdømme, samlede han alt, hvad han kunde overkomme af Skrifter om den nationale Kamp samt om Slesvigs og Holstens Historie og særlige Forhold — baade fra dansk og fra tysk Side. Samlingen er blevet suppleret fra den danske Pligtaflevering — der jo indtil 1864 ogsaa omfattede Litteratur fra Hertugdømmerne — og forøges stadig.

Af Betydning for Studiet af Jyllands Digter St. St. Blicher er den Philipsenske Samling skænket af Grosserer M. Philipsen, der med Kærlighed og Omhu har samlet og ordnet alle Ud-gaver af alle Blichers Skrifter og dertil har føjet Oversættelser og Litteratur om Blicher i største Fuldstændighed samt en Del Blicherhaandskrifter.

Haandskriftssamlingen, der rummer c. 400 Numre fra nyere Tid, er ikke særlig betydelig.

Statsbibliotekets udenlandske Bogbestand stammer dels fra de tre store Biblioteker, der indgik før det blev aabnet: Stifts- og Skolebiblioteket (Regenburg), Wegeners og Vahls Biblioteker, dels fra de mange større og mindre Bogsamlinger, der i Aarenes Løb er indgaaet ved Køb eller som Gave, af hvilke Fredrik Nielsens er langt det betydeligste (se Listerne S. 76—80), dels fra de aarlige Indkøb og mere eller mindre regelmæssige Gaver fra lærde Selskaber og fra Foreninger, der støtter Biblioteket: Jydsk medicinsk Selskab, Indkøbsforeningerne og Læsekredsene. Biblioteket har, som der staar i Kommissionsbetænkningen af 1893, i nogen Grad „Karakter af et universelt Biblio-

tek". Det rummer en værdifuld Specialsamling: Vahls Missionsbibliotek, og det kan paa mange Omraader præstere værdifulde, tidssvarende, syntetiske Hovedværker, Haandbøger og Grundrids; men Apparat til Specialstudier kan det ikke yde. — De forskellige Videnskabsgrene er meget ulige repræsenterede. Baade kvantitativt (se Listen S. 75) og kvalitativt staar Bestanden af Bøger om Aandsvidenskaberne højt over Afdelingerne for Naturvidenskab og Teknik. Denne Ulighed er en simpel Følge af to Forhold: Alle de betydeligste af de indgaaede Bog-samlinger er humanistisk prægede; de Ønsker om Anskaffelser, der fra Laanernes stadig voksende Kreds er strømmede ind gennem de 25 Aar, har i langt overvejende Grad drejet sig om Bøger fra Aandsvidenskabernes Omraade.

Fra Historiens vidtstrakte Felt rummede Wegeners Bibliotek mange Scriptores-Samlinger og Hovedværker af blivende Værdi; der var desværre slet ikke Raad til straks at bygge videre paa det Grundlag helt rundt; men man har dog efterhaanden kunnet købe baade store, moderne Oversigtsværker og Monografier om vigtige Perioder og om betydelige Personligheder; som rimeligt er, har man lagt særlig Vægt paa ved Køb af norsk og svensk historisk Litteratur at supplere vort Apparat til Studium af dansk Arkæologi, Historie og Personalhistorie. For de europæiske Hovedlandes Vedkommende, hvor Wegener og Fr. Nielsen har ydet en lang Række ældre Hovedværker, udfyldes og afrundes Samlingerne efterhaanden saaledes, at her foruden samlede Fremstillinger af enkelte Landes Historie findes førstehaands Behandlinger af Reformationstiden i Tyskland, af den franske Revolution, den italienske Renaissance osv.

Da der fra Laanerne har været en stærk og stigende Efterspørgsel efter kunsthistorisk Litteratur, er der her næsten paa bar Bund bygget en ret stor Samling op, der har den Fordel at rumme forholdsvis faa forældede Bøger, og som søger at belyse Hovedperioder og Hovedpersoner; af pekuniære Grunde findes der paa Kunstindustriens vidtløftige Omraade væsentlig kun kortere Oversigtsværker, men i ret stort Tal. I Løbet af de sidste

Aar er den musikhistoriske Samling bleven forøget efter samme Princip; i disse Afdelinger mærkes tydeligt Fordelen ved at købe Bog for Bog efter en vis Plan, fremfor at købe en Slump mere eller mindre tilfældig sammensatte Bøger.

Sprogvidenskab og Litteraturhistorie er der ikke arbejdet saa meget med som med de historiske Fag; men her findes dog mange vigtige Haandbøger, en meget fyldig Samling Ordbøger paa Læsesalen og et betydeligt Tidsskrifthold. Fra Wegener stammer en stor Samling af den græske og romerske Oldtids Forfattere, hvoriblandt mange boghistorisk interessante Ting. Takket være den i 1910 stiftede Forening til Indkøb af fremmed Skønlitteratur findes her en regelmæssigt voksende Samling af Skønlitteratur paa Svensk, Fransk, Tysk og Engelsk; den franske Afdeling er langt den fyldigste og rummer, foruden et stort Udvalg af den gode Litteratur fra det sidste Aarhundrede, meget af den ældre Litteratur i moderne Udgaver. Den moderne Skønlitteratur findes her i fyldigere Udvalg end i de københavnske offentlige Biblioteker. Ved Gaver fra forskellige Sider er her kommen Prøver paa nederlandsk, spansk, italiensk og forskellige slaviske Litteraturer.

Teologi er paa Grund af den gamle Bestands betydelige Omfang og de to vigtige Erhvervelser, Fredrik Nielsens og Ernst Kühls Biblioteker, bleven en af Bibliotekets store Afdelinger. Ved Siden af megen forældet og ubrugbar Litteratur og meget ligegyldigt dansk Afleveringsgods findes her ikke faa gamle, kostbare og sjældne Bøger og et fyldigt Arbejdsapparat paa Kirkehistoriens og nytestamentlig Videnskabs Omraade, desuden mange Haandbøger og Tidsskrifter.

Vahls Missionsbibliotek (S. 24) rummer først og fremmest en her i Landet enestaaende Samling af protestantiske Missions-Tidsskrifter, der for manges Vedkommende gaar helt tilbage til de store Selskabers Oprettelse. Bøgerne spænder lige fra de nu sjældne Skrifter fra den protestantiske Missions Barndom til de sidste Aars Drøftelser af Missionsproblemerne og førstehaands Skildringer af vore Dages Arbejde paa Missionsmarken.

I Tilknytning til Missionsbiblioteket kan nævnes, at der fra Vahl kom mange værdifulde Bøger om de fremmede Verdensdele, og at der stadig købes en Del — navnlig engelsk Litteratur, der giver Oplysning om de Lande, hvor der drives Mission, og de Lande, som der udvandles til.

Gennem de teologiske Bogsamlinger er der indgaaet en Del filosofisk Litteratur, og efterhaanden finder de store Filosofers Hovedværker Vej til vore Hylder. Noget lignende kan siges om „Pædagogik“, hvor der desuden findes vigtige Indlæg i Nutidens pædagogiske Diskussion.

Mens Bibliotekets Tidsskriftsforhold for nogle Aar siden var meget beskedent, indgaar her nu, takket være Læsekredsene (humanistisk, teologisk, pædagogisk) en Mængde værdifulde Tidsskrifter fra Aandsvidenskabernes forskellige Omraader.

Af naturvidenskabelig Litteratur paa fremmede Sprog var der meget lidt i de grundlæggende Samlinger; saalænge Indkøbssummen var meget lille, blev der væsentlig købt populære Bøger, der gjorde god Nytte i Udlandet; i de senere Aar er der ogsaa købt en Del sammenfattende Haandbøger. Ogsaa paa de forskellige praktiske Fags Omraade er den udenlandske Bogbestand lille og spredt. Af Handelslitteratur er der som Gave modtaget en Samling Bøger om moderne Handelsteknik; efter teknologisk Litteratur er der stigende Efterspørgsel, som man især i de sidste Aar har søgt at tilfredsstille ved Køb af navnlig tyske Bøger om de vigtigste Haandværk- og Industriegrene samt et Sæt store sammenfattende Haand- og Opslagsbøger. I de senere Aar er mange værdifulde naturvidenskabelige og tekniske Tidsskrifter indgaaet gennem Læsekredse.

Last not least kommer vi til Medicin, der i mange Aar var stillet ligesom Naturvidenskab, men saa blev der i 1914 med Jydsk medicinsk Selskab indledet et Samarbejde, der blev meget frugtbart. Det er lykkedes at samle et stort og værdifuldt Apparat af medicinske Tidsskrifter. De nye Hæfter gør Nytte i Læsekredse, før de indgaar i Biblioteket; dernæst er man begyndt at købe nye, store Haandbøger; endelig er der fra Kgl. Bibliotek

modtaget en stor Samling af de gamle, store Lægers Skrifter; her er lagt en Grund til og bygget et Stykke op af et videnskabeligt Fagbibliotek, der straks blev taget i Brug, og hvis Benyttelse stiger, efterhaanden som det vokser, og som bliver et Rustkammer for de mange Læger uden for København, der arbejder med deres Videnskab.

Lad os nu til Slut gøre det Tankeeksperiment, at en af Deltagerne i Indvielsesfesten d. 17. Juni 1902 i Dag traadte ind i Læsesalen; han vilde genkende Rummet og se, at der var holdt Hævd over det smukke Inventar, men han vilde ikke genfinde en eneste af de Bøger, han saa dengang; de Tidsskriftsrækker, der var bleven stillet op paa en Del af Hylderne for at skjule Tomheden, staar nu paa deres Plads i Huset, og alle Reoler er fyldt fra nederst til øverst af værdifulde og tidssvarende Haandbøger; hvis han gik en Runde gennem Huset, vilde han blive slaaet af Modsætningen mellem det Indtryk af Tomhed, han fik dengang, og det Indtryk af Overfyldthed, der nu møder ham; hvis han gav sig Tid til at gennemgaa en Afdeling, som han kender til, vilde han nok genkende en og anden Bog, som han dengang havde lagt Mærke til, men han vilde se den omgivet af mange nye, og han vilde Gang paa Gang sige: „Nej, har De ogsaa *den* rigtige Bog.“

En saadan Sammenligning mellem dengang og nu rummer et stort Haab for Fremtiden. Da det trods alle Vanskeligheder er lykkedes i Løbet af 25 Aar at faa Biblioteket fordoblet i Omfang og mangedoblet i Værdi og Nyttevirkning, kan der slet ikke være nogen Tvivl om, at det, naar dets organiske Vækst faar Lov til at fortsættes, vil vokse sig større og stærkere og gøre en stadig stigende Indsats i Forsknings- og Oplysningsarbejdet i vort Land.

Bilag.

1. Fagdeling og Optælling 1925.

De ndf. nævnte Hovedafdelinger er endvidere delt i c. 450 Underafdelinger foruden „Smaaskrift“-Grupper.

Humanistiske Fag (incl. Geografi og Topografi).

	Bøger	Periodica	Ialt	Smaatryk cm
Alm. Encyklopædi, Polygrafi	3996	9987	13983	233
Biblioteks- og Bogvæsen	3334	1351	4685	3547
Danmark (Historie, Beskrivelse, indre Forhold)	19948	6360	26308	8589
Europa	13170	688	13858	»
Filosofi og Okkultisme	3236	116	3352	»
Fremmede Verdensdele	3454	271	3725	»
Geografi	2552	659	3211	»
Historie	6165	206	6371	»
Kulturhistorie (med Arkæologi, Etnografi, Religionshistorie, Folklore)	2071	112	2183	»
Kunst, Musik (undt. Musikalier), Teater	5379	1045	6424	880
Litteraturhistorie	2186	83	2269	»
Mission („Vahls Missionsbiblio- tek“)	3312	5006	8318	2240
Norden (undt. Danmark)	7107	1204	8311	873
Pædagogik	2171	1386	3557	5033
Rets- og Statsvidenskab	3521	1604	5125	808
Samfundsvidenskaber	2896	1380	4276	151
Slesvig og Holsten („Regenburgs Samling“)	6298	1204	7502	735
Sprogvidenskab	9629	572	10201	»
Teologi	20374	3195	23569	444
Skønlitteratur	49179	317	49496	136
Ialt ...	169978	36746	206724	23669

Naturvidenskab, Matematik og Medicin.

Naturvidenskab og Matematik	7032	1654	8686	»
Medicin	5970	4882	10852	»
Ialt ...	13002	6536	19538	»

Praktiske Fag og Idræt.

Praktiske Fag	8734	4729	13463	»
Idræt	1038	426	1464	47
Ialt ...	9772	5155	14927	47

	Bøger	Periodica	Ialt	Smaatryk cm
Musikalier.				
Musikalier (excl. Wilh. Hansens Gave)	6509	»	6509	1667
Ikke fagdelte.				
Dubletbibliotek (til Udlaan)	6485	340	6825	»
Andre ikke fagdelte Bøger (væsentlig udlaante)	10860	ikke specif.	10860	705
Smaatrykssamlingen i Kælderen ...	»	»	»	42627
Ialt ...	17345	340	17685	43332
Ialt ...	216606	48777	265383	68715

2. Større samlede Køb (ikke Auktionskøb).

1904. Grosserer Borgen: Samling af danske Raderinger (særlig Bevil-
ling).
1905. Ingeniør J. J. Kjærs Konkursbo, Tranebjerg, Samsø: ca. 200 Bd.
teknisk Litteratur.
- Kammerherre F. Meldahl: 66 Bd. store Arkitekturværker.
1906. Afd. Overlærer Moths Bogsamlings udenlandske Del: ca. 1750 Bd.,
især Litteratur og Sprog, Geografi og Historie.
1907. Fransk akademisk Forenings Bibliotek: ca. 1300 Bd. fransk Litte-
ratur og Litteraturhistorie (delvis trykt Katalog 1908).
1908. Afd. Biskop Fr. Nielsens Bibliotek (se S. 38, særlig Bevilling).
— Aarhus Haandværkerforenings Biblioteks tekniske Afdeling: ca.
450 Bd.
1909. Grev Moltke, Nørager: ca. 800 Bd., overvejende ældre udenlandsk
historisk og geografisk Litteratur.
1911. Dele af afd. Pastor N. C. Hansens (Laurbjerg) Bogsamling: c. 320
Bd. væsentlig danske Dubletter.
1912. Fru K. Hoffmeyer: afd. Overbibliotekar Hoffmeyers haandskrevne
Samlinger til Aarhus Historie.
1918. Efter afd. Boghandler A. Kousgaard, Vejle: ca. 550 Bd. ældre
danske Bøger og Pjecer, for en stor Del sjældne Provinstryk.
1919. Dele af Albert Bayers Lejebibliotek, Aarhus: ca. 1300 Bd.
1920. Efter afd. Dr. phil. J. P. Jacobsen: ca. 600 Bd., væsentlig middel-
alderlig Kultur- og Religionshistorie, (særlig Bevilling).

1921. Efter afd. Prof. theol. E. Kühl, Göttingen: ca. 1600 Bd. teologisk Litteratur, især nytestamentlig Exegese (særlig Bevil-
ling).
1922. Efter afd. Dr. phil. K. F. Kinch: ca. 90 Bd., især om græsk Hi-
storie og Arkæologi.
— En lille Samling polsk Skønlitteratur.
— Fru Lemvig-Fog: ca. 100 Bd. udenlandske Bøger (bl. a. Tidsskrif-
terne *Die Zukunft* og *Pan*).
1923. Handels- og Kontoristforeningen, København: 531 Bd., 8 uden-
landske væsentlig litterære og historiske Tidsskrifter i Ræk-
ker fra Aarene 1836—1901 fra „Athenæum“'s gamle Bibliotek
i København.
— Efter afd. Adjunkt P. Krarup, Aarhus: ca. 100 Bd., især nyere
udenlandske naturvidenskabelige Værker.
1926. Efter afd. mag. art. C. M. Hansen, Rønde: ca. 170 Bd., især nyere
engelske Bøger, Historie, Teologi, Litteratur m. m.

3. Dubletudveksling.

	Samlet Bind- antal	Antal af Tids- skrifter (samlede Rækker)
København. Grønlandske Kommission	29	
— Det danske Missionsselskab	31	
— Dansk Skolemuseum	67	3
— Statistisk Departement	16	
— Teknisk Bibliotek	2	
Assens. Amtsbiblioteket	367	
Christiansfeld. Brødremenighedens danske Hedningemission	17	
Esbjerg. Centralbiblioteket	22	
Slagelse Centralbibliotek	163	
Flensborg. Flensborghus Bogsamling	21	
Bergen. Bergens Museum	79	
— Bergens Folkemindesamling	61	
Oslo. Universitetsbiblioteket	98	1
Trondhjem. Det kgl. norske Videnskabers Selskab	8	
Göteborg. Stadsbiblioteket	441	7
Lund. Universitetsbiblioteket	284	5
Stockholm. Karolinska Institutet	152	
— Kungl. Vitterhets-, Historie- och Antikvitets- Akademien	8	

	Samlet Bind- antal	Antal af Tids- skrifter (samlede Rækker)
Uppsala. Universitetsbiblioteket	59	4
Helsingfors. Universitetsbiblioteket	74	
Giessen. Universitätsbibliothek	393	2
Hamburg. Staats- und Universitätsbibliothek	316	2
Tübingen. Universitätsbibliothek	4	
Wien. Nationalbibliothek	30	(Musikalier)
Chicago. John Crerar Library	33	
New Haven. Yale University Library	48	
Ialt	2823	24

4. Større Gaver.

(undtagen regelmæssige Gaver fra Selskaber, Forlag o. a. samt Bøger afgivne fra Det kgl. Bibliotek og Universitetsbiblioteket.

1899. Frk. Rosenørn-Teilmann, Nørholm.
1900. Grosserer Wærum, Aarhus, udenlandske illustrerede Blade m. m.
1902. Fabrikant H. Vestesen, Aarhus, efter hans Fader, afd. Sognepræst B. Q. Vestesen: 500 Bd., bl. a. udenlandsk Skønlitteratur.
- 1903—04. Organist R. Cl. Rasmussen, Frederiksberg: en stor Samling af Musikalier og Portrætter, c. 100 Bd. kunsthistoriske Bøger (se S. 34).
1904. Det jydskes Haveselskabs Bogsamling: ca 400 Bd. Havebrugslitteratur.
- Møllejer E. A. Weis, Aarhus: 130 Bd. samt Aarhus Mølles Arkiv deponeret.
- Regenburgs Niece, Frk. Corinna Lassen: en Samling Bøger (testamentarisk Gave).
1905. Biskop Johs. Clausen, Aarhus: ca. 800 Bd., især Teologi.
1906. En Kres af Borgere i Aarhus (med Bidrag fra Aarhus Kommune): afd. Generalmajor (Formand for Dansk Radererforening) E. C. L. Koedfoeds Samling af danske Raderinger, ca. 1700 Bl.
1911. Møllejer E. A. Weis: Musikalier.
- Vinhandler, cand. phil. Paul Plum, København: ca. 200 Bd. danske og udenlandske Bøger.
1913. Aarhus Musikforening: Musikalier.
1915. Selskabet „Polyhymnia“s Arkiv.
- Grosserer M. Philipsen, København: Blicher-Samling.

1915. Højskoleforstander C. Bågø, Aarhus: 500 Bd. samt 176 Bd. danske Dubletter (testamentarisk Gave).
- Lensgreve Holstein-Holsteinborg: 139 Bd. indbundne danske Aviser fra ca. 1850—87.
- Baron Blixen-Finecke, Dallund: ca. 720 Bd.
- Afd. Sognepræst H. C. D. Müller, Herfølge: Samling af Avisudklip og Pjecer vedr. Danmarks politiske og kulturelle Udvikling 1848—1902. (Desværre maatte store Dele kasseres, da de var ødelagt af Fugtighed osv.).
1917. Overretssagfører C. Kier, Aarhus: ca. 900 Bd., overvejende af historisk Karakter, især vedr. gammelgermansk og assyriskbabylonisk Rets- og Kulturhistorie.
1919. Grosserer M. Philipsen (sml. 1915): en Samling Blicher-Breve m. m., stammende fra Nørre-Vosborg (Godsejer Tang), overvejende vedr. Himmelbjerg-Festerne.
- Boghandler Arvid Johansen, Berlin: en Samling Plakater m. m. fra Revolutionen i Berlin.
- Musiker de Bretteville Baës, Aarhus: en Samling Musikalier, væsentlig Violin- og Kammermusik (testamentarisk Gave) (se S. 87).
- Bogtrykker N. P. Thomsen, Holstebro: ca. 670 Exlibris (Gaven senere stærkt forøget).
1922. Wilh. Hansens Musikforlag: en stor Samling af ældre Musikalier (se S. 44 og 86 ff.).
- Direktør F. Lausen, Aarhus: en Samling af de kinesiske Klassikere. (1927 afgivet til Det kgl. Bibliotek).
- En Kres af Forretningsmænd i Aarhus: 1000 Kr. til Handelslitteratur.
- Aarhus Folkebibliotek: ca. 400 danske og norske Bøger.
1924. Rigshospitalet: ca. 250 Bd. medicinske Tidsskrifter og Bøger.
1924. Provst Jens Kjær, Vraa: ca. 150 Bd. (delvis Dubletter) væsentlig engelsk Kirkehistorie.
- Foreningen „Nederland in den Vreemde“: ca. 50 Bd. nyere hollandsk Skønlitteratur.
1925. Overkirurg C. Tage-Hansen: 6 udenlandske medicinske Tidsskrifter 1885—1924 (231 Bd.).
1926. Translatør, cand. mag. Christensen-Sejerup, Barcelona (gennem Det kgl. Bibliotek): ca. 80 Bd. spanske Bøger (Litteratur og Historie).
- Det kgl. Bibliotek: ca. 2000 Bl. Portrætter o. a. Billeder fra dets Dubletsamling.

1926. Arvingerne efter afd. Oberstløjtnant Bahnson (tidl. Aarhus): ca. 560 Bd., især Historie og Militærvæsen.
1927. Læge N. A. V. Sørensen, Riisskov ved Aarhus, tidligere Militærlæge i Nederlandsk Indien: ca. 300 Bd.: Medicin, hollandske Bøger, Bøger om Nederlandsk Indien m. m. (testamentarisk Gave).
- Boghandler P. Frost-Hansen, Kolding: ca. 900 Exlibris.

III. Pligtafleveringen.

Af Underbibliotekar, Dr. phil. *V. J. v. Holstein Rathlou.*

Som tidligere omtalt (S. 24—25) har der været lovpligtig Aflevering af Tryksager til Statsbiblioteket siden dets Oprettelse. Om Pligtafleveringen siden 1902 kan der henvises til Bibliotekskommissionens Betænkning 1927, S. 70 ff.

Det skal her kun bemærkes, at siden „Statens Avissamling i Aarhus“ blev oprettet i 1916, er Dagbladene afleverede dertil, og derhen blev Statsbibliotekets Aviser flyttet. Indtil 1925 blev der afleveret 3 Eksemplarer af Provinsaviserne, 2 af de københavnske; siden den ny Lov af ¹⁸/₄ 1925 kun 1 Eksempel af alle Aviser.

En ny Lov om yderligere Indskrænkning af Pligtafleveringen, navnlig af Smaatryk, er den 27. Maj 1927 vedtaget i Rigsdagen.

I Bibliotekskommissionens Beretning findes S. 74—77 en Statistik, udarbejdet af Kgl. Bibliotek, over Pligtafleveringens Art og Omfang. Da denne jo ogsaa gælder for Statsbiblioteket, om end Grænserne mellem Smaatryk og Bøger er lidt forskellige, er det næppe nødvendigt at gentage den her. Der kan kun lige peges paa, at Tallene fra 1925—26 er følgende, idet der til Sammenligning er opstillet de tilsvarende Tal fra 1902—03:

	1902—03	1925—26
Bøger	2225	3753
Tidsskrifter	673	1915
Smaatryk	23626	73134
Aviser	230	304

Dette afleveredes i 1902—03 af 458 Bogtrykkere; i 1925—26 af 814 Bogtrykkere.

Det Antal Bøger og Smaatryk, der er modtaget gennem Pligt-afleveringen 1902—1926, er 86,203 Bøger og 1,456,886 Smaatryk. Af denne næsten halvanden Million Smaatryk er 382,136 Sange. Det øvrige er Foreningstryk, Reklamer, Programmer, Plakater m. m. m.

Det er denne Pligtaflevering, der forsyner Statsbiblioteket med den danske Litteratur i videste Omfang og danner Grundlaget for dets Bogbestand. Arbejdet med Modtagelsen og Kontrollen heraf har sit særlige Kontor og Personale: „Danske Afdeling“, som altid har haft til Huse i Kælderetagen i Bygningens sydøstlige Hjørne. Kontoret er 6 × 8 m. Det er udstyret med 2 Reoler, 3 „Dueslag“ med 258 Rum til Periodica og 56 Rum til Pjecer, Skabe under Vinduet m. m. Til den ene Side fører en Dør meget bekvemt ud i Bogbinderiet, til den anden Side ud i et mindre Kontor, der ogsaa hører til Danske Afdeling, og hvor der bl. a. findes et „Dueslag“ med 144 Rum til Foreningstryk og Smaatryk. Personalet bestaar f. T. af 1 Underbibliotekar, 1 Kontorassistent og 1 Assistent.

Umiddelbart efter Nytaar og Midsommer strømmer de lovpligtige 7—800 Forsendelser ind fra Trykkerierne. Der kommer aldrig saa mange, som der er Trykkerier, da der altid er nogle, der erklærer, at de intet afleveringspligtigt har udført.

Pakkerne og Brevene opnoteres straks i 2 alfabetiske Lister (en for København, en for Landet), hvor vi kan kontrollere Modtagelsesdagen, Pakkens Nr. og Art (Fragtgods, Ilgods, Brev), og naar den udpakkes, noteres ogsaa denne Dato. Disse Lister har ofte stor Betydning, naar det gælder om at finde et bestemt Trykkeris Tryksager; det kan da straks ses, om disse er afleverede eller ej, udpakkede eller ej, og vil altid nemt kunne findes eller rekvireres.

Pakkernes Indhold fordeles efter følgende Hovedgrupper: Egentlige Bøger; Aarsskrifter (3: Aarbøger, men ikke Aarsberetninger); Tidsskrifter (3: Ugeblade, Maanedblade, faglige

Danske Afdelings Kontor.

Periodica og Foreningers periodiske Meddelelser); Serier; hæftevis udkommende Bøger; Pjecer (3: Smaabøger under 6 Ark), Reklamepjecer, Kataloger o. lgn.; Foreningstryk (3: fra Foreninger, Aktieselskaber og Banker); Smaatryk (3: alt under 4 Sider, som ikke er Periodica eller Foreningstryk, samt Sange, Programmer for Musik, Idræt, Teater o. lgn.; dog ikke Skoleprogrammer); Kort (ogsaa Postkort) og Billeder (Raderinger, Gravurer o. lign.), enkelte kunstneriske Plakater og Exlibris o. lgn.; Musikalier og endelig de „fortrolige Tryksager“.

Naar en Pakke aabnes, kontrolleres dens Indhold straks efter de to enslydende Lister, som iflg. Loven skal følge med; og Bøger og Periodica kollationeres. Hvad der savnes, indkræves samtidigt med, at den ene af Listerne indsendes som Kvittering.

Kontrol med Bøgerne føres paa den Maade, at et Eksempplar af Dansk Bogfortegnelse, trykt paa tyndt Papir, oplæbes paa Katalogsedler, der ordnes alfabetisk. De indkomne Bøger sammenholdes med Sedlerne, og er Bogen uden Mangler, afkrydses den og mærkes med Dato, hvorpaa den flyttes fra „Ikke modtagne“ til „Modtagne“. Ved denne Datering opnaar vi at kunne give Udlaanet Besked om Tidspunktet for Bogens Aflevering herfra til Bogbinderen, hvorved ofte spildt Ulejlighed undgaaes. Sedlerne med de oplæbede Titler er stemplede med Aarstal og holdes samlede aargangsvis. Titler paa Bøger, der ikke staar i Bogfortegnelsen (ca. 20 pCt.), skrives med Haanden paa tilsvarende Sedler; dette Materiale danner saaledes baade en Kontrol og et Registratur.

Kontrollen med Tidsskrifterne, Aarsskrifter, Serier og Hefteskrifter føres i tilsvarende Kartoteker, der stadigt føres à jour.

Afsluttede Bind og 1 eller flere Aargange (dette retter sig efter disses Omfang) samt Bøger og Pjecer afgives til Bogbinderiet, og enkelte Grupper afgives direkte til Opstilling i de paa-gældende Afdelinger (Skoleprogrammer, Amtsraadsforhandlinger, kommunale Beretninger o. lign.). Dermed ophører Danske

Afdelings Ansvar, idet denne intet har at gøre med Indbindingen, Systematiseringen, Opstillingen eller Ekspeditionen.

Foreningstrykkene fordeles i 40 forskellige Grupper, idet de direkte lægges i Papæsker efter Forbillede fra Universitetsbiblioteket i Oslo. Smaatrykket fordeles i 38 Grupper paa tilsvarende Vis. Efterhaanden som Æskerne er fyldt, forsvinder de i Magasinet i Kælderen, og nye Æsker indsættes i „Dueslagene“. Kort og Billeder samles aargangsvis, og efter at vi her har registreret Portrætter, Raderinger, Gravurer o. lign., afgives de til Kort- og Billedsamlingen.

Indkrævningen af manglende Tryksager foregaar ved Henvendelse til Trykker eller Forlægger, og hvor dette ikke frugter, søges Øvrighedens Bistand, idet vi dog tøver det længst mulige med at gribe til denne sidste Udvej. For at lette Trykkerierne Arbejdet, sender vi alle nye samt ofte ogsaa de ældre, men usikre, et Uddrag af Loven og et Mønster paa en Afleveringsliste, og det har i mange Tilfælde vist sig at være til Fordeel for alle Parter.

IV. Musikalier, Kort og Billeder.

Af Underbibliotekar *Kay Schmidt-Phiseldeck*.

Musiksamlingen.

Statsbibliotekets Musikaliesamling er ikke opbygget systematisk, men opstaaet efterhaanden, dels ved Gaver, dels ved supplerende Køb. Dertil kommer, at alle her i Landet fremstillede Noder indgaar ved Pligtaflevering fra Trykkerierne; denne Bestemmelse har virket nogenlunde effektivt siden 1902.

I de senere Aar har Samlingen naaet en saadan Størrelse, at man har kunnet paabegynde en systematisk Supplering og derved udfyldes lidt efter lidt de mange „Huller“, som med Nødvendighed følger af selve Maaden for dens Tilblivelse. Men nægtes kan det ikke, at den kunde trænge til en virkelig Mæcen, om end den mange Steder fra har mødt Forstaaelse og Velvilje. Meget føleligt støttes den saaledes foruden ved talrige Gaver af en privat Sammenslutning: „Foreningen for Indkøb af udenlandsk Musik“ (stiftet 1924), hvis Formaal er „i Samarbejde med Statsbiblioteket i Aarhus gennem Indkøb af udenlandsk Musik at supplere dettes Musiksamling, saaledes at et stort og repræsentativt, offentlig tilgængeligt Musikbibliotek kan dannes og opretholdes til Gavn for Provinsens Musikliv“.

Selvom Musiksamlingens Historie egentlig gaar langt længere tilbage, er den R. C. Rasmussen'ske Gave dog paa en vis Maade den grundlæggende Faktor, først ved den opstaar der et virkeligt Musikbibliotek. Fhv. Organist R. C. Rasmussen (sml. ovf. S. 35) tilbød kort før sin Død ved Brev af 17. Juni 1904

Statsbiblioteket sin betydelige Samling af Musikalier som Gave. Han har ligeledes skænket Biblioteket en meget stor og værdifuld Portrætsamling. Hans Hovedinteresse var egentlig Maler- og Tegnekunst. Musik dyrkede han mere som Levebrødsstudium. Blandt hans Lærere heri maa særlig nævnes A. P. Berggreen, til hvis Kreds han ogsaa hørte. Han havde været Organist dels paa Frederiksberg og dels i Slagelse, hvilket sidste Embede han dog opgav allerede 1861, hvorefter han flyttede til København. Rasmussen var en meget flittig Mand og har bl. a. til sin Samling afskrevet ikke faa større og mindre Musikværker, tildels dengang utrykte Kompositioner, saaledes ikke faa Kompositioner af Weyse.

Med hans Samling, der var ret alsidig og særlig for den ældre danske Musiks Vedkommende velforsynet, var der nu i Forbindelse med enkelte ældre Sager dannet en Grundstamme, som sammen med de pligtafleverede Noder blev Udgangspunktet for den nuværende Musikafdeling i Biblioteket.

Et direkte Supplement til de Rasmussen'ske Noder og en i flere Henseender ligesaa værdifuld Faktor dannes af de Musikalier, som ved forskellige Lejligheder er skænket Biblioteket af den bekendte Weis'ske Slægt (Aarhus Mølle). Den Weis'ske Familie var meget kunstinteresset. Det er den gamle Møller Weis, der har oprettet Aarhus Museum, og i det Weis'ske Hjem dyrkedes Musiken ivrigt. Særlig af den ældre dramatiske Musik og Kammermusik stammer meget fra de Weis'ske Gaver.

I 1913 modtog Biblioteket en stor Musikaliegave fra Aarhus Musikforening; den var især værdifuld ved de mange Korværker, den indeholdt, og ikke mindst dens danske Del var af Betydning. En særlig Omtale fortjener desuden en større Samling Kammermusik og Violinmusik, som havde tilhørt en aarhusiansk Violinist med det ikke helt almindelige Navn Mark Twain de Bretteville Baes og som efter hans Ønske blev overladt Biblioteket fra hans Dødsbo (1919—20). Han har været en fortræffelig Nodeindkøber, og hans Anskaffelser er præget baade af Musikkultur og -forstand og betød for Biblioteket en værdifuld Forøgelse.

Sin største samlede Tilvækst fik Statsbibliotekets Samling dog, da Wilh. Hansens Musikforlag 1922 skænkede Biblioteket Resterne af de Lose-Delbanco'ske og Horneman-Erslev'ske Lejebiblioteker. Ganske vist havde disse Samlinger, efter at de var gaaet helt ud af den praktiske Brug i Begyndelsen af goerne, været udsat for en ret ublid Behandling; de var saaledes opmagasineret i en til dette Brug ikke videre godt egnet Kælder, og noget forringet var de blevet ved, at der paa et eller andet Tidspunkt var udtaget en Del Operamusik. Men efter at en Del helt ødelagte Sager var kasseret og det øvrige anbragt i foreløbigt Magasin i Statens Avissamling i Aarhus, har det været muligt at gennemgaa den hele imponerende Masse og redde store Værdier fra Undergang. Man maa være Forlaget taknemlig for, at det ikke lod alle disse Noder gaa helt tilgrunde, men overlod dem til en offentlig Institution, som med Udbytte kunde lade foretage et Redningsarbejde, der ud fra rent forretningsmæssige Principper næppe vilde have Udsigt til at svare Regning. Om disse Samlingers Størrelse faar man et vist Begreb, naar det oplyses, at de fyldte en hel Jærnbanevogn og vejede 8 Tons.

Arbejdet med disse Mængder er naturligvis ikke afsluttet endnu. Helt færdigbehandlet er dog de danske Komponisters Værker, og der er udskilt en meget stor Del af det øvrige, som er gjort færdig til bogbindermæssig Behandling, inden det kan indlemmes. Selvfølgelig fandtes der Dynger af ganske værdiløse Sager, saaledes f. Eks. det allermeste af det 19. Aarhundredes Salonmusik i mange Eksemplarer og Udgaver, men til Genæld kan det, der er blevet og vil blive optaget i Statsbiblioteket, siges at give et udmærket Billede af Musiken i Europa særlig fra sidste Fjerdedel af 18. Aarhundrede og det meste af det 19. Gavens Omfang kan for dansk Musiks Vedkommende angives som rækkende fra Schulz og Kunzen til Lange-Müller Opus 10, og for den udenlandske fra Bach til Brahms og Gounod; særlig bør nævnes en meget betydelig Samling Kammermusik med mange originale Tryk fra sidste Halvdel af 18. Aar-

hundrede. Af Nodetryk fra sidstnævnte Periode rummer Statsbiblioteket iøvrigt ikke faa i Forvejen, saa efter den fuldstændige Indlemmelse vil der foreligge et ikke ubetydeligt Studiemateriale samlet vedrørende Emner fra dette Tidsrum.

Efter at Musiksamlingen i mange Aar havde været anbragt i et almindeligt Bogværelse, flyttedes den efter mere og mere at have udviklet sig til en særlig Afdeling i 1924—25 op paa Loftet, der var blevet indrettet til Magasin, og fik ganske gode Pladsforhold. Samtidig foretoges en grundig Gennemgang og en Nykatalogisering efter særlige Principper. Den danske Part af de Wilh. Hansen'ske Musikalier indlemmedes i Begyndelsen af 1926.

Statsbibliotekets Musikaliesamling er delt i to Hovedafdelinger, en dansk og en udenlandsk. Afgørende for et Værks Anbringelse er udelukkende Komponistens Nationalitet, ikke Kompositionens Trykkested. Desuden findes der en Samling Manuskripter og en Afdeling for ukatalogiseret „Smaatryk“. Mens den udenlandske Del, som naturligvis talmæssigt set er langt den største, er mere „spredt“ og først efterhaanden vil kunne opnaa en vis, meget ønskelig Afrundethed, er den danske Del med sine over 3000 indbundne og opstillede Bind saa repræsentativ, at en Supplering med de ikke overvældende mange betydeligere Værker, som endnu mangler, i høj Grad ligger indenfor Mulighedens Grænser, og den vil efter en saadan Supplering kunne give et nogenlunde fuldstændigt Billede af dansk Musiks Udvikling i de sidste 150 Aar.

Baade i den udenlandske og den danske Afdeling rummes ikke faa Sjældenheder, navnlig kan, som sagt, fremhæves den store Mængde 18-Aarhundredes-Tryk. Af Klassikerne findes saaledes baade mange Førsteudgaver og samtidige Tryk. Nævnes bør ogsaa en stor Samling Orkesterværker i Stemmer. Saadanne Orkesterstemmer udlaanes ikke til Opførelse, men er særdeles brugelige til Studiemateriale for Værker, til hvilke der ikke er trykt Partitur, og kan i paakommende Tilfælde afskrives. Iblandt Manuskripterne fortjener den saakaldte Grosmann'-

ske Samling Omtale; den bestaar mest af Kirkekantater, som H. E. Grosmann, der var Organist i Aarhus i sidste Halvdel af 18. Aarhundrede, dels selv har komponeret, dels har arrangeret — mest efter Telemanns, Ruhes og Grauns Kompositioner. Endvidere er der adskillige Harpekompositioner af I. H. Lorentz fra Begyndelsen af 19. Aarhundrede og en Del italiensk Operamusik erhvervet af Arkæologen G. Koës paa hans Rejser omkring Aar 1800.

En nærmere Gennemgang af Samlingerne vil føre for vidt; der maa henvises til Katalogerne. Alle opstillede og indbundne Noder er katalogiserede. Der foreligger en Række Hovedseder, som er ordnet alfabetisk (indenfor hver Komponist efter Opustal og Stikord), og en Række Bisedler, der dels bruges som systematisk Katalog (efter „Instrumentation“), dels som Trykmanuskript. Over den færdigbehandlede Del af den udenlandske Samling findes trykt systematisk Katalog (Statsbibliotekets Fagkataloger 3: Musikalier, Aarhus 1926), som fortsættes med halvårlige Tillægslister, hvori dog ikke alt, som efterhaanden indgaar fra den Wilh. Hansen'ske Gave optages, men kun et Udvalg af mere „almeninteressante“ Ting. Naar det hele er indgaaet, bør der muligvis forsøges udgivet en samlet Katalog over Gaven eller, hvad langt er at foretrække, en helt ny fuldstændig udenlandsk Hovedkatalog. Foreløbig forberedes imidlertid en Katalog over den danske Afdeling, men den kan først udsendes, naar den fornødne Supplering har fundet Sted. Iøvrigt er hele Materialet parat. Angaaende Principperne for Katalogisering og Ordning af Samlingerne kan henvises til Kay Schmidt-Phiseldeck: Musikalienkatalogisierung, Leipzig 1926, og til Fortalen i den nævnte trykte Katalog.

Efter Udgivelsen af Hovedkatalogen, som i et Slags Fortryk udsendtes privat af „Foreningen for Indkøb af udenlandsk Musik“ allerede i 1925, er Udlaanet af Musikalier selvfølgelig steget meget stærkt, og efterhaanden, som de forskellige „Huller“ udfyldes, stiger Samlingens Brugsværdi ret hurtigt. Udelukket fra Udlaan ud af Huset er i Almindelighed som nævnt Orkester-

stemmer, desuden al Døgnmusik og de i Kapsler opbevarede uindbundne Hefter samt Manuskripterne. Udlaanstallet for 1926 er 2361 Bind. Tidligere adskiltes Bøger om Musik og Musikalier ikke i Statistiken. De Noder, som erhverves af Indkøbsforeningen, er i to Aar reserveret dennes Medlemmer, men indgaar derefter gratis i Statsbibliotekets almindelige Samling.

Musiksamlingens Fremtid beror selvfølgelig for en stor Del paa, hvor store Midler det vil være muligt at anvende paa at holde den vedlige. Selvom Udsigterne for Tiden ikke er saa straalende i saa Henseende, er der dog, som Sagerne ligger, skabt et saa solidt Grundlag, at en Videreførelse af Samlingens Udvikling paa en forsvarlig Maade ingenlunde er umulig. Selvfølgelig vilde det bedste være, om man kunde opnaa en samlet Bevilling til de omtalte ønskelige Suppleringer, saaledes at man „kun“ behøvede at „følge med“; Samlingen vilde derved vinde betydeligt i Værdi baade for studerende og udøvende musikinteresserede. Som en naturlig og paaskønnet Hjælp ved Siden af Indkøbet kommer desuden Gaver og Dubletudvekslinger til. De vil i Forbindelse med et rationelt Indkøb være de Kilder, hvorigennem der vil kunne tilflyde Musiksamlingen nye Værdier. Af Gaver er der iøvrigt i Aarenes Løb foruden de omtalte store samlede Donationer modtaget adskillige, og der er ganske særlig Grund til at nævne den store Velvilje, en Række danske Komponister og deres Paarørende har vist Statsbiblioteket ved at forære danske Kompositioner, som ligger forud for Pligt-afleveringens Virkning eller som er udkommet i Udlandet. Saaledes har følgende vist Samlingen Interesse: Arthur Allin, Professorinde Dagmar Bendix, L. H. Buchwaldt, Hakon Børresen, Camillo Carlsen, Louis Glass, Peder Gram, Professorinde Margaret Hamerik, Prof. Angul Hammerich, Fru Hilleborg Roger Henriksen, Ludolf Nielsen og Fru Louise Rung. Mens man i mange Biblioteker hæmmes ved Bestemmelser om, at større eller mindre „Samlinger“ uden Hensyn til Bibliotekets Indretning og Praksis skal „holdes sammen“ i Opstilling og ved særlige Brugsregler, har Statsbibliotekets Musiksamling heldigvis

hidtil ikke lidt under noget saadant. Over de forskellige større Gaver haves Fortegnelse, og de Wilh. Hansen'ske Noder er forsynet med et særligt Exlibris eller Stempel.

Allerede i Musiksamlingens oprindelige Bestanddele fandtes mange Dubletter, og for at gøre dem frugtbare har man, i Lighed med, hvad der finder Sted for Bøgernes Vedkommende, paa-begyndt en Dubletudveksling med fremmede Biblioteker. Sagen er kun paa Begyndelsesstadiet, men det første Forsøg har dog allerede vist sig særdeles resultatrigt, idet der fra Nationalbiblioteket i Wien er modtaget en meget værdifuld Sending moderne, mest østrigske og ungarske, Værker til Gengæld for en Sending Værker af de gamle danske Klassikere. Saalænge et brugbart Forraad haves, vil man naturligvis fortsætte med Udvekslinger. Og der vil sikkert stadig indgaa tilstrækkeligt med Dubletter til, at der med større eller mindre Mellemrum kan præsteres en præsentabel Udvekslingsliste.

En Forudsætning for Musikaliesamlingens Trivsel er selvfølgelig, at den kan støtte sig til en Samling af Litteratur om Musik. Afdelingen for Musikhistorie og -teori er ikke i Statsbiblioteket slaaet sammen med Musikaliesamlingen, men er et almindeligt Led i Biblioteket, hvilket paa mange Maader er en Fordel, da Bøger og Noder er vidt forskellige Ordningsobjekter. Statsbibliotekets Samling af Bøger om Musik er særlig for Musikhistoriens Vedkommende ret betydelig; en trykt Katalog over den er udkommet i 1927 (Statsbibliotekets Fagkataloger 4: Musik).

Kort- og Billedsamlingen.

Kort- og Billedsamlingen bestaar alene af Enkeltblade og hører saaledes teoretisk sammen med de indbundne Atlas og Billedværker i Bibliotekets andre Afdelinger. Grænsen mellem indbundne og uindbundne Kort og Billeder er for saa vidt flydende, som Serier snart kan betragtes som Enkeltblade og snart som Bøger.

Kortsamlingen.

Ved Kort forstaas alle Landkort og Søkort. Et Grænse-omraade udgør her saadanne Planer, som nærmest maa betragtes som tekniske Tegninger eller Bygningsudkast; de henregnes i Almindelighed til Billedsamlingen.

Som særlig Gruppe udskiller sig naturligt først og fremmest Generalstabens officielle Kort. Disse ordnes i det store og hele efter Maalestok i Overensstemmelse med de Fortegnelser, som Generalstaben med Mellemrum udgiver over sine Publikationer.

En anden skarpt afgrænset Del af Samlingen er Søkortene, hvor Søkortarkivets Publikationer naturligvis er de vigtigste; de ældre af disse er saavidt muligt ordnet kronologisk, de nyere holdes i den officielle Nummerfølge.

Af andre mere eller mindre officielt prægede Afdelinger kan nævnes Grundforbedringskort, Skovreguleringskort, Jærnbane- og andre Trafikkort samt de statistiske og en Del krigshistoriske Kort. Af Byplaner indtager Kommunalbestyrelsens Kort over København i 3 forskellige Maalestokke en Særstilling.

Iøvrigt er alle almindelige Landkort og Byplaner ordnet i eet System efter det kortlagte Omraades Omfang. Nogen stykvis Optælling af Kortsamlingens meget uensartede Bestanddele er ikke foretaget.

Billedsamlingen.

Hovedgrupperne er her: Portrætter, historiske og topografiske Billeder, Raderinger.

Portrætsamlingen er paa noget over 14,000 Blade, og grundlæggende har været den store Mængde Portrætter, som R. C. Rasmussen skænkede Biblioteket (Sml. S. 35 og S. 86 flg.); en væsentlig Tilvækst fik Samlingen, da Det kgl. Bibliotek i 1924 overlod en Del af sine Billeddoubletter til Statsbiblioteket. Portrætterne er ordnet alfabetisk efter den portrætterede og delt i 3 Underafdelinger: danske (med norske), danske kgl. Personer og udenlandske.

. Af *historiske og topografiske Billeder* findes ca. 4200 i Bib-

lioteket; en stor Del af den stammer fra de Dubletter fra Det kgl. Bibliotek, som Statsbiblioteket som omtalt fik overladt. Til de topografiske Billeder slutter sig de topografiske Prospektkort (ca. 60,000 Stk.), som er ordnet efter det afbildede Sted.

Raderingsamlingen omfatter ca. 2800 Billeder. Som en særlig Afdeling betragtes Koefoeds Samling (sml. S. 78); en større samlet Forøgelse fik Raderingsamlingen ved et Indkøb paa V. Borgens Auktion 1904. Blandt Raderingerne findes naturligvis en Del Billeder med topografiske Motiver, men som „Portræt“ ved Ordningen trækker stærkere end „Radering“, trækker „Radering“ stærkere end „topografisk Billede“. De Vanskeligheder, som denne Ordningsmetode afstedkommer, overvindes imidlertid dels ved Henvisninger, dels ved, at der er udarbejdet en haandskrevet Seddelkatalog over Raderinger med topografisk Sujet. Efter de foreslaaede nye Pligtafleveringsbestemmelser skal Raderinger ikke længere afleveres, og Samlingen vil saaledes ikke kunne udvikles som hidtil, men faar Karakter af en Torso.

Foruden disse 3 Hovedafdelinger er der *mindre Grupper* som Litografier og Kobberstik og en Mængde Reproduktioner af forskellig Art samt industrielle og tekniske Tegninger, Bygningsplaner, kunstnerisk udstyrede Plakater o. s. v., som ikke er optalte.

Endelig maa nævnes *Exlibris-Samlingen*, der bestaar af ca. 1000 danske og ca. 2000 udenlandske Exlibris. De enkelte Exlibris opklæbes paa Karton, og de danske ordnes efter Bogejer (Henvisningskartotek for Kunstnere), mens de udenlandske, af hvilke Størstedelen er skænket af Bogtrykker N. P. Thomsen, Holstebro, og Boghandler P. Frost-Hansen, Kolding, ordnes efter Kunstner.

Benyttelsen af Kort- og Billedsamlinger finder mest Sted paa Læsesalen, men der laanes dog ogsaa derfra ud af Huset f. Ex. til Trykkerier i Reproduktionsøjemed, ligesom Kort og Billeder undertiden stilles til Disposition for udenbys Laanere paa andre Bibliotekers Læsesale.

V. Katalogarbejdet.

A. Katalogiseringen.

Af Bibliotekar *Erling Stensgård.*

I.

I Efteraaret 1901 gav Undervisningsministeriet Bibliotekaren ved Statsbiblioteket de to Assistenten, som skulde være hans eneste Medhjælpere ved Bogmassens Opstilling i den for øvrigt endnu ikke helt færdige Bygning.

Det var et meget stort og slidsomt Arbejde, der straks fra den første Arbejdsdag i Oktober blev lagt paa de bibliotekarisk uprøvede Assistenters Skuldre. Men Sliddet gik alligevel forbavsende let og kvikt fra Haanden, ikke mindst fordi begge Medhjælperne delte deres Chefs lyse Tro paa Betydningen af den Pionérgerning, det nye Bibliotek skulde udføre i Folkeoplysningens og den solide Lærnings Tjeneste, og saa fordi Chefens sunde Sans og hurtige Haandelag paa mange Maader lettede dem Arbejdet; saaledes var navnlig hans Inddeling af Bogmassen i naturlige — passende store eller, om man vil, passende smaa — Grupper og disse Grupperes Fordeling i de forhaandenværende Magasiner præget af en praktisk Klarhed, som satte Fart i Opstillingen og som endnu, 25 Aar efter, bidrager sit til at gøre det nemt for enhver nyansat at finde sig til Rette i Samlingen, idet det stadig i det store og hele er den ved Starten indførte Gruppedeling, der raader i Statsbiblioteket.

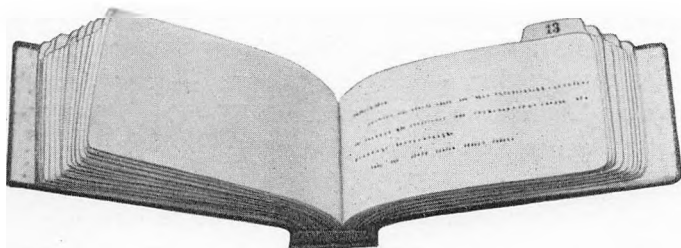
Arbejdet ved Reolerne og, fra 17. Juni 1902, desuden Ekspeditionen af det Publikum, som fandt Vej dels til Læsesalen, dels

— personligt eller pr. Brev — til Udlaanet, optog, som enhver vil kunne forstaa, Assistenternes hele Tid, og Chefens Dag var fuldt beslaglagt af Administration, Bogkøb, Bogbinderkontrol, Korrespondance m. m. At der under saadanne Forhold skulde kunne foretages noget alvorligt i Retning af Bogsamlingens Katalogisering — det kunde der slet ikke være Tale om.

For Biblioteksmænd, der er vante til at færdes i Institutioner, som siden Arilds, eller dog i hvert Fald siden vore tidligste Christian'ers og Frederik'ers Tid er gennemkatalogiserede i alle Ender og Kanter, er der noget næsten naturstridigt i denne Tanke, at et stort Bibliotek virkelig med et lille, uøvet Personale gennem flere Aar har kunnet betjene et allerede fra første Færd talrigt og for hver Dag voksende Læsesals- og Udlaanspublikum *uden Katalog*. Og næppe mindre besynderligt vil den almindelige Biblioteksbenytter finde dette Forhold — hans første Spørgsmaal til Bibliotekaren gælder jo som oftest en Katalog. Ikke des mindre, det *lod* sig gøre at ekspedere uden Katalog — det er en Kendsgerning. Og hvorledes klarede man sig da? Nu, for det første lærte Personalet hurtigt at udnytte vore danske Bogfortegnelser og Fagbibliografier, Tidsskrifternes Registerbind, Litteraturhenviisninger i leksikalske o. a. større Værker samt naturligvis Katalogerne over de i Statsbiblioteket indlemmede Samlinger: Wegeners, Vahls og Regenburgs. Dertil kom, at selve Bøgerne, saaledes som de — i eet Alfabet inden for hver enkelt Gruppe — stod opstillede i Bibliotekets Reoler, fungerede som en Række alfabetiske Kataloger. Det var altid nogenlunde let at se, om Biblioteket ejede den eller den begærede Bog, for saa vidt dens Titel med tilstrækkelig Tydelighed fortalte, i hvilken Afdeling den burde søges. Værre var det, naar den Bog, der forlangtes, havde en af disse intetsigende Titler, som lader det være tvivlsomt, til hvilket Fag Bogen hører („Opad og fremad“, „Gennem Kamp til Sejr“ o. lign.); saa maatte der jo tit ledes i adskillige Reoler, inden det søgte blev fundet — om det da *blev* fundet. Og naturligvis, gjaldt det om at konstatere, hvilke Bøger man kunde præstere om et specielt Emne (Billerne, Dampmaskinen,

Trediveaarskrigen, o. s. fr.), ja da maatte Ekspeditionen lægge Vejen til Reolernes Alfabet om gennem forskellige bibliografiske Hjælpemidler, naar det ikke, som i mange Tilfælde muligt, var tilstrækkeligt at bygge paa det fortrolige Kendskab, hver Mand i Biblioteket just ved Katalogmangelen blev tvungen til at have til Reolernes Indhold.

Imidlertid, skønt Tiden endnu ikke var inde til at tage fat paa Katalogiseringsarbejdet, gennemgik Chefen allerede saa tidligt som i Vinteren 1901—02 i en Række Aftentimer de preussiske Statsbibliotekers Katalogregler med sine to Medhjælpere.

Et Bind af Statsbibliotekets systematiske Katalog.

Denne Gennemgangs Formaal var at sikre den størst mulige Fasthed i Bøgernes alfabetiske Opstilling inden for de enkelte Faggrupper — det var altsaa især Reglerne for Valg af Ordningsnavn eller Ordningsord, man indprentede sig. Men i Virkeligheden var hermed gjort det første Skridt til at fastslaa de Katalogiseringsprincipper, som Biblioteket senere, da der blev Tid — og Raad — dertil, skulde arbejde efter.

Ved sine Besøg i udenlandske Biblioteker havde Statsbibliotekets første Chef gjort Bekendtskab med og faaet Forkærlighed for den Form for skrevne Kataloger, som kendetegnes ved de saakaldte Leidener-Bind: løse, til Katalogsedlernes Format svarende Bind, hvis Fløje foroven og forneden begge, et lille Stykke fra den flade Ryg, er forsynede med Indsnit — til hvilke Indsnit svarer lignende Indsnit i Katalogsedlerne, saaledes at et Bind og de deri indsatte Sedler ved Hjælp af en omviklet Snor kan holdes sammen som en Bog eller Album, hvori der kan blades. En

saadan Seddelkatalogs vigtigste Fortrin er dens Bevægelighed og dens ubegrænsede Udviklingsmuligheder — Sedlerne kan jo til enhver Tid lægges i den Orden, som man finder mest praktisk, nye Sedler kan indskydes og gamle omskrives uden ringeste Ulempe. Til Gengæld savner Seddelkatalogen den Overskuelighed, som den i Protokolform fremstillede Katalog besidder og som navnlig Publikum sætter Pris paa.

Bibliotekar Hoffmeyer havde altsaa bestemt sig for Leidener-Bindene, og ligeledes var det straks fra første Færd vedtaget, at Biblioteket kun skulde føre to Arter Katalog: en alfabetisk Fælleskatalog og en systematisk Katalog. Den tredie Katalog, som hyppig findes og som mangen Bibliotekar maaske ogsaa vilde regne for uundværlig, — Pladskatalogen — har det derimod aldrig været Tanken at forsyne Statsbiblioteket med. Man har med Rette fundet den unødvendig ud fra den Betragtning, at dersom Revision af en af Bibliotekets Afdelinger skal finde Sted og en Pladskatalog over den bruges ved dette Arbejde, da kan den systematiske Katalog over Afdelingen rent mekanisk og uden mindste Bryderi midlertidig forvandles til en Pladskatalog, idet man simpelthen (med et Numeratørstempel paa det ved Indhæftningen usynlige Stykke af Sedlerne) nummererer Sedlerne i deres rette systematiske Orden, derefter omordner dem alfabetisk, benytter dem til Reolkontrollen og saa til sidst ved Numrenes Hjælp atter bringer dem i systematisk Orden.

De første Katalogiseringsskridt blev tagne i den unge Institutions første Virkeaar, men ikke af Bibliotekets faste Personale — dog skrev Bibliotekar Hoffmeyer med sin spidse og tydelige, men ikke i moderne Forstand bibliotekariske Haandskrift en Del Sedler, nærmest for at prøve sig frem med Hensyn til Titelopstilling o. lign. Daværende Adjunkt ved Aarhus Katedral-skole C. Th. Meldal og cand. phil. A. V. Verner blev antagne som Katalogskrivere og begyndte at arbejde sig igennem Samlingens historisk-topografiske Afdelinger, idet de — uden at have gennemgaaet nogen egentlig „Skole“ og uden noget fast Grundlag af Regler, blot med visse Mønstersedler til Vejledning — for

hvert Værk præsterede to enslydende og ens udseende haandskrevne Sedler til Brug for henholdsvis den systematiske og den alfabetiske Katalog. Allerede paa dette Tidspunkt valgtes den Opstilling af Titelen, som stadig bruges paa Bibliotekets Katalogsedler: i en Linje øverst til venstre paa hver Seddel Forfatterens Efternavn og Fornavn(e); i den eller de følgende Linjer Titelen; nederst i en Linje Trykkested og -aar samt Sidetal, Billeder m. m. Arbejdet blev sat i Gang af Chefen, men om noget egentligt Eftersyn af det skrevne var der ikke Tale, og Sedlerne kunde, selv om de i det hele var ganske brugbare for et almindeligt Publikum, ikke tilfredsstille strengere bibliotekariske Forordringer — bl. a. viste det sig, at Fejl, Mangler eller andre Mærkværdigheder ved de foreliggende Eksemplarer af Bøgerne ofte ikke blev bemærkede eller korrekt opfattede ved Katalogisering.

Imidlertid var der jo, allerede inden Bibliotekets Aabningsdag, sket det for dets hele Tilværelse uendeligt betydningsfulde, at Bogtrykkernes Afleveringspligt var bleven udvidet til at omfatte ogsaa dette Bibliotek. Den første Følge, dette Skridt fik for Statsbiblioteket, blev, at Personalet udvidedes, idet der imellem Chefsposten og Assistentstillingerne indskødes et Underbibliotekarembede, og det Valg, der blev truffet ved Besættelsen af dette nye Embede med en erfaren, faguddannet Biblioteksmand, kom til at øve en betydelig Indflydelse paa Katalogiseringen — og det baade paa dens Tempo og paa dens Form og hele Metode. Med den nye Underbibliotekar (*nu* vilde man sige: Bibliotekar) holdt for det første Skrivemaskinen sit Indtog i Statsbiblioteket, hvorved det blev muligt at fremstille hvert enslydende Katalogseddel-Par paa een Gang, idet den alfabetiske Seddel blev en ved Hjælp af Kulpapir tagen Kopi af den systematiske. Den nye Leder af Arbejdet lagde straks faste Regler til Grund for Titeloptagningen — stadig i Samklang med de preussiske, men udformede i Overensstemmelse med den i Landbohøjskolens Bibliotek fulgte Praksis (se dettes Katalog, Kbh. 1898). Samtidig opgav man den upraktiske Tanke at anbringe ogsaa de alfabetiske Sedler i Leidener-Bind; den alfabetiske

Katalog skulde have Kartotekets Form, og de dertil beregnede Sedler blev da nu gjort det Stykke kortere, som hidtil brugtes ved Indhæftningen i Bindene.

Al Haandskrivning af Sedlerne ophørte nu og dermed ogsaa Adjunkt Meldals Deltagen i Arbejdet — han fik ikke med Maskinskrivningen at gøre. Derimod lærte „gamle Verner“ — med nogen Møje — at tumle Maskinen, og igennem en Aarrække fremstillede han, under Lederens Tilsyn, der dog ikke altid kunde faa Karakteren af en indgaaende, paa Sammenligning med Bøgerne hvilende Revision, Tvillingsedlerne til adskillige af de for den daglige Publikumstjeneste vigtigste Bogafdelinger.

Skønt Underbibliotekarens Tid især blev beslaglagt af det for Statsbiblioteket helt nye Arbejdsomraade: Modtagelsen af og Kontrollen med Bogtrykkernes Pligtaflevering, og skønt der inden længe kom til at paahvile ham endnu større og ansvarsfuldere Opgaver, idet han i 1905 blev Bibliotekets Chef, skred Udarbejdelsen af talrige Bind systematiske Kataloger dog temmelig rask frem, saaledes at Publikum og det ekspederende Personale efterhaanden kunde vejledes af saadanne Kataloger over Hovedmassen af navnlig den historisk-personalhistorisk-topografiske Del af Samlingen.

Der var imidlertid adskillige Mangler ved disse Katalogbind. Mest iøjnefaldende var det, at det skortede dem paa Pyntelighed, idet deres Sedler frembød et lovlig broget Skue: nogle af disse, hørende til Katalogiseringens ældste geologiske Lag, det Meldal-Verner'ske, var stadig haandskrevne — andre mere eller mindre fint maskinskrevne — atter andre fremstillede ved Opklæbning af trykte Titler, som var skaarne ud af dansk Bogfortegnelse eller af Katalogen over Bibliotheca Wegeneriana (delvis ogsaa af Katalogen over Vahls Missionsbibliotek). Allerede ved denne Materialets Forskelligartethed fremkom der en vis Usikkerhed og Upaalidelighed, selv om den enkelte Seddels Affattelse i og for sig var korrekt — hvad man dog lagtfra altid turde gaa ud fra.

Maatte Maalet saaledes være, ikke blot at faa de efterhaanden

særdeles mange Sedler, som endnu laa usystematiserede, samlet i systematiske Leidener-Kataloger, men ogsaa at faa de allerede udarbejdede Bind revideret og faa givet dem et mere ensartet Præg, saa var der dog et andet Krav, der for hver Dag meldte sig med stedse større Styrke — nemlig Kravet om at faa Bøgerne i de af systematiske Kataloger repræsenterede Afdelinger signeret, samtidig med at de til dem svarende alfabetiske Katalogsedler forsynedes med det samme Signurmærke, saaledes at Statsbiblioteket kunde faa et alfabetisk Fælleskartotek at arbejde med. Denne Dobbeltforanstaltning havde det endnu været umuligt at give sig i Kast med. Det alfabetiske Katalogmateriale var paa Grund af dets omtalte Uensartethed og Mangelen af en gennemført Revision ikke modent til at samles i et stort Fællesalfabet, det laa endnu stadig fordelt i Faggrupper, svarende til selve Bibliotekets Opstilling. Skulde der sikres Revisionsarbejdet saavel som den systematiserende Virksomhed den Nøjagtighed, som var fornøden, for at der kunde skrides til en endelig Signering og til Grundlæggelsen af et Fælleskartotek, maatte der skabes bedre og rundeligere Kaar for hele den indadvendte Side af Bibliotekets Gerning. Til at opnaa saadanne Betingelser syntes Udsigterne imidlertid ikke lyse. Bibliotekets udadvendte Virksomhed havde, som andetsteds i dette Skrift fortalt, i Løbet af Aarhundredets første Tiaar taget et stedse stærkere Opsving, og Personalets Forøgelse havde ikke holdt Trit med Arbejdets Vækst. Det daglige Slid med Publikums Ekspedition *skulde* besørges — her var der ingen Vej udenom — og saa gik det da, som det maatte gaa: Udlaanet sugede det meste af den disponible Arbejdskraft til sig, og den indre Ordning og Katalogisering maatte blive Stedbarn og vente paa bedre Tider. Men det føltes som et stærkt Savn, at medens de systematiske Katalogbind, som var udarbejdede, vel kunde gøre ikke ringe Gavn, saa ydede det alfabetiske Seddelmateriale ikke Personalet synderlig Vejledning og Hjælp; det var stadig omtrent lige saa let at „gaa paa Jagt“ i selve Reolerne efter en Bog som at give sig i Lag med at søge i de mange forskellige Kartotekskuffers talrige, Bibliotekets Op-

stilling afspejlende Alfabeter. Ikke mindst sporedes denne Ulempe, naar de udlaaante Bøger vendte tilbage fra Laanerne og skulde stilles paa Plads — saa skulde deres systematiske Tilhørsforhold jo stadig klares, idet Signaturen, som vilde have forvandlet dette Indstillingsarbejde til en rent mekanisk Procès, ganske fattedes.

Skønt der under de ugunstige Arbejdsforhold i disse travle Aar altsaa ikke kunde være Tale om, at Husets Folk fik den fornødne Tid og Ro til virkelig indgaaende Syslen med Katalogiseringens alfabetiske og systematiske Problemer, stod Katalogarbejdet dog paa intet Tidspunkt af Bibliotekets Liv helt stille. Selv da Virksomheden paa dette Felt af tvingende Grunde maatte undergaa den stærkeste Indskrænkning — hertil maatte Overbibliotekaren bekvemme sig i Efteraaret 1909 — vedblev man at skrive Katalogsedler for alle nyere udenlandske Bøger (efter 1880), som indgik i Biblioteket. Men i Forhold til det Hav af Tryksager, som automatisk i Kraft af Pligtafleveringen skyllede ind over Biblioteket Aar efter Aar, var denne beskedne Katalogiseringspræstation jo kun som en Draabe at regne, og det stod da ogsaa ganske klart for enhver sagkyndig, at en Forlængelse af denne Tingenes Tilstand maatte blive skæbnesvanget for Institutionen. Paa Bibliotekets Annum havde siden dets Oprettelse figureret en Sum af 800 Kr. aarlig „til Katalogisering“, men allerede i Aarevis havde det været umuligt at lade Katalogarbejdet alene nyde godt af denne Bevilling — Udlaanet drog med magnetisk Kraft Broderparten af disse Penge til sig, til Registrering af Laanene o. lgn.

Der er — set fra Katalogiseringens Synspunkt — egentlig kun eet Lyspunkt at øjne i den Udvikling, der foregik i disse Aar: dette nemlig, at man var saa klog at modstaa Fristelsen til at indlade sig paa en forhastet Signering af de systematiserede Afdelingers Bøger og de tilsvarende alfabetiske Sedler. Havde man allerede under de da raadende Forhold gjort dette Skridt, som i mange Henseender var ønskeligt, ja saa havde man jo ganske vist paa et tidligere Tidspunkt end sket faaet en alfa-

betisk Fælleskatalog grundlagt og tillige faaet Indstillingen af mange af de hjemkommende Bøger mekaniseret, men Katalogens Paalidelighed og Præcision vilde have ladet meget tilbage at ønske, og et overmaade brydsomt og tidslugende Arbejde med at rette dens Mangler og Fejl vilde utvivlsomt snart have vist sig paatrængende nødvendigt. Bl. a. skulde saa hele Fremstillingen af Henvisningssedler (for Bøger med flere Titler, for Medforfattere osv.) have været udført bagefter — for slet ikke at tale om, at det rappe Tempo, hvori Bøgernes Gruppeopstilling i sin Tid var foregaaet, havde medført, at den systematiske Fordeling absolut ikke kunde være saa nøjagtig og vel gennemtænkt, som den burde være; der var inden for enhver Afdeling Grænseomraader, som trængte til en omhyggelig Gennemgang, inden det med Sikkerhed lod sig fastslaa, om de og de Bøger nu ogsaa virkelig burde have deres blivende Plads i denne Gruppe, eller om de ikke rettelig burde flyttes til en anden.

Medens Bibliotekets Personale altsaa maatte resignere over for Katalogvæsenets Mangler og mere og mere opøve sin Sporsans, sin Fortrolighed med Bogbestanden og sin Hukommelse, hvor det beskedne Katalogapparat ikke slog til, blev der i disse travle Aar dog Stunder til at udføre et andet Arbejde, som ogsaa falder ind under Katalogiseringens Omraade. Der blev nemlig udarbejdet flere Rækker af trykte Kataloger til Gavn først og fremmest for Publikum, men naturligvis ogsaa til Lettelse for Bibliotekarerne. (Se ndf. S. 120). Manuskriptsedler til Trykningen er i Regelen bleven fremstillede som Gennemslags-Kopier af Katalogsedlerne.

Efter at Arbejdet paa de maskinskrevne Kataloger, som nævnt, af Mangel paa Tid og tilstrækkeligt Personale — altsaa kort sagt: Penge — havde maattet indskrænkes i faretruende Grad, lykkedes det efter indgaaende skriftlige og mundtlige Forhandlinger, ført med Ministeriet i Løbet af Aarene 1910—12, endelig for Finansaaret 1912—13 at faa bevilget et ekstraordinært Beløb, stort 4000 Kr., til Katalogarbejder.

Straks ved det nævnte Finansaars Begyndelse forelagde Over-

bibliotekaren da Ministeriet sine nærmere Forslag til Anvendelsen af denne Sum og antydede samtidig den Arbejdsplan, hvorefter det var Tanken at gaa frem. Næst efter at betegne Katalogarbejdet som det centrale i de Arbejder, der nu forestod, gentog han fra sine tidligere Skrivelser og Udtalelser om Sagen sin Betoning af, at der i Forbindelse med Katalogiseringen nødvendigvis maatte foretages andre indre Ordningsarbejder, for at der skulde kunne blive Tale om en gennemført, planmæssig Orden i Biblioteket. Forslaget gik i øvrigt ud paa, at der antoges 4 nye ekstraordinære Medhjælpere, hvoraf de 2 tænktes beskæftigede udelukkende ved Katalogiseringsarbejdet, de 2 andre ved Udlånet, og at den daglige Ledelse af Katalogiseringen blev overdraget til en af Underbibliotekarerne.

Der skulde dog endnu hengaa nogle Maaneder og føres forskellige Forhandlinger, inden Virksomheden for Alvor kom i Gang. Ved Midsommertide udbad Ministeriet sig en Plan over: 1) hvilke Kataloger der skulde udarbejdes, 2) i hvilken Form, Seddelkatalog eller Protokol for systematisk Katalog, 3) hvilket Materiale der allerede forelaa, 4) i hvilken Stand dette Materiale var, om det skulde revideres, om det var udarbejdet efter ensartede Principper eller hvorledes, og 5) hvilken Opstilling der tænktes anvendt, fast eller bevægelig, systematisk eller alfabetisk inden for Hovedgrupperne.

I sit Svar, dateret 8. Juli 1912, gjorde Overbibliotekaren paa ny Rede for de almindelige Principper, der, som ovenfor omtalt, allerede til Dels var lagt og ogsaa fremtidig agtedes lagt til Grund for Katalogiseringen. Efter et Indlæg til Fordel for Leidener-Bindene over for Protokolkatalogen — hvilken sidste „forudsætter et forudbestemt, i det enkelte udarbejdet Inddelingssystem, som Biblioteket paa dets nuværende Stadium afgjort ikke bør fastslaa“ — meddeler Overbibliotekaren bl. a. følgende om det paa det paagældende Tidspunkt foreliggende Katalogmateriale:

„Seddelmateriale (2 Sedler) foreligger i det væsentlige fuldstændigt for flg. Afdelinger, overalt dog med Undtagelse af

Periodica og saadanne Tryksager . . . , som . . . kun summarisk registreres:

a) Med udarbejdede systematiske Kataloger . . . : Danmarks Personalhistorie, Topografi og indre Forhold; Norden i Alm. (med nordisk Arkæologi osv.); alle enkelte fremmede Verdensdeles og Landes Historie og Beskrivelse undt. Norge og Sverige; Kunst; Teknologi og Industri; fremmed Skønlitteratur i Originalsprogene.

b) Systematiske Kataloger endnu ikke udarbejdede: Danmarks Historie; kulturhistoriske Fag (alm. Kulturhistorie, Arkæologi og Etnografi, Religionshistorie og Mytologi, Folklore); Samfundskundskaber (undt. Afholdssag og enkelte andre Specialafdelinger); Handel; Mission; alm. og fremmed Litteraturhistorie.

Desuden foreligger maskinskrevne Dobbeltsedler for 1) samtlige udenlandske Erhvervelser siden 1907 af Bøger udkomne siden 1880, 2) Biskop Fr. Nielsens Bibliotek . . .“

Om den allerede af Bibliotekets første Chef valgte Opstillingsmaade: strengt alfabetisk inden for klare, ikke alt for store Faggrupper, hedder det i den citerede Redegørelse, at den „giver en stor Sikkerhed og Lethed i hele Funktionen“, og at den „bevirker, at en given Bog baade findes og stilles paa Plads meget hurtigt, og at nye Bøger forholdsvis hurtigt klassificeres og indstilles, uden at det i Forvejen er nødvendigt at bestemme deres nøjagtige systematiske Plads inden for et findelt System.“

De første Passus i denne Udtalelse vil sikkert enhver, der har arbejdet i Statsbiblioteket, kunne underskrive, og det skal ogsaa nok vise sig, at man i Universitetsbiblioteket, som nu er begyndt at gaa over til en tilsvarende systematisk-alfabetisk Opstilling, vil blive godt tilfreds med dette nemme System. Derimod er det værd at notere, at, takket være den Arbejdskraft, der nu kan sættes ind paa den klassificerende og systematiserende Virksomhed, er det nu — som det bør være — for de signerede Afdelingers Vedkommende en Undtagelse, at Bestemmelsen af en nytilkommen Bogs nøjagtige Plads i den systematiske Katalog ikke sker sam-

tidig med, at Bogen opstilles i Reolens Alfabet; dersom dette Arbejde udskydes til senere Lejlighed, vil det som oftest volde Besvær og Tidsspilde, idet Bogen saa i mange Tilfælde maa granskes paany og da maaske er udlaant. Noget andet er det, at de ny-erhvervede Bøger, naar de er blevet katalogiserede og indbundne, gennemløber det Mellemstadium at blive foreløbig fordelte i en dertil indrettet Reol, som er inddelt i Rum for alle katalogiserede Afdelinger; herfra tages Bøgerne (med deri indlagte Katalogseddelpar) fagvis for til systematisk Behandling, og nu foregaar Signeringen samt Bøgernes Opstilling, samtidig med at Sedlerne vandrer til deres — systematiske og alfabetiske — Plads.

Den omtalte Arbejdsplan gav Anledning til nogen Diskussion, idet der fra anden sagkyndig Side fremkom en Udtalelse til Fordel for Indførelsen af en systematisk Opstilling efter den systematiske Katalog i Stedet for den systematisk-alfabetiske Opstilling, ligesom det i Sammenhæng hermed betegnedes som en Mangel, at man i Statsbiblioteket ikke agtede at give Bøgerne nogen individuel Signatur, men kun vilde betegne dem som hørende til en bestemt Faggruppe, hvor de da maatte søges efter Alfabetet; det blev gjort gældende, at dersom enhver Bog fik individuel Signatur uden paa Bindet, vilde Ekspeditionen formentlig lettes og „endog kunne besørges af Bude“. Over for disse Indvendinger satte Statsbibliotekets Leder imidlertid sin Erfaring m. H. t. Bibliotekets faktiske Forhold og de Muligheder, disse frembød — eller rettere sagt ikke frembød — for en Ændring i Opstillingssystemet, og den 25. September 1912 udfærdigede Ministeriet saa den Skrivelse, hvorved det bifaldtes, at Bibliotekets Katalogarbejde fremmedes i Overensstemmelse med den fremsatte Plan. Samtidig anmodede Ministeriet om hvert Aar at faa en Indberetning om Arbejdets Gang og Fordeling. Og endelig blev Overbibliotekaren bemyndiget til at antage 4 ekstraordinære Medhjælpere.

Af disse nye Assistenten blev to Damer, begge cand. phil., knyttede til Katalogiseringen. De tiltraadte deres Stillinger den

1. Oktober 1912 og gennemgik straks et grundigt teoretisk og praktisk Kursus i Katalogisering med detailleret Gennemgang af de derfor fastsatte Regler; denne Forberedelse lededes af to Underbibliotekarer, idet dog „Problemerne“ hyppig drøftedes med Overbibliotekaren, som tillige bevarede den nødvendige Føling med Arbejdet bl. a. derigennem, at han foreløbig paatog sig Revisionen af Sedlerne for al udenlandsk Accession.

Den ene af de nævnte Underbibliotekarer ledede Katalogarbejdet, indtil Verdenskrigen gjorde hans Nærværelse nødvendig paa andre Valpladser — han blev indkaldt til Sikringsstyrken —, og ved Nytaarstid 1915 overtog den anden Ledelsen. I Begyndelsen af det næste Finansaar (April 1915) blev nu de første Skridt taget til efterhaanden at sammensmelte de eksisterende, men endnu fagdelte Beholdninger af alfabetiske Sedler i eet stort Fællesalfabet*). I det Spor, der da blev lagt, er Arbejdet siden blevet videreført — siden 1917 for øvrigt under noget bedre Vilkaar, idet Bevillingen til Katalog- og Ordningsarbejder da forhøjedes med 2000 Kr. Maaned efter Maaned, Aar efter Aar, arbejder Katalogiseringens Maskineri sig længere og længere frem gennem Bogmasserne, og den ene Faggruppe efter den anden forvandles fra at være „ukatalogiseret“ eller „foreløbigt katalogiseret“ til at være færdig-katalogiseret 3: til at have sine Bøger signerede og repræsenterede af Sedler baade i en ordnet systematisk Katalog og i det alfabetiske Fælleskartotek. Endnu har man dog i det store og hele maattet lade Katalogiseringen gaa uden om Tidsskriftrækkerne.

Den væsentligste Ændring — Forbedring —, der efterhaanden er indført i Fremgangsmaaden, er vel nok den, at Katalogiseringens Leder, i Forstaaelse med Overbibliotekaren og de Kolleger, som har med de paagældende Faggrupper at gøre, gaar stedse skrapmere til Værks ved det forberedende Arbejde, der gaar forud for en Afdelings Katalogisering: ved denne Gennem-

*) Eller egentlig i 2 saadanne: de anonyme Sedler holdes for sig i et særligt Alfabet; foreløbig i alt Fald — mulig vil man engang indordne dem blandt Navnesedlerne, overensstemmende med den i Reolopstillingen fulgte Fremgangsmaade.

gang af Hylterne tilstræbes det at rense Bogbestanden for værdiløse Skrifter, og navnlig lægges der Vægt paa, at sligt udsendes af de systematiske Kataloger, hvorved disse vinder i Overskuelighed. Man kommer med andre Ord mere og mere ind paa, at der efter hver Afdelings signerede og i systematisk Katalog optagne Bogrække opstilles et ukatalogiseret Anneks af saadanne Smaatterier, forældede eller ligegyldige Skrifter o. s. v., som vilde gøre en daarlig Figur i Katalogen. Ved de fleste Afdelinger bliver saadant ikke en Gang registreret, og det er vel mere end tvivlsomt, om man nogen Sinde vil finde disse Tryksager det Arbejde og den Bekostning værd.

II.

Her skal nu, uden alt for mange Detailler, fortælles lidt om den Vej, der er fulgt, og om visse Træk af Katalogiseringsarbejdets Teknik.

Den første Bogafdeling, hvis alfabetiske Sedler, efter en grundig Revision og Sammenligning med Bøgerne, — en Sammenligning, der tit medførte Omskrivning af de systematiske Sedler — blev nedlagt i det for Fællesalfabetet bestemte Kartotekskab, var Afdelingen Afrika. (Man havde allerede her Lejlighed til at prøve Anvendelsen af den systematiske Katalog over Afrika som Pladskatalog, ved Hjælp af den ovenfor beskrevne Nummerering af Sedlerne). Samtidig blev hver enkelt af Gruppens Bøger mærket med Signaturen *Af* (med et Kautsjukstempel og med sort Sværte) i øverste Hjørne af Bindets indvendige (2den) Side, og paa hvert Titelblad kendetegnedes Opstillingsnavn eller -ord ved et diskret men tydeligt Blyantskryds under dets første Bogstav. Denne sidstnævnte Mærkningsmetode er naturlig i Statsbiblioteket, fordi dets Bøger altid opstilles efter Titelbladet. Der tages altsaa ikke ved Opstillingen Hensyn til, at f. Eks. en (efter Titelbladet) anonym Bogs Forfatter er oplyst inde i Bogen eller kendes ad anden Vej. I det første Tilfælde sættes Forfatternavnet i Spidsen af Seddelen, i rund Parentes; i det andet Tilfælde sættes Forfatternavnet, i

skarp Parentes, nederst paa Seddelen. Men i begge Tilfælde opstilles Bogen under det (afkrydsede) anonyme Ordningsord. — Undertiden, men dog kun sjældent, maa et Navn eller Ord med Blyant skrives til paa Titelbladet og Krydset anbringes derunder, saaledes f. Eks., dersom et Værks forskellige Dele ikke har fælles Ordningsnavn eller -ord. — De alfabetiske Sedler saavel som de (kort affattede) Henvisningssedler, som nu blev skrevne, hvor de krævedes, mærkedes i øverste Hjørne til højre med den samme Signatur.

Fra Afrika gik Rejsen til Gruppen alm. Naturvidenskab. Denne Afdeling var indtil da „ukatalogiseret“, d. v. s. der forelaa kun Seddelmateriale til en mindre Del af dens Bestand, væsentlig til de nyere udenlandske Bøger. Nu blev de resterende Bøger katalogiserede, Henvisningssedler fremstilledes og Signering (med Mærket *Na*) fandt Sted. Systematisk Katalog blev udarbejdet, de alfabetiske Sedler indordnedes blandt *Af*-Sedlerne — og Fælleskartoteket var grundlagt.

Hvad Signaturerne angaar, foreligger der ikke — og behøver der ikke at foreligge — nogen forud udarbejdet Liste over dem. Efterhaanden som saa den ene, saa den anden Afdeling bliver færdigkatalogiseret, drøftes Spørgsmaalet om dens „Daab“ med Overbibliotekaren, og man enes i Regelen let om Valget af den Bogstavforbindelse, som ligger nærmest for m. H. t. at minde om Afdelingens virkelige Navn. Paa den Maade har Asien faaet den mnemotekniske Signatur *As*, Amerika *Am*, Kunst *Ku*, Kulturhistorie *Kul*, Sverige *Sve* o. s. fr. Som det vil ses, tilstræber Biblioteket altsaa ikke, at Signaturen i sig selv skal udsige noget om vedkommende Afdelings underordnede, sideordnede eller overordnede Forhold til andre Afdelinger; enhver Faggruppe (Alfabet) betragtes signurmæssigt som ligestillet med enhver af de andre — f. Eks. fortæller jo Signaturer som *Na*, *Fy*, *Ke*, *Geo*, *Bo*, *Zo* intet som helst om det systematiske Forhold mellem alm. Naturvidenskab, Fysik, Kemi, Geologi, Botanik, Zoologi.

Af andre Mærker, som sættes paa Sedlerne i særlige Tilfælde, skal her omtales:

En Streg — sættes under Signaturen (ogsaa i Bogen) for at betegne stort Format (større end Bibliotekets sædvanlige Hyldehøjde: 26,5 cm; i Afdelingen Kunst dog først Bøger, der er højere end den dér almindelige Hyldehøjde: 30,5 cm). — Paa samme Maade angiver to Streger = meget stort Format (over 40 cm).

Et Kryds x sættes over Begyndelsesbogstavet af de Navne

	Fo-T / spB
Graves, Karoline	
Ved Halleby Aa. Optægnelser. Bearb., ordnede og udg.	
af Henrik Ussing.	
Kbh. 1921.	242 S. 111.
..... (Danmarks Folkeminder. Nr. 24).	

En Seddel fra den alfabetiske Katalog, hørende til det i Teksten omtalte Faatal af Sedler, som bærer dobbelt Signatur: for Bogens Opstillingsplads (Folkeminder. Tidsskrifter) og for dens Plads i de systematiske Kataloger (Danmarks specielle Beskrivelse). Ved Skravering er antydnet det røde Mærke, som angiver, at Bogen maa søges ikke under Forf., men som et Nr. i Serien. Krydset over U i Ussing betegner, at der i det alfabetiske Kartotek findes en Henvisningsseddel under denne Ud giver.

Formatet er: 17,7 × 8,2 cm.

eller Ord paa den alfabetiske Seddel, hvorfra der er skrevet Henvisningsseddel.

Understregning af et Navn (henholdsvis Person- eller Stednavn) betegner, at dette Navn i første Række er bestemmende for Opstillingen, medens det øverst paa Sedlen skrevne Navn eller Ord da bliver 2det Ordningssord. Denne Praksis følges især ved Personalhistorie og Danmarks specielle Topografi; paa Bogens Titelblad sættes i disse Tilfælde x under 1ste, ^ under 2det Ordningssord; det sidste Tegn ^ bruges ogsaa til paa anonyme

Sedler at afmærke 2det Ordningsord (hvortil er valgt det for Bogens Emne mest betegnende Ord).

Tidsskrifter betegnes ved — *T*, Skolebøger (naar disse samles i særligt Alfabet) ved — *S* efter Fagsignaturen. Disse og andre Mærker, som angiver særlig Opstilling, anbringes, til Lettelse for Ekspeditionen, ogsaa paa vedkommende systematiske Sedler.

For at det straks af Sedlerne skal kunne ses, at en Bog, skønt den systematisk hører hjemme i den eller den Gruppe, dog er opstillet i en helt anden Afdeling — f. Eks. fordi den er et Nummer i en Serie eller indbundet bag i et andet Skrift — sættes paa Sedlerne et rødt Blyantsmærke ud for den Serie- eller anden Titel, som bestemmer Opstillingspladsen; paa en saadan Bogs alfabetiske Seddel faar Signaturen Form af en Brøk: som „Tæller“ staar det Afdelingsmærke, der betegner Opstillingen, som „Nævner“ Mærket for den Faggruppe, hvor Skriftet systematisk hører hjemme; paa den systematiske Seddel anbringes Opstillingssignaturen.

Den alfabetiske Fælleskatalog omfatter nu c. 60,000 Sedler (hvoraf c. 9000 er Henvisningssedler*) nedlagte i Skuffer i to Kartotekskabe, som, indtil der ved Tilbygning kan indrettes et Katalogværelse, staar opstillede i Læsesalen. De c. 51,000 Værker, der saaledes er færdigkatalogiserede, repræsenterer følgende Afdelinger, til hvilke svarer 171 Leidener-Bind af den systematiske Katalog.

Danmark: alm. Beskrivelse	DaB	—	: Stiftelser og Le-	
— : spec. Beskrivelse	DspB		gater	DSti
— : København	Kbh	—	: Kirkevæsen	DKir
— : Forfatning og		—	: Landbrug	DLa
Forvaltning	DFo	—	: Medicinalvæsen	DMed
— : social Forsorg	DFors	—	: Militærvæsen	DMil

*) Antallet af Henvisningssedler vil til sin Tid blive en Del større i Forhold til Hovedsedlernes Tal, nemlig naar man gaar i Gang med at oplyse saa vidt muligt alle anonyme Skrifter Forfattere og alle Pseudonymer; dette Arbejde har endnu ikke kunnet gøres planmæssigt. Ved den Form, Titeloptyagelsen har paa Statsbibliotekets Katalogsedler, er opnaaet den Fordel, at saadanne Oplysninger kan tilføjes, uden at nogen Seddel behøver at omskrives. Noget lignende gælder ved en eventuel Udvidelse af Forbogsstaver til Fornavne; hidtil har Biblioteket for øvrigt ikke sporet synderlig Ulempe ved ikke at have drevet denne „Jagt paa Fornavne“, som let udarter til en Sport, der sluger megen Tid uden at give tilsvarende Udbytte: er og bliver ikke H. V. Clausen — H. V. Clausen?

Danmark: Søværnen	DSø	Verdenskrigen	VKri
— : Trafikværnen	DTra	Alm. Kulturhistorie (med	
— : Økonomi	DØ	Arkæologi og Etnografi)	Kul
— : Historie	DHi	Religionshistorie	Rel
— : alm. Personalhi-		Folkeminder	Fo
— : spec. Personal-	DaP	Litteraturhistorie (med na-	
historie	DP	tionale Undergrupper:	
Slesvig og Holsten (den		dansk d Lit, engelsk e Lit,	
Regenburg'ske Samling):		o. s. fr.)	Lit
Foruden en Række Afdelinger,		Kunst	Ku
svarende til Grupper i „Danmark“,		Teater	Tea
tillige: Nationalitetskampen siden		Musik**)	Mu
1864 SNat, Dansk Skønlitteratur		Operatekster	Op
med slesvigsk Emne SdSkø, Sles-		Samfundsvidenskaber	Sa
vigske Krige SKr, o. fl.		Handel	Han
Grønland	Grø	Jagt	Ja
Geografi i Alm.	Ge	Fiskeri	Fi
Rejser i Alm.	Rej	Matematik	Ma
Europa (undtagen Histo-		Alm. Naturvidenskab	Na
rie*)	Eu	Fysik	Fy
Norden (i Alm. og flere		Kemi	Ke
Lande)	Nord	Astronomi	Ast
Norge	Norg	Geologi (med fysisk Geo-	
Sverige	Sve	grafi)	Geo
Spanien og Portugal	Pyr	Oceanologi	Oc
Asien	As	Meteorologi	Met
Afrika	Af	Botanik	Bo
Amerika	Am	Zoologi	Zo
Australien	Au	Medicin (nyere, siden 1880)	Med
Polarforskning	Pol		

Desuden foreligger Katalogsedler (i alt c. 22,000 Seddelpar) skrevne til samtlige Bøger inden for følgende Fag:

De øvrige europæiske Landes Beskrivelse og Historie

Fremmed Skønlitteratur i Originalsprogene

Teologi (nyere)

Mission

Teknologi

Til alle de herhen hørende Afdelinger er udarbejdet systematiske Kataloger (i alt 91 Bind). Men Seddelmaterialet maa revideres, en Brøkdæl af det omskrives og Henvisningssedler udarbejdes, inden Signeringen og de alfabetiske Sedlers Indlemmelse i Fælleskartoteket kan finde Sted. Herpaa arbejdes

*) Alle de øvrige udenlandske topografiske Afdelinger omfatter tillige Historie og (i særlig Opstilling, med —P føjet til Signaturen) Personalhistorie.

**) Om Katalogisering af Musikalier se S. 90.

der stadig — saaledes staar man just i det Øjeblik, disse Linjer skrives, i Begreb med at signere den store Afdeling Frankrig og nedlægge dens alfabetiske Sedler i Kartoteket, samtidig med at den systematiske Katalog over Afdelingen nyordnes.

Til sidst hidsættes Listen over de Dele af Biblioteket, som i Husets Sprogbrug betegnes som ukatalogiserede — hvilket i Virkeligheden betyder, at der foreligger et meget stort Materiale til deres Katalogisering, ialt c. 17,500 maskinskrevne Seddel-par, af hvilke kun en ganske ringe Procentdel vil vise sig at burde omskrives, inden Signering o. s. v. kan foregaa.

Island. Dansk-Vestindien. Alm. Historie (med Bifag). Alm. Personalhistorie. Latinsk og græsk, oldnordisk og islandsk Litteratur og Litteraturhistorie. Saml. og bl. Skrifter. Dansk Skønlitteratur. Fremmed Skønlitteratur i dansk Oversættelse. Sprogvidenskab. Bog- og Biblioteksvæsen. Ældre Teologi. Filosofi. Okkultisme. Pædagogik. Rets- og Statsvidenskab. Landbrug. Havebrug. Skovbrug. Veterinærvæsen. Husvæsen. Militærvæsen. Søvæsen. Idræt. Ældre Medicin (før 1880)*).

For de nysnævnte Afdelingers Vedkommende er det forhaandenværende Seddelmateriale nedlagt i et Kartotekskabs Skuffer: de systematiske Sedler er fordelt (alfabetisk) i Faggrupper, medens de alfabetiske Sedler danner eet Kartotek for sig selv. Beholdningen vokser jo aarlig i Kraft af Accessionen, men paa den anden Side svinder den jo ogsaa bestandig, efterhaanden som nu denne, nu hin Afdeling tages for til fuld Katalogisering.

Lægges de ovenanførte Tal sammen, faas som Facit c. 90,500. Saa mange Bogtitler er altsaa katalogiserede i Statsbiblioteket. Men bag mangfoldige af disse Titler staar jo Værker i flere Bind (jævnlig ogsaa flere Udgaver af samme Værk), saa hvis man vil spørge, hvor mange *Bind* det i det foregaende skildrede Katalog-apparat har taget under Behandling, maa Svaret lyde: mindst 160,000 Bind eller, med et rundt Tal, godt og vel de tre Fjerdedele af Statsbibliotekets egentlige (ikke-periodiske) Bogbestand.

Da det er en Grundregel for det hele Arbejde, at fra den Dag en Afdeling er signeret, bliver dens Katalogisering stadig holdt

*) Hele den danske Del heraf er dog katalogiseret. Statsbiblioteket i Aarhus.

à jour, bliver Spørgsmaalet om Katalogiseringsarbejdets Fremtidsudsigter i Virkeligheden et Spørgsmaal om, hvornaar det til denne Virksomhed knyttede Personale vil vise sig at være for faatalligt til at kunne overkomme Fremstillingen og Indordningen af Sedlerne til de stedse flere Afdelinger, hvis Tilvækst det faar at behandle.

Lederen af Arbejdet har til Raadighed ved dette stadig haft 2 Assistenten, i enkelte Perioder 3 — bl. a. har en Assistent udarbejdet et paa Læsesalen opstillet Kartotek (Ordbogskatalog) over Haandbiblioteket — men den ene af disse Assistenten er med sin Skrivemaskine jævnlig optaget af at udføre Skrivearbejde for Overbibliotekaren, deriblandt at renskrive Regnskaber, Budgetforslag m. m., føre Bestillingsprotokol, Gavebog o. s. fr. Højere end til at fremstille c. 10,000 Dobbeltsedler (samt de tilhørende Henvisningssedler) om Aaret kan man med den disponible Arbejdsstyrke næppe naa, idet overmaade megen Tid og Flid jo medgaar til det ordnende Arbejde, som er et Led i den afslibende, afpuksende, afrundende Virksomhed, den ad saa mange Veje sammensankede Bogbestand kræver af enhver, der har sin Gerning inden for Statsbibliotekets Mure.

B. Systematisering. Trykte Kataloger.

Af Underbibliotekar *F. M. Bendtsen*.

I.

I ethvert nogenlunde stort Bibliotek vil jo Arbejdet med den systematiske Ordning af Bogmassen nødvendigvis trænge sig paa og lægge Beslag paa megen Tid og Kraft. Naturligvis behøver et Bibliotek ikke at være ubrugbart uden systematiske Kataloger, idet der ved selve Opstillingen af Bøgerne i Faggrupper kan bødes paa Mangelen af Katalogapparat. Der er jo intet til Hinder for saaledes at lade Opstillingen genspejle et endog meget findelt System. Imidlertid vilde en gennemført syste-

matisk Opstilling uden tilsvarende Kataloger selv i et lille Bibliotek vise sig snarere at hæmme end at fremme den daglige Expedition. For det første maatte det jo kræves, at Personalet var fuldt fortroligt med et helt Bibliotekssystem i alle dets Enkeltheder — et Krav, der allerede med et Katalog ved Siden kan være vanskeligt at opfylde, endsige da, naar man kun skulde have Hukommelsen at støtte sig til, og dernæst kunde selv en ringe Omflytning volde den expederende megen Forstyrrelse. Men paa den anden Side: et fuldt gennearbejdet Katalogapparat tager det Tid, ja megen Tid at tilvejebringe, saa et nyoprettet Bibliotek kan ikke godt fastholde det teoretiske Ideal først at lukke sine Døre op for Publikum, naar dette Arbejde er tilendebragt. — Da Statsbiblioteket for 25 Aar siden var installeret i den nye, statelige Bygning med ca. 150,000 Bind, valgte man da ogsaa strax at aabne for Benyttelsen, idet man med Hensyn til den systematiske Ordning gik en Mellemvej, der samtidig med at muliggøre et praktisk Overblik over Bogbestanden lagde Udlaansvirksomheden de færrest mulige Hindringer i Vejen. Man delte nemlig Bogmassen i *passende store* Faggrupper (Ex. *Frankrig* (Historie og Beskrivelse) — *Kunst* (Arkitektur, Billedkunst, Kunstindustri) — *Alm. Kulturhistorie* (herunder: Arkæologi og Etnografi)) og opstillede Bøgerne i *alfabetisk Orden* indenfor hver af disse Hovedgrupper. Takket være denne praktiske Løsning af Opgaven kunde Biblioteket i adskillige Aar hjælpe sig igennem uden videre Katalogapparat trods stærkt stigende Udlaan og et meget faatalligt Personale. Imidlertid forsømte man naturligvis ikke snarest at paabegynde Katalogarbejdet, men først i Løbet af de sidste 10—15 Aar er Katalogisering og Systematisering kommet i virkelig planmæssig Gænge.

Noget bestemt af de mange udarbejdede Bibliotekssystemer har Statsbiblioteket ikke adopteret; man har i det hele fastholdt den oprindelige, saa at sige ad rent praktisk, induktiv Vej instituerede Fagdeling i passende store Alfabetter. Indenfor hvert Fag gælder altsaa Principet: „Bogen opstiller sig selv“, d. v. s. indordner sig paa sin i den alfabetiske Række givne Plads, hvor-

ved Opstillingen gøres uafhængig af Fagets System, samtidig med at den repræsenterer et alfabetisk Katalog. Kræves saaledes en med nøjagtig Titel opgivet Bog om Sukkersyge, vil den expedierende vide, at den skal søges under Faget Medicin, og kan da strax fremtage den i den alfabetiske Række uden at behøve at lægge Vejen om ad noget Katalog. At denne Ordning er til Gavn for Expeditionens Hurtighed, er umiddelbart indlysende. Forfatteren af disse Linier kan her ikke nægte sig Fornøjelsen at anføre, hvad han engang var Vidne til, at en bekendt Viden-skabsmand, der har været Gæst paa mange Biblioteker, under et Besøg paa Læsesalen udtrykkeligt udtalte sin Forbavselse over, saa hurtigt de af ham rekvirerede Bøger kunde bringes til-veje. — Naturligvis er en gennemført alfabetisk Opstilling ikke uden Problemer og trænger stundom til nogen Modifikation, men det er kun Bagateller, der intet betyder overfor Principets store praktiske Fortrin.

En nødvendig Følge af den foreløbige Karaktér, de først ud-arbejdede systematiske Kataloger havde, er, at der Haand i Haand med Fremstillingen af nye maa ske en Revision af de nævnte ældre, hvorved de afstemmes nøjere med Henblik paa deres Stilling indenfor det Totalsystem, der efterhaanden søges tilvejebragt. Det kan her anføres, at man bestræber sig for at optrække Grænserne saa skarpt som muligt mellem de enkelte Landes Topografi og Historie paa den ene Side og Faglitteratu-ren i snævrere Forstand paa den anden, idet man fra de topogra-fiske Omraader udskiller, hvad der vel kunde anbringes dér, men som dog ikke vedkommer den egentlige Topografi. Et Skrift om tysk Medicinalvæsen henføres saaledes til Faget Medicin, ikke til Afdelingen „Tyskland“, hvor det jo ogsaa kunde pla-ceres som en speciel Forvaltningsgren. En Undtagelse gøres dog her med Danmark, hvis Forvaltning og indre Forhold er samlet i en særlig Afdeling i Tilknytning til Landets Topografi. Ogsaa for de fremmede Landes Vedkommende har man fundet det rigtigst til Topografien at knytte almindelige Skrifter om Erhvervsliv og sociale Forhold, om Befolkningen og dens Levevis.

Det er ikke Hensigten her at gaa nærmere ind paa de mangfoldige teoretiske Spørgsmaal, der frembyder sig ved Arbejdet med et systematisk Katalog; det skal blot for Statsbibliotekets Vedkommende antydes, at man søger at tilvejebringe en vis indre Ensartethed i de forskellige Fagsystemer ved at gøre dem til Genstand for den samme Grundbetragtning og herudfra gennem stadig Anvendelse af Analogier at reducere den ved første Øjekast uoverskuelige Mængder af Bogtyper, saa at man ikke kommer til at arbejde med flere „ubekendte“ end nødvendigt. Lad os tage et Par Exempler. Det historiske Begreb „Memoirer“ har sit tilsvarende i det topografiske Begreb „Rejseskildringer“ og bør forsaavidt ogsaa behandles systematisk i Lighed dermed. Anbringer man nu altsaa en Rejseskildring fra et Land under vedkommende Lands Geografi, vil det være i sin Orden ogsaa at henhføre Memoirer fra en bestemt Begivenhed (f. Ex. en Krig) til vedkommende Begivenhed. Der siges hermed intet om, at denne Konsekvens nødvendig bør drages; der kan jo altid være Tilfælde, hvor det synes naturligtst at gøre Undtagelser, men dette ophæver hverken Metodens Rigtighed eller Betydningen af saaledes at søge Klarhed over de Enere, hvormed man arbejder. Paa samme Maade kan man spørge om den systematiske Stilling af et Lands Personalhistorie, og man vil se, at dette Begreb forholder sig til Landets almindelige „Historie“ som den specielle (lokale) Topografi til dets almindelige „Geografi“, og atter vil et analogt Forhold kunne paa-vises mellem Landets Personalhistorie og dets Etnografi paa den ene Side og dets Topografi og fysiske Geografi paa den anden. Det enkelte Lands Personalhistorie viser sig da at staa i saa nøje Sammenhæng med Landets almindelige Historie, at det vil være naturligere at optage den i Forbindelse dermed fremfor at oprette Personalhistorien som et særligt Fag, og lade dette omfatte ogsaa de enkelte Lande. Eller vi har for os en Vejviser over Foreninger i Sverige; hvor henhører den? Enten maa svares: under Encyclopædi, idet Vægten lægges paa Foreningernes forskelligartede Formaal, eller man kan betone Bæ-

grebet Forening som et *socialt* Begreb og henhøre Bogen til Samfundsvidenskaber. Et parallelt Exempel haves her i Typen Tidskriftvejviser for et bestemt Land, der paa lignende Maade vil kunne indgaa under Encyclopædi eller under Bibliografi (Litteratur).

I det her anførte er der intet overraskende eller nyt, i hvert Fald ikke for Fagmanden, men Meningen er blot at betone, at slige Betragtninger af Bogstoffet baade i Almindelighed giver Arbejdet med Realkataloget Form og Fasthed og navnlig — ved at overveje de enkelte Typers „organiske“ Tilhørsforhold — turde bidrage til at frembringe et *naturligt* System. Thi det er jo ikke blot i Botaniken, der kan skelnes mellem „naturlige“ og „kunstige“ Systemer. Det er Systematikerens Opgave utrættelig at registrere *Bogtyper* og se dem som Led i en større Sammenhæng. Det er just *Typen*, der har hans Hovedinteresse, paa samme Maade som Bibliografen væsentlig interesserer sig for Bogen som *Individ* eller for det specielle Emne isoleret betragtet. Betydningen af et teoretisk Grundlag for Systematiken bør ikke undervurderes, saalidt som de mange Regler af mere udvortes-mekanisk Art, der maa til for at udføre det Puslespil eller — højtideligere sagt — tilvejebringe det Kompromis mellem Teori og Praxis, mellem et logisk Skemas Abstraktioner og Børgernes konkrete Virkelighed, som et Bibliotekssystem nu engang er Udtrykket for. De mange Detailbestemmelser kan naturligvis af praktiske Grunde ikke finde Plads i selve Systemet, men maa optegnes for sig og ledsage det som den nødvendige Kommentar. Nyttens heraf viser sig klart, naar det gælder en konsekvent Videreførelse af det een Gang anlagte Katalog. Forlader man sig her alene paa sin Hukommelse, bibliotekariske Takt og almindelig „bon sens“, vil det ofte vise sig at være „Lygtemænd“.

II.

Om den ydre Form for Statsbibliotekets systematiske Katalog er at bemærke, at det er anlagt paa Sedler, der samles bindvis i saakaldte Leidenerbind. Af disse forefindes for Tiden ca. 250.

De senest udarbejdede Kataloger er saa iøvrigt saaledes indrettede, at der foran hver sammenhørende Seddelgruppe er indskudt et Mellemlæg, forsynet foroven med en „Fane“, der med et Numer henviser til vedkommende Gruppens Plads i den i et særskilt lille Hefte indbundne systematiske Oversigt, hvori samtlige Realgrupper (forstaaet som de *specielleste* Inddelinger, efter hvilke altsaa Bogtitlerne *direkte* følger) er fortløbende numerede. Ved Hjælp af disse Numre orienterer man sig let og hurtigt i Kataloget. I Systemet „Medicin“ er saaledes Gruppen „Alm. Sundhedslære“ betegnet med Nr. 17; man opsøger altsaa blot i Katalogbindet dette Numer, der fungerer paa samme Maade som Sidetallet i en Protokol, dog med den Forskel, at det paagældende Numer er en *konstant* Betegnelse for Faggruppen, medens denne i en Protokol før eller senere vil lægge Beslag paa *flere* Sider. Indenfor hver af de numererede Grupper er Ordningen alfabetisk, efter Omstændighederne dog ogsaa kronologisk.

Maa man nu end med Goethe sige: „Niemand wird leugnen, dass ein Realkatalog das Fundament einer jeden Bibliotheksanstalt sei“, saa gælder det dog tillige, at et egentlig „populært“ Katalog bliver det aldrig; dertil rummer det for mange baade Faldgruber og Løngange. For det almindelige Publikum vil derimod det efter engelsk-amerikansk Mønster anlagte Emne- eller Slagordskatalog være saa at sige umiddelbart tilgængeligt, som det ogsaa for Biblioteksmanden afgiver et fortrinligt Supplement til Realkataloget. Et saadant Emnekatalog — lettere at bruge, men derfor ikke lettere at anlægge eller videreføre end et systematisk Katalog — fører Statsbiblioteket over den i dets Aarskataloger optagne nyere udenlandske Litteratur. Hver enkelt Titel i Aarskataloget udskæres og opklæbes paa et Kort; Kortene nedlægges derpaa i det emnevis ordnede og med „Fanevejvisere“ forsynede Kartotek, som allerede nu har et ret stort Omfang med ca. 1500 Slagord.

I en 1914 udgivet „Emneliste“ findes saavel en alfabetisk som en systematisk Oversigt over de anvendte Emneord. Hertil kom-

mer to supplerende Tillæg med senere tilkomne Slagord i alfabetisk Orden.

Endnu skal omtales de af Statsbiblioteket udsendte trykte Kataloger. Her er først at nævne de siden 1907 udgivne „Aarskataloger“ eller Fortegnelser over Bibliotekets aarlige Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur (til Dato omfattende ca. 35,000 Titler). Oprindeligt medtoges Skrifter udkomne siden 1880, men fra Katalogaaret 1924 er principielt kun Bøger fra det sidste Tiaar optaget. For Skønlitteraturen gælder dog stadig den oprindeligt fastsatte Tidsgrænse. — Til og med Aaret 1910 optoges Statsbibliotekets Tilvæxt tillige i den af det kgl. Bibliotek aarlig udgivne „Accessionskatalog“, men siden den Tid blev Ordningen saaledes, at et særligt Titeloplag af Aarhuskataloget udsendes som Tillæg til Accessionskataloget og kan erhverves gratis af dettes Indehavere. Helt tilfredsstillende er denne Ordning dog næppe, og det var vel at foretrække, at Statsbiblioteket atter blev direkte Bidragyder til Accessionskataloget. Siden 1920 omfatter Aarskataloget ogsaa Erhvervelser af udenlandsk Litteratur (væsentlig Tidsskrifter) ved andre offentlige Institutioner i Aarhus, nemlig Hospitalerne, Observatoriet, Naturhistorisk Museum og Katedralskolen.

Dernæst er at anføre de Udvalgskataloger, som Biblioteket gennem Aarene har anset det som en vigtig Opgave at fremstille. Indtil fornylig repræsenteredes de ved Katalogserien „Udvalg af nordisk Oplysningslitteratur“, en lille bibliografisk Encyclopædi i 5 Hefter med tilsammen ca. 10,000 Titler, omfattende: 1. Biografi. — 2. Norden. — 3. Fremmede Landes Geografi og Historie. — 4. Naturvidenskab, Medicin, Praktiske Fag. — 5. Aands- og Samfundsvidenskaber. Serien paabegyndtes oprindeligt under Titelen „Katalog over Læsesalens Udlaansbibliotek“ og var beregnet til at omfatte den danske, norske og svenske Bestand af de Bøger, der i en Række af Bibliotekets første Aar stod opstillet i „aabne Hylde“ paa Læsesalen til fri Afbenyttelse for Publikum. Senere inddroges de „aabne Hylde“, dels paa Grund af Pladsmangel paa Læsesalen, dels i Erkendelse af, at

de jo væsentligt var til Glæde for det lokale Publikum, mens det dog var Bibliotekets Opgave at virke ligeligt for det hele Land, og Katalogseriens Titel ændredes da som ovenfor anført.

Med disse Kataloger har Statsbiblioteket villet være til Vejledning for de mange interesserede Mennesker Landet over, der uden specielle faglige Forudsætninger føler Trang til at høste Kundskab ad boglig Vej. Den stærke Efterspørgsel, der gennem Aarene har været efter de smaa Hefter, viser tilfulde, at de har virket efter deres Hensigt. Især i de første Aar (indtil 1912), da Katalogerne bortgaves gratis, fremkaldte de en stærk Benyttelse af de deri optegnede Bøger, baade nyere og ældre, af hvilke sidste mange, forlængst forsvundne fra Bogmarkedet, paa den Maade atter kom i levende Brug i vide Kredse. Og ikke blot den enkelte Laaner har disse Kataloger været til Nytte, men ogsaa for de lokale Biblioteker har de kunnet virke ansporende, baade indirekte ved at aabne Folks Øjne for Manglerne i den hidtidige Bogbestand og ved direkte at give Anvisning paa Litteratur, som burde anskaffes. Efterhaanden som imidlertid Folkebibliotekerne trindt om i Landet har skabt sig deres lokale Kundekredse og selv er blevet bedre forsynet med den almindelige populære Oplysningslitteratur, har Statsbiblioteket ikke ment at burde fortsætte Udgivelsen af nævnte Katalogrække. Den er nu afløst af en Serie „Fagkataloger“, der, som antydtes i Navnet, tager et mere specielt fagligt Sigte og ogsaa optager Bøger paa de fremmede Hovedsprog. Foreløbig er heraf udsendt fire Kataloger, med ialt ca. 5000 Titler, nemlig: 1. Handel, 2. Bibelsk Teologi, 3. Udenlandske Musikalier og 4. Musik (Teori og Historie). Endelig har Statsbiblioteket i Løbet af det sidste Aar paabegyndt Udsendelsen af „Boglister“, som særlig beregnet til Brug for Centralbibliotekerne omfatter et snævrere Udvalg af Bibliotekets aktuelle Faglitteratur, ogsaa paa fremmede Sprog.

Foruden de her opregnede af Statsbiblioteket selv udarbejdede Kataloger er at nævne de trykte Kataloger, der forefindes til forskellige Specialsamlinger, som er indgaaet i Biblioteket, navnlig til C. F. Wegeners Bibliotek, til Vahls Missionsbibliotek,

til Regenburgs Samling vedrørende Slesvig og Holsten, samt til Philipsens Blicher-Samling. Iøvrigt kan henvises til den nedenfor trykte Katalogfortegnelse.

I alt indre Biblioteksarbejde kan der sondres mellem to Grundvirksomheder, den samlende og den ordnende. Det er den sidste, eller rettere et begrænset Omraade deraf, der navnlig er peget paa i denne lille Oversigt. Forholdet imellem dem er et lignende som mellem Stof og Form. Ordning forudsætter et indsamlet Stof, men omvendt: af Ordning betinges baade Stofets Brugbarhed og Indsamlingens Planmæssighed. Paa ret Vexelvirkning mellem disse to Faktorer beror da ogsaa et Biblioteks sunde Væxt og dets Værdi som Kulturinstitution.

VI. Benyttelse.

Af Underbibliotekar *Emanuel Sejr.*

A. U d l a a n.

I

Kommissionsbetænkningen af 1893 angaaende Oprettelsen af et Statsbibliotek i Aarhus udtaler, at „Oprettelsen af det paa-tænkte Bibliotek vil bidrage til at bryde den stærke Centralisation, som hersker i vort Land, og at Biblioteket utvivlsomt maa kunne hjælpe til, at efterhaanden de Klager noget kunne formindskes, som ofte ere hørte, Klager over, at man i Provinserne ikke kan drive videnskabelige Studier, fordi man der mangler Litteratur, Bøger, paa hvilke Studierne skulle bygges. Set fra den Side kan Stats-Provins-Biblioteket i Aarhus faa en smuk Opgave at løse . . .“ Senere udtaler Kommissionen imidlertid som sin Mening om den fremtidige Benyttelse af Statsbibliotekets Bogskatte, „at Biblioteket skal tjene til Fremme af almindelig Oplysning, at det ikke kan være anlagt paa Specialstudier, men dog saa vidt muligt bør sættes i Stand til at tilfredsstille særlige Ønsker om Bøgers Anskaffelse, naar disse ikke gaar for dybt ind i Videnskabens Undersøgelser; thi saadanne maa det være overladt Landets store Biblioteker at anskaffe.“

Disse ikke helt overensstemmende Udtalelser giver rig Anledning til Fortolkning — en Anledning, som i Tidens Løb ikke er forbleven ubenyttet — og deres Ubestemthed i Forbindelse med det nyoprettede Biblioteks Mangel paa Tradition og Erfa-

ring har maaske bidraget noget til at gøre Diskussionen om Statsbiblioteket saa vidtstvævende og omfattende, som den unægtelig har været.

Men ret upaavirket af Diskussionen og uafhængig af Programudtalelser har Benyttelsen af Statsbiblioteket, først og fremmest dets Udlaan, fulgt den organiske Udviklings Love. Biblioteket har naturligt maattet imødekomme Trangen til Litteratur paa de Omraader, hvor den meldte sig, og Udlaanets Art er undergaaet de Forandringer, som Tiden og den almindelige Biblioteksudvikling i Danmark medførte. Kun en enkelt Gang har man søgt at regulere ved direkte ministerielt Indgreb. Det betød et pludseligt Sving i den hidtil fulgte Praxis, men har næppe haft synderlig Indflydelse paa selve Retningen, som af sig selv, i Kraft af Folkebibliotekernes voldsomme Vækst, naturligt er ført ind i det Leje, Udlaanet de sidste 10—15 Aar har fulgt, og som fører fra den populære Litteratur, der efterhaanden overtages af Folkebibliotekerne, til den mindre populære og rent videnskabelige Litteratur.

I det efterfølgende skal nærmere redegøres for Udlaanets Kaar i Statsbibliotekets første 25 Arbejdsaar.

Da Statsbiblioteket begyndte sin Virksomhed i 1902, fandtes praktisk talt ingen større offentlige Biblioteker udenfor Hovedstaden. Stifts- og Skolebibliotekerne var vel efterhaanden blevet tilgængelige for alle; men dels blev der ikke gjort og kunde der ikke gøres meget for at lette Publikum Benyttelsen, dels var disse Biblioteker kun i ringe Grad indrettet paa i videre Udstrækning at tilfredsstille den almindelige Trang til populær Oplysningslitteratur. Folkebibliotekerne — der fandtes i 1902 ca. 350 Folkebiblioteker i Danmark — var alle smaa, selv i Købstæderne, havde ofte Præg af Almuebiblioteker og indeholdt væsentlig kun Skønlitteratur.

Statsbiblioteket i Aarhus fik som Virkekres hele Landet udenfor København, og ganske naturligt blev det derfor søgt fra alle Landets Egne, især dog fra Jylland, som Udlaanscentral for

den almindelige danske Oplysningslitteratur, der kun i ringe Grad fandtes andetsteds. Naar bortses fra dansk Skønlitteratur, der altid har været unddraget almindeligt Udlaan, kom Statsbiblioteket saaledes til væsentlig at virke som et stort Folkebibliotek. Rigtignok meldte sig ogsaa straks de Laanere, som vilde „drive videnskabelige Studier“. Men der var her kun Tale om et mindre Antal; den store Mængde af Laan faldt paa den Litteratur, som nu udgør Kernen i ethvert større Folkebibliotek: Rejsebeskrivelser, historiske Skildringer, Memoirer og biografiske Værker, populær Litteratur om Samfundsforhold, Naturfagene og alle praktiske Spørgsmaal osv. Og det viste sig, at den stigende Efterspørgsel efter denne Litteratur snart skulde stille saa store Krav til Biblioteket, at det havde ondt ved at honorere dem.

Grunden til den stærke Vækst i det populære Udlaan var imidlertid ikke blot den omtalte Mangel paa andre egnede Biblioteker, der kunde tage Opgaven op, men laa ogsaa noget i hele den ubureaukratiske Form, som Statsbiblioteket gennemførte fra den første Begyndelse. Der krævedes vel ligesom ved de to københavnske Biblioteker en „Kautionsist“ for alle Laanere, der ikke selv var Grundejere eller ansatte i Statens eller Kommunens Tjeneste; men var denne Formalitet først i Orden, expederede man Rekvisitioner sendt paa et almindeligt Brevkort og betragtede i det hele taget Tilknytningen til Biblioteket som et gensidigt Tillidsforhold. I de første Aar skulde Laaneren ved Tilbagesendelse af Bøgerne refundere Bibliotekets Portoudgift, saaledes som det stadig er Tilfældet ved de københavnske Statsbiblioteker; men fra April 1908 indførtes den Praxis, at Statsbiblioteket i Aarhus selv betalte Afsendelsesporto for alle Pakker. Dette betød naturligvis en kærkommen økonomisk Lettelse for mange Laanere. Dertil kom, at Biblioteket udarbejdede Kataloger over populær nordisk Oplysningslitteratur og — maaske lidt for stortilet — uddelte dem gratis til Benytterne, og endelig stillede Biblioteket sig meget imødekommende overfor „omtrentlige“ Rekvisitioner, Ønsker om Litteratur til Belysning af enkelte

Emner, hvor Laaneren ikke selv kendte Titler. Bibliotekets Personale betragtede sig ikke blot som Expedienter, men tillige som Raadgivere og Vejledere. Disse Forhold, og især naturligvis Portofriheden og Udsendelsen af gratis Kataloger, bidrog meget stærkt til at øge Benytternes Antal. Den ene Laaner fik den anden med, et helt Sogn kunde smittes. Undertiden skrev en taknemlig Laaner en Artikel om Statsbiblioteket i en eller anden Provinsavis, og i Løbet af et Par Dage kunde da over 100 Anmodninger om Laaneregler og Kataloger strømme ind til Biblioteket.

Der er sagt, at Statsbibliotekets Embedsmænd reklamerede stærkt for Benyttelse af Biblioteket. Det var visselig ikke nødvendigt. Laanerne besørgede selv — rigeligt — al ønskelig Agitation, og Biblioteket vilde sikkert meget have betakket sig for, at Finansministerens Opfordring i Rigsdagen*) til paa Jernbanestationerne rundt om i Landet at opslaa en kort Vejledning til Benyttelse af vore Biblioteker, var blevet praktiseret. Det vilde have medført en saa voldsom Stigning i Udlaanet, at Personalet var kommet ganske til kort.

Det var galt nok endda. Antallet af udlaante Bind, som i 1904 havde været 11,000, i 1908 17,819 og i 1909 25,484, steg i 1910 til 37,558 Bd. og naaede 1911 46,198 Bd. Men da var Stillingen ogsaa ganske uholdbar. Dels beslaglagde Udlaansexpeditionen efterhaanden en stor Del af Bibliotekets i Forvejen lille Arbejdsstyrke, dels slog Bogbestanden slet ikke til, fordi det i første Række drejede sig om Udlaan af en bestemt Række Værker, der maatte findes i flere Exemplarer, for at Efterspørgslen blot nogenlunde kunde imødekommes. I Aarenes Løb havde Biblioteket derfor anskaffet en Mængde Dubletter af den mest begærede Litteratur.

Allerede i flere Aar havde man fra Statsbibliotekets Side gentagne Gange overfor Ministeriet gjort opmærksom paa saavel Budgettets som Personalets Utilstrækkelighed overfor Udlaanets iøvrigt glædelige Udvikling. Expeditionen kunde ikke over-

*) Folketingets Forhandlinger 4. Febr. 1910.

kommes, uden at man forsømte Katalogiseringen og de andre stærkt paakrævede indre Ordningsarbejder, Udpakning og Ordning af de sidste Sendinger af Det kgl. Biblioteks Dubletter (se S. 39) osv.

Ogsaa offentlig kom Diskussionen om Statsbibliotekets Forhold frem, saavel i Fag- som Dagspressen. Den nuværende Biblioteksdirektør, dengang kst. Underbibliotekar ved Statsbiblioteket Th. Døssing skrev 1911 i „Bogsamlingsbladet“ om „praktisk bibliotekstjeneste ved Statsbiblioteket i Aarhus“ og kommer til det Resultat, at „som forholdene nu er, kan vi ikke blive ved ret længe. Personalet er for faatalligt, exemplarerne af bøgerne for faa og budgettet for lille.“ Som Middel til at komme ud af Miséren nævner han Oprettelsen af flere Biblioteker: „Vi haaber jo engang at faa flere biblioteker; men rettens vej er lang og lovens ligesaa, og det er idag og imorgen, det gælder.“ Han nævner Muligheden af at unddrage de populæreste og mest efterstræbte Bøger fra Udlaan, idet disse Bøger burde anskaffes af Folkebibliotekerne. „Men“, skriver han om denne Udvej, „dels er meningerne meget delte om betimeligheden heraf, idet mange folkebogsamlingsledere erklærer, at deres medlemmer ikke vil læse slige bøger, saa at de ikke vil blive anskaffet, dels blir der dog altid saa mange tilbage, at det kun vil hjælpe en kortere tid.“ Og hans endelige Slutning lyder: „Der er kun eet virksomt middel, og det hedder med eet ord: penge. For det første til anskaffelse af dubletexemplarer . . . for det andet til den nødvendige forøgelse af personalet.“

Imidlertid kom Forhandlinger med Ministeriet i Gang; og-saa københavnske Biblioteksfolk deltog. At faa forøgede Bevillinger var der ikke store Udsigter til, og stærke Røster gjorde sig gældende for at søge Udvej i modsat Retning: ved Indskrænkning af Udlaanet, hvorved der tillige aabnedes lysere Udsigter for Katalogiseringen og de indre Ordningsarbejder. Man begrundede dette Synspunkt ogsaa dermed, at det ikke kunde være Statsbibliotekets Opgave at virke som et stort Folkebibliotek og forsyne det store Publikum med den lettere, oplysende

Litteratur af mere underholdende eller „rekreativ“ Art, men at det tværtimod skulde tjene alvorlige boglige Studier. Man tænkte paa at lukke Udlaanet 4 Sommermaaneder for at faa det mest presserende af de indre Ordningsarbejder fra Haanden. Det blev dog ikke til noget. Man foreslog, at Tilsendelsesportoene atter skulde betales af Laanerne; men der rejste sig i Rigsdagen saa stærk Modstand herimod, at Ministeriet maatte opgive denne Tanke.

Det positive Resultat af Forhandlingerne blev da — foruden en Bevilling til Fremme af Katalogiseringsarbejdet — Bestemmelsen om, at den populæreste, mest efterspurgte danske Oplysningslitteratur fremtidig skulde unddrages Udlaan udenfor Aarhus. Statsbiblioteket udarbejdede en Liste — en *Index librorum prohibitorum* — over de paagældende Bøger, ialt ca. 900 Bd., og ifølge ministeriel Skrivelse af 16. Juli 1912 indskrænktes Udlaanet ved følgende Tilføjelse til Bibliotekets Reglement:

„Unddraget fra Udlaan er udenfor Aarhus: dansk og norsk populær Oplysningslitteratur af væsentlig underholdende Art samt Opbyggelsesbøger, hvilke Bøger kun udlaanes til Studiebrug eller anden motiveret Anvendelse.“

Senere bestemtes det, at Statsbiblioteket til „Statens Bogsamlingskomité“ i København skulde udlaane, hvad der kunde undværes af Dubletter af den omtalte populære Oplysningslitteratur, tilligemed en Del dansk Skønlitteratur — Værker, hvoraf der fandtes flere Oplag — ialt ca. 2000 Bd. Denne Samling skulde bruges til Udvidelse af de faste Vandrebogsamlinger af mere elementær Karakter, som Komitéen udsendte til Folkebibliotekerne. Statsbibliotekets Vandrebogsamlinger skulde fremtidig være af „højere Art“ og væsentlig „frie“, d. v. s. sammensatte efter særlig Rekvisition, eller specielle, samlende sig om bestemte Emner.

Indskrækningsforanstaltningerne viste sig af kraftig Virkning. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1912 var man ophørt med at udsende Kataloger gratis, og Udlaanet, som i 1911 havde naaet

46,198 Bd., gik i 1912 ned til 42,734 Bd. og i 1913 helt ned til 34,084 Bd.

I Rigsdagen udspillede imidlertid et lille Nachspiel, idet Ministeren blev stærkt angrebet for sit Indgreb i Statsbibliotekets rundt om i Landet højt vurderede Udlaan. Der faldt skarpe Bemærkninger fra begge Sider. Nu — saa mange Aar efter — kan det vist — lidenskabsløst — siges, at Ministeren utvivlsomt havde Ret i sin Hævdelse af, at Statsbiblioteket ikke burde være „et stort Folkebibliotek“. Den stærke Udvikling indenfor Folkebiblioteksbevægelsen siden da har mere end tydeligt bevist, at Statsbiblioteket ikke vilde have kunnet erstatte blot en mindre Del af de lokale Bibliotekers Arbejde, selv om Budget og Personale havde faaet anselige Forøgelse. Paa den anden Side kan det næppe bestrides, at det havde været bedst at undgaa et saa voldsomt Indgreb. Man burde snarere have forsøgt i højere Grad at fremskynde Folkebibliotekernes Udvikling; det var dog dem, der skulde bringe Balance i Tingene og efterhaanden overtage den populære Del af Statsbibliotekets Udlaan. Nu lod man pludselig et stort Antal Laanere staa uden Bibliotek, hvad man med forholdsvis faa Midler kunde have undgaet.

Imidlertid kom alt snart, om ikke i sin gamle, saa dog i en naturlig Gænge: For at Statsbiblioteket kunde hjælpe de smaa Folkebiblioteker med Vandrebooksamlinger — og det tiltrængtes — var det nødvendigt, at Indskrænkningen paa dette Punkt ophævedes. Det skete, og samtidig fik Biblioteket en aarlig Bevilgning paa 2000 Kr. til Anskaffelse af Dubletter af populær dansk Oplysningslitteratur. Ved samme Lejlighed hævdede man ogsaa Forbudet overfor Enkeltlaan, dog med den Klausul, at Reservering af den omstridte Litteratur fremtidig kun maatte finde Sted, saafremt det drejede sig om Laan i Studieøjemed.

Forbudet hævdedes ved ministeriel Skrivelse af 20. Juli 1913, men da havde det som sagt allerede gjort sin Virkning, og i de følgende Aar begyndte den Udvikling i Statsbibliotekets Udlaan, som senere er fortsat og nu tydeligt viser Retningslinien for Fremtidens Arbejde: Udlaanet af den populæreste danske

Oplysningslitteratur koncentreredes for en stor Del i Vandre-bogsamlinger, som udsendtes paa en Laanetid af 3 Maaneder til de mindre Folkebiblioteker. Det almindelige Udlaan til Enkeltlaanere steg atter, men Arten af de udlaante Bøger blev efterhaanden en anden. Saavel paa Landet som især i Købstæderne begyndte Reorganisationen af Folkebibliotekerne og de forøgede Bevillinger at virke; mange af Statsbibliotekets Laanere kunde nu forsynes af det lokale Bibliotek, i hvert Fald for en Del, og Udlaanets Niveau „hævedes“ derfor lidt efter lidt.

Samtidig voksede Antallet af de „studerende“ Benyttede. Det gjaldt først og fremmest dem, der dyrkede historiske og lokalhistoriske Studier. Statsbiblioteket havde fra den første Begyndelse haft mange Laanere indenfor dette Omraade. Takket være bl. a. de forskellige lokalhistoriske Samfunds Fremkomst og Virksomhed voksede deres Tal nu stærkt. Men ogsaa indenfor andre Omraader meldte sig stadig flere Laanere til videregaaende Litteratur, ikke mindst paa fremmede Sprog. Det viste sig, at der rundt om i Landet var mange — baade Autodidakter og Akademikere eller Folk med anden faglig Uddannelse — som ønskede at følge med i deres Fag eller uddybe et eller andet Emne. De kom til Statsbiblioteket for at faa Litteratur, og Biblioteket søgte ved sine udenlandske Indkøb at supplere Bogbestanden efter disse Krav. Ogsaa den Slags Laanere havde Statsbiblioteket vel haft fra Begyndelsen, men deres Antal øgedes nu betydeligt, ogsaa indirekte gennem de rundt om oprettede større Købstadbiblioteker, de senere Centralbiblioteker, der gjorde et stort Arbejde for at centralisere Byens og tildels Egnens Bibliotksbenyttelse i Centralbiblioteket. Til en Begyndelse omfattede disse Bibliotekers Rekvisitioner mange elementære, ganske populære danske Værker, som de selv burde eje, men endnu ikke havde haft Raad at anskaffe; men efterhaanden tog ogsaa Centralbibliotekernes Rekvisitioner for en stor Del Sigte paa den videregaaende ofte rent videnskabelige Litteratur.

Udsendelsen af Vandre-bogsamlinger til de smaa Sognebiblioteker kulminerede i 1920 og har siden været jævnt aftagende,

dels fordi der nu selv i disse smaa Biblioteker blev anskaffet en Del oplysende Litteratur, dels fordi Centralbibliotekerne i stadig større Udstrækning har kunnet overtage Oplandets Forsyning med denne Litteratur.

Samtidig med at Folkebibliotekerne saaledes lidt efter lidt har overtaget det mere populære Udlaan, har de altsaa bevirket en forøget Benyttelse af Statsbibliotekets videregaaende og videnskabelige Litteratur. I samme Retning virker Bibliotekets Samarbejde med forskellige Institutioner og Oprettelsen af Tidsskriftlæsekese (se S. 152 ff.). Det gælder ikke mindst indenfor Medicinen og Naturvidenskaben, og Statsbiblioteket har her overfor enkelte aarhusianske Institutioner — Observatoriet „Ole Rømer“, Patologisk Institut, Naturhistorisk Museum og Medicinsk Læsestue — praktiseret et „permanent“ Udlaan, idet en Række Hovedværker indenfor de paagældende Fag er fast stationerede i vedkommende Institution, dog paa den Maade at Statsbiblioteket i paakommende Tilfælde rekvirerer dem til videre Udlaan; til Gengæld kan Statsbiblioteket i Udlaansøjemed disponere ogsaa over Institutionernes egen Litteratur. Saaledes anbringes Værkerne paa den Plads, hvor der er størst *daglig* Brug for dem, og samtidig vil det videnskabelige Samarbejde i Aarhus lettes i Fremtiden, idet Hovedbibliotekets Forbindelse med Specialsamlingerne — og omvendt — allerede er tilrettelagt.

Forskydningen i Statsbibliotekets Udlaan fra det populære til det mindre populære er for en stor Del, som ovenfor skitseret, en simpel Følge af hele det folkelige Biblioteksvæsens usædvanlige Vækst i de forløbne Aar; og ligesom Folkebibliotekernes Udvikling endnu ikke er fuldt afsluttet, er heller ikke Statsbibliotekets Udlaansudvikling tilendebragt; men det er allerede nu muligt at se, hvor Bibliotekets Virksomhed i de kommende 25 Aar vil falde: Opgaven maa blive at forsyne Provinsen med den Litteratur, der ligger over Centralbibliotekernes naturlige Bogniveau. Hermed er Grænsen „nedad“ givet. „Opad“ maa Bibliotekets Virksomhedsgrænse afhænge af, i hvor stor Udstrækning

det vil være nødvendigt at dublere de to københavnske Statsbibliotekers udenlandske Bogbestand. Med Hensyn til alle vigtigere Haandbøger, syntetiske Fremstillinger og videnskabelige Oversigtsværker vil det være uundgaeligt, og i det hele taget med den Litteratur, ogsaa Tidsskrifter, der kræves „for at holde sig paa Højde med sit Fags almindelige videnskabelige Udvikling“. Derimod behøver Statsbiblioteket ikke — saa længe det jydsk Universitet ikke er en Virkelighed — at være „anlagt paa Specialstudier“. Det forbyder iøvrigt sig selv af pekuniære Grunde.

Det vil jo nok være nødvendigt at gaa noget „dybere ind i Videnskabens Undersøgelser,“ end man i Kommissionsbetænkningen af 1893 har forestillet sig, men paa de fleste Omraader — særlig indenfor Naturfagene — vil hele det store Apparat af videnskabelige Specialafhandlinger og specielle Monografier kun efterspørges i saa forholdsvis ringe Udstrækning udenfor København, at Hovedstadens to videnskabelige Biblioteker her vil kunne tilfredsstille hele Landets Behov. Statsbibliotekets udenlandske Bogniveau vil da i Praxis naturligt skabes af Efterspørgslen. — Hvad den danske Litteratur angaar, vil Udlaanet komme til at omfatte saavel det, der ligger „over“ som „under“ Folkebibliotekernes Bogbestand. Benyttelsen vil fortrinsvis falde paa den værdifulde ældre, ikke aktuelle Litteratur og den mere specielle moderne Litteratur, men vil ogsaa komme til at omfatte sjældnere benyttet Pjecelitteratur og Litteratur, der ellers er for ubetydelig til at anskaffes af et Folkebibliotek, men i givet Tilfælde kan være nødvendig.

En Ejendommelighed for Statsbibliotekets Udlaan bliver den, at en stor Del af Laanerne vil benytte Folkebibliotekerne som Mellemed, saaledes som det allerede i stigende Grad er Tilfældet. Denne Udlaansform rummer megen sund boglig Økonomi, idet den stedlige Bogsamling derved altid udnyttes først, saaledes at der ikke unødigt skrives til Statsbiblioteket. I Tilfælde af Ønsker, der kræver bibliografiske og andre Undersøgelser, kan den stedlige Bibliotekars Indsigt og personlige Forhandling

med Laaneren desuden betyde større Sikkerhed for, at Rekvisitionen til Statsbiblioteket affattes rigtigt.

Paa denne Maade praktiseres ogsaa en Tanke, som allerede Kommissionen af 1893 beskæftigede sig med, gaaende ud paa, at „Aarhus-Biblioteket i Tiden bliver et Slags Centralbibliotek for andre Byers offentlige Biblioteker.“

Ministeriet havde nærmest tænkt sig denne Plan udført saaledes, at Statsbiblioteket oprettede Filialer, „Expeditionslokaler“ i de forskellige Byer, men Kommissionen udtaler, at den „for Tiden ikke kan bringe bestemte Regler i Forslag herom, da Erfaringen maa vejlede, og Fremtiden maa føre disse Tanker videre.“

Udviklingen synes at have godtgjort, at det var overordentlig heldigt, Statsbiblioteket ikke oprettede Filialer rundt om i Landet. Kun de frie, hver for sig selvstændige Biblioteker, skabt af Byens eller Egnens Befolkning selv, har kunnet muliggøre det vældige Opsving af det folkelige Biblioteksvæsen, som har fundet Sted.

Paa den anden Side har Folkebibliotekernes Udvikling saavel i København som i Provinsen haft den største Betydning for Statens Biblioteker ved at overtage Udlaanet af populær Oplysningslitteratur; og fra Folkebibliotekerne dirigeres den videregaaende Biblioteksbenyttelse nu naturligt til Statens Biblioteker, fra Københavns Kommunebiblioteker indirekte, idet den enkelte Laaner henvises til selv at søge de to københavnske videnskabelige Biblioteker, men fra Provinsens Folkebiblioteker direkte, idet man dér sender Rekvisitioner af videregaaende Litteratur til de store Biblioteker og først og fremmest til Statsbiblioteket i Aarhus, saa vidt dettes Bogbestand rækker, hvorved det stedlige Bibliotek bliver en Melleminstans ved denne Bogbenyttelse.

For den, der gennem en Aarrække har arbejdet i Statsbibliotekets Udlaan, er det aabenbart, at Samarbejdet, til den ene Side med Folkebibliotekerne, til den anden med Institutioner og videnskabeligt interesserede Kredse, har betydet en intensere og — saa vidt det kan skønnes — frugtbarere Benyttelse. Og da dette Samarbejde stadigt udvides, vil Statsbibliotekets Udlaan sikkert kunne fortsætte sin sunde og naturlige Udvikling.

II

Da Statsbiblioteket har haft hele Landet udenfor København som Virksomhedsomraade, har Størstedelen af Udlaanet — mellem $\frac{2}{3}$ og $\frac{3}{4}$ af det samlede Udlaan — altid været „udenbys“, og det har derfor været af Vigtighed paa bedste Maade at overvinde de Vanskeligheder, som skriftlig Rekvisition altid frembyder. I de Tilfælde, hvor Laaneren ikke selv kender Titler paa Værker, der behandler det Emne, han søger Oplysning om, kan Biblioteket først yde sikker Hjælp, naar der nøje opgives, hvad det er, Laaneren vil sætte sig ind i, suppleret med Oplysninger om hans Forudsætninger overfor den ønskede Litteratur, om han er Begynder eller allerede mere indsigtfuld, hvilke Sprog han læser osv. For at give Expeditionen af saadanne mere ubestemte Ønsker større Mulighed for at træffe det rigtige, har Statsbiblioteket i de senere Aar indrettet en Række Spørgerubriker paa „Ønskebrevene“, saaledes som det vil fremgaa af nedenstaaende Prøve.

Fra STATSBIBLIOTEKET I AARHUS

ønskes Litteratur om følgende **Emner**:

Hvis denne Side benyttes, maa Brevet frankeres med 15 Øre.

Nøjagtligt angivel Emne	Hvilke Bøger har Biblioteket selv om dette Emne?	Laanerens Stilling og Forudsætninger?	Sprog?

Ønskebrev, beregnet for Folkebibliotekernes „ubestemte“ Rekvisitioner.

Spørgerubrikerne var oprindelig tænkt alene til Brug for Folkebibliotekerne, hvorfra de fleste „ubestemte“ Ønsker kom, men

bruges nu — i lidt ændret Form — ogsaa i de private Enkeltlaaneres Ønskebreve.

Fra STATSBIBLIOTEKET I AARHUS

udbedes følgende **Bøger:**

Hvis De her skriver andet end Forfatternavne og Bogtitler,
maa Brevet frankeres med 15 Øre.

Forfatternavn	Bogens Titel	Trykkeaar	Hvis udlånt, ønskes da	
			Bogen eftersendt?	andre Bøger om samme Emne? Sprog?

Ønskebrev for Rekvisitioner af bestemte Værker.

De to Rekvisitionsblanketer findes indenfor samme Ønskebrev og kan altsaa benyttes samtidig.

Allerede i 1906 indførte Statsbiblioteket Ønskebreve, dengang uden de ovennævnte Spørgerubriker, kun beregnede paa at lette Expeditionen og forenkle Kvitteringstekniken. Hvert Ønskebrev indeholdt fire afrivelige Kvitteringsblanketter, hvorpaa Laaneren kvitterede *in blanco* ved Indsendelse af Bestilling. Naar Ønskebrevet var expederet, kunde Bibliotekets Personale hurtigt tilføje Bogtitlerne paa Kvitteringsblanketterne, som derefter afreves. Bogtitlerne indførtes daglig i Udlåansprotokollen, ordnet alfabetisk efter Forfatternavn, hvorpaa Kvitteringerne, alfabetisk efter Laanerens Navn, indordnedes i et Kartotek. Man kunde paa denne Maade hurtigt konstatere, hvilke Bøger en enkelt Laaner havde hjemme, hvorimod det kunde have sine Vanskeligheder og tage en Del Tid at undersøge, om en bestemt Bog var udlånt. For at skabe sikrere og hurtigere Kontrol i denne Henseende afskaffedes Udlåansprotokollerne i 1915, og et dobbelt-Kvitteringssystem indførtes. Ønskebrevene

bibeholdtes, men i lidt mindre Format, og ved Notering af Bogtitlerne paa Kvitteringsblanketterne toges samtidig ved Gennemslag en Kopi. Kvitteringerne indordnedes derefter alfabetisk efter Forfatternavn eller Stikord i et Kartotek, omfattende alle udlaante Bøger, saaledes at man altid straks kunde konstatere, hvorvidt og til hvem en bestemt Bog var udlaant. Kopierne ordnedes indenfor hver Maaned alfabetisk efter Laanerens Navn, saaledes at Hjemkaldelse kunde ske automatisk.

Dette Kvitteringssystem, som tilrettelagdes af Bibliotekar, Dr. Fog, har vist mange Fordele og benyttes stadig.

Et særligt Kvitteringssystem har været anvendt ved Statsbibliotekets Vandrebogsamlingsvirksomhed. Efter Forhandling med ledende Mænd indenfor Folkebiblioteksarbejdet paabegyndte Statsbiblioteket allerede 1907 Udsendelse af Bogkasser til Sognebogsamlingerne, hver Kasse med ca. 20 Bd. populær Oplysningslitteratur til videre Udlaan i Sognet. Da Udlaansprotokollen afskaffedes, indrettedes et særligt Kartoteksystem for Vandrebogsamlingslaanene for at undgaa det omstændelige Arbejde med Udfærdigelse af Kvittering og Kopi for hver enkelt Bog i disse større samlede Laan. Da Sammensætningen af Bogkasserne næsten altid holdt sig indenfor den mest gængse Oplysningslitteratur, altsaa et forholdsvis begrænset, stadig tilbagevendende Antal Værker, var det bekvemmere at have et Kartoteksystem med faste Kort for hver udlaant Bog, hvorpaa saa Udlaansdato, den laantagende Bogsamlings Navn osv. notereds. Kortene ordnedes alfabetisk efter Forfatternavn og dannedes saaledes et Annex til det almindelige Udlaans Kvitteringskartotek.

Under Vandrebogsamlingssystemet indgik ogsaa Laan til de „Studiekredse“, som efterhaanden dukkede op, og ligeledes større samlede Udlaan til „Kursus og Udstillinger“, som især for nogle Aar siden arrangeredes i temmelig stor Udstrækning af Folkebiblioteker og Foreninger rundt om i Landet. Hele Vandrebogsamlingsudlaanet er nu som Følge af Folkebibliotekernes Udvikling stadigt aftagende.

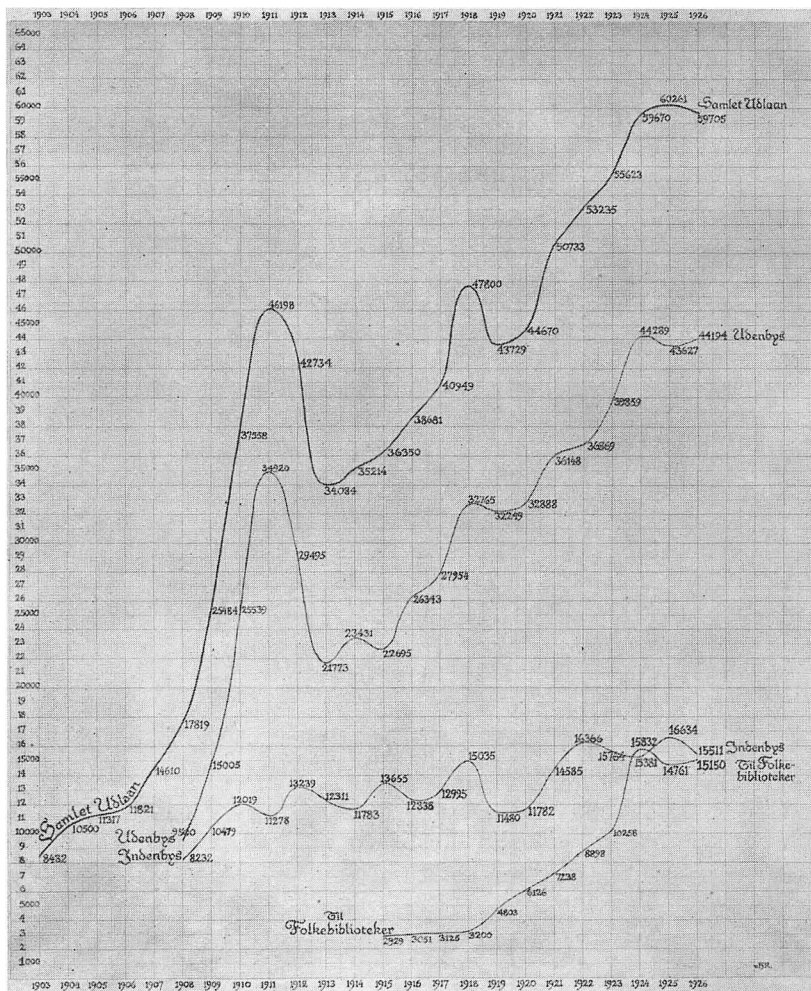
Om denne Side af Statsbibliotekets Virksomhed saavel som om hele Udlaanet til Folkebibliotekerne er der i Aarenes Løb offentliggjort Beretninger i „Bogsamlingsbladet“ og senere i „Bogens Verden“ (se Bibliografien). En samlet Oversigt over Udlaanet til Folkebibliotekerne findes i nedenstaaende Statistik.

Udlaan til Folkebiblioteker.

Først fra 1919 førtes særlig Statistik over „Enkeltlaan“ til Folkebibliotekerne, og det samlede Udlaan i Aarene før var saaledes lidt større end angivet.

Aar	Enkeltlaan Antal Bind	Kursus og Ud- stillinger Antal Bind	Vandrebog- samlinger Antal Bind	Studiekredse Antal Bind	Ialt Antal Bind
1915			2929		2929
1916			3051		3051
1917			3125		3125
1918			3200		3200
1919	1391		3412		4803
1920	2024		4102		6126
1921	3251		3987		7238
1922	5182	471	2918	327	8898
1923	6553	1128	2424	143	10258
1924	9740	3553	2275	264	15832
1925	12311	516	1783	151	14761
1926	12733	517	1747	153	15150

Indenfor Statsbibliotekets Udlaansvirksomhed har Udlaanet til Aarhus By indtaget en Særstilling. Rent teknisk er de indenbys Laan naturligvis noteret paa samme Slags Kvitteringer som det øvrige Udlaan og indordnet i samme System; men selve Expeditionen har haft en anden Karakter, fordi der som Regel var Tale om personlig Forhandling med Laaneren. Der var saaledes ikke blot Mulighed for at lade Laanerne drage Nytte af Bibliografier og Bibliotekets utrykte Katalogmateriale, men man forsøgte ogsaa en Overgang Systemet „aabne Hylde“, idet man i Læsesalen — det eneste anvendelige Lokale — fremstillede et Udvalg af populær nordisk Oplysningslitteratur, som under det tilsyneladende ulogiske Navn „Læsesalens Udlaansbibliotek“ var tilgængelig for Publikum til Udvalg af Bøger til Hjem-

Grafisk Fremstilling af Udlaanet 1903—26.
 (Indenbys, udenbys og samlet Udlaan, samt Udlaan til Folkebiblioteker.)

laan. Af Hensyn til Haandbibliotekets Udvidelse inddrog man dog allerede i 1912 de aabne Hylder.

Statsbibliotekets samlede Udlaan 1903—26.

Aar	Indenbys Antal Bind	Udenbys Antal Bind	Heraf til Folkebiblio- teker	Ialt Antal Bind	Afsendte Pakker
1903				8432	680
1904				10500	795
1905				11317	614
1906				11821	823
1907				14610	1454
1908	8232	9587		17819	1857
1909	10479	15005		25484	3597
1910	12019	25539		37558	6875
1911	11278	34920		46198	8994
1912	13239	29495		42734	8655
1913	12311	21773		34084	6201
1914	11783	23431		35214	6092
1915	13655	22695	2929	36350	6529
1916	12338	26343	3051	38681	6933
1917	12995	27954	3125	40949	7625
1918	15035	32765	3200	47800	8851
1919	11480	32249	4803	43729	8195
1920	11782	32888	6126	44670	7840
1921	14585	36148	7238	50733	8374
1922	16366	36869	8898	53235	8608
1923	15764	39859	10258	55623	8959
1924	15381	44289	15832	59670	9009
1925	16634	43627	14761	60261	10496*
1926	15511	44194	15150	59705	10659*

*) Incl. „Brevpakker“.

Men ogsaa Arten af det indenbys Udlaan har været af en særlig Karakter. Folkebibliotekernes stærke Udvikling og deres Overtagelse af Udlaanet af den populære danske Litteratur fik ingen Indflydelse paa Statsbibliotekets Udlaan til selve Aarhus By, fordi Folkebiblioteket i Aarhus stadig blev staaende paa samme Standpunkt som i 1880erne og 1890erne, med Præg af Almuebibliotek og væsentlig kun omfattende dansk Skønlitteratur. Bortset fra dansk Skønlitteratur, der, som nævnt, ifølge Statsbibliotekets Reglement altid har været unddraget Udlaan, har derfor Benyttelsen af den populære Oplysningslitteratur,

som nu i udstrakt Grad udlaanes fra vore Folkebiblioteker, for Aarhus Bys Vedkommende stadig maattet foregaa fra Statsbiblioteket. Det indenbys Udlaan har derfor bevaret meget af det Folkebibliotekspræg, som karakteriserede hele Statsbibliotekets Udlaan før Indskrænkningen i 1912, og, som rimeligt er, har Aarhus Kommune ydet Tilskud til Expedition, Lys og Varme og derved gjort det muligt at udvide Statsbibliotekets normale indenbys Udlaanstid — dgl. Kl. 1—3 — med nogle Aftentimer, i Begyndelsen 2 Timer en Gang om Ugen, senere to Aftener og siden 1923 tre Aftener i Vintertiden, to om Sommeren, hver Gang 2 Timer (Kl. 6—8).

Nogen fyldestgørende Erstatning for et Folkebibliotek har Statsbiblioteket dog aldrig været og vil aldrig kunne blive, fordi hele dets Anlæg og Indretning gør det umuligt at indføre de nødvendige Folkebiblioteksforanstaltninger, der desuden vilde komme paa tværs af Bibliotekets Arbejde udenfor Aarhus. Det vil derfor være nødvendigt, at Aarhus engang faar sit eget Folkebibliotek, og der har længe været Planer fremme om et saadant. Først naar disse Planer er realiserede, og Statsbibliotekets Udlaansforpligtelser overfor Aarhus By bliver af samme Art som overfor det øvrige Land, kan Bibliotekets indenbys Udlaan komme ind i samme naturlige Udvikling som det øvrige Udlaan.

De i 1926 udlaante Bøger, fordelt efter Fag.

	Dansk Antal Bind	Fremmede Sprog Antal Bind	Ialt Antal Bind
Skønlitteratur paa Dansk og Norsk	1705		1705
— paa fremmede Sprog.....		8669	8669
Blandede Skrifter	265	28	293
Tidsskrifter af blandet Indhold	337	76	413
Biblioteks- og Bogvæsen	220	111	331
Biografi. Memoirelitt.(undtagen Danmark)	1466	522	1988
Danmarks Beskrivelse	2877	18	2895
— Historie	1263	15	1278
— Personalthistorie	3219	20	3239
— indre Forhold	1224	5	1229
Overføres...	12576	9464	22040

	Dansk Antal Bind	Fremmede Sprog Antal Bind	Ialt Antal Bind
Overført...	12576	9464	22040
Filosofi. Okkultisme	1989	324	2313
Geografi. Rejsebeskrivelser	3290	1230	4520
Handel	310	97	407
Historie, udenl. (undt. Norden og Slesvig)	1862	548	2410
Idræt. Sport. Spil. Leg	778	154	932
Kulturhistorie. Religionshist. Folkeminder	910	203	1113
Kunst. Kunstindustri	1273	1146	2419
Landbrug. Havebrug. Skovbr. Jagt. Fiskeri	2469	224	2693
Litteraturhistorie	1027	226	1253
Matematik	168	61	259
Medicin. Sundhedslære	1151	226	1377
Militærvæsen	14	0	14
Mission	294	77	371
Musik. Musikalier	923	2099	3022
Naturvidenskab	1983	392	2375
Norden i Alm. Norge. Sverige	671	74	745
Pædagogik. Skole- og Universitetsvæsen ...	854	99	953
Retsvidenskab	248	5	253
Samfunds- og Statsvidenskaber	1102	109	1211
Samfærdsel. Søværn. Luftsejlsads	142	43	185
Slesvig og Holsten	309	84	393
Sprogvidenskab	739	309	1048
Teater	175	17	192
Teknologi	2069	717	2786
Teologi	1772	455	2227
	39128	18383	57511
I Vandrebogsamlinger etc.....	2057	137	2194
Ialt ...	41185	18520	59705

Da det af den samlede Oversigt over Fagdelingen ikke fremgaar, hvorledes dansk og udenlandsk Litteratur fordeler sig indenfor udenbys og indenbys Udlaan, idet det sidste for en meget stor Del omfatter dansk Litteratur og derved forrykker Helhedsbilledet noget, anføres nedenstaaende Statistik over

Det udenbys Udlaan i en tilfældig valgt Uge (7.—12. Sept. 1925).

	Bøger paa Dansk og Norsk	Bøger paa fremmede Sprog	Ialt	Af rekvirerede Bøger	
Til Biblioteker	178 Bd.	147 Bd.	325 Bd.	var	havde
Til priv. Enkeltlaanere	324 -	190 -	514 -	udlaant	Biblioteket ikke
Ialt ...	502 -	337 -	839 -	110 Bd.	34 Bd.

Der føres ingen særlig Statistik over Antallet af „udlaante“ eller „haves ikke“-Bøger. Titlerne paa de rekvirerede Bøger, som Biblioteket ikke ejer, noteres dog med senere Anskaffelse for Øje. De omfattede i 1926 ca. 1100 udenlandske Værker, af hvilke ca. 200 anskaffedes, medens Resten ikke mentes at burde købes. Af Musikalier rekvireredes 42 Kompositioner, som ikke fandtes i Bibliotekets Samlinger; deraf er 27 senere anskaffet.

B. Læsesalen.

Under Overvejelserne i Kommissionen af 1893 angaaende de nærmere Forhold ved Statsbibliotekets Indretning drøftedes Spørgsmaalet om en Læsesal paa Grundlag af en Skrivelse fra Ministeriet, hvori der siges, at „saafremt Aarhus By ønsker en Læsesal indrettet, maa Byen afholde den dermed forbundne Udgift baade til Lokalet og til den nødvendige Assistance.“ Denne Udtalelse er af Kommissionen blevet opfattet saaledes, at Aarhus By skulde betale for Tilvejebringelsen af Læsesalen i Biblioteket, altsaa for Bygningen af en saadan. Kommissionen kommer imidlertid efter nøje Drøftelse af Sagen til det Resultat, „at et Bibliotek af den Størrelse, som her er Tale om, lige saa lidt kan tænkes uden Læsesal, som efter Ordsproget et Bjærg kan tænkes uden Dal. Naar Biblioteket er beregnet paa at skulle være til Benyttelse for alle og ikke for Aarhus-Beboerne alene, saa maa det give dem Plads til Arbejde, der f. Ex. kommer langvejs fra og skal benytte mange Bøger, deriblandt Aviser.“ Kommissionen maa derfor udtale som sin Mening, „at Biblioteket maa indeholde en Læsesal som et af dets ganske nødvendige Lokaler, og som en integrerende Del af Bygningen, saaledes som denne bekostes opført af Staten.“

„Formerne for Benyttelsen af Læsesalen,“ mener Kommissionen „giver sig af sig selv.“ Dog udtaler den, at medens det iøvrigt ikke kan blive Statsbibliotekets Opgave „at være, hvad man kalder et Folkebibliotek,“ og at derfor dansk Skønlitteratur nødvendigvis maa unddrages Udlaan, vil Forholdet „blive et noget andet med Læsningen i Bibliotekets Læsesal, især da i Eftermiddags- og Aftentimerne. Her vil det vanskeligt kunne

lade sig gøre ganske at udelukke den underholdende Læsning, skønt Læsesalen jo dog ingenlunde er beregnet særlig paa den."

Paa dette Punkt melder sig imidlertid en Vanskelighed: „Det vil let blive Tilfældet, at den danske æstetiske Litteratur, og da især Roman- og Novellelitteraturen, i Løbet af faa Aar vil blive slidt op, saa at disse Bøger maa erstattes, endogsaa jævnlige, med nye Exemplarer, thi . . . der maa altid sørges for, at den danske Litteratur er aldeles fuldstændig til Stede. Her maa imidlertid Erfaringen vejlede til at komme forbi de for et Bibliotek saa vanskelige Skær: at bruge Bøgerne og dog bevare dem."

Endvidere udtaler Kommissionen med Hensyn til Læsesalen, „at Benyttelsen af den om Eftermiddag og Aften saa at sige alene vil komme Aarhus Bys Indbyggere til Gode, og at det derfor maa betragtes som en Selvfølge, at Byen betaler for Varme og Lys, maaske ogsaa en vis Sum for Renligholdelse . . . og for Garderobetjenesten. Det kunde synes billigt, at Byen ogsaa honorerede den Tilsynshavende; af Hensyn til Publikum og for at kunne vejlede det og give det Oplysninger, vil det dog være heldigst, at en af Bibliotekets Personale fører Tilsynet."

Med Hensyn til Læsesalens Benyttelse i de omtalte Eftermiddags- og Aftentimer har der indenfor Kommissionen været forskellige Anskuelser fremme, saaledes et Forslag om, at der for denne mere folkelige Virksomhed skulde indrettes „en særlig Læsesal med sine egne Bøger (hermed ikke forstaaet et Haandbibliotek) opstillede i den, saaledes at de Besøgende selv kunde vælge deres Læsning ud af den. Men Kommissionen er kommen til den Anskuelse, at det er rigtigst, at der kun er een Læsesal, og at de, som vil benytte Bøger til Læsning om Eftermiddagen, maa have bestilt dem om Formiddagen; thi der kan ikke være Tale om at holde Bogsalene oplyst i Vintermaanederne, den Tid paa hvilken man især kan vente Læsesalene besøgt om Eftermiddagen."

Iøvrigt udtaler Kommissionen, at det, „saa længe inden Biblioteket kan træde i Virksomhed, vist ikke er paa sin Plads at give Regler i det enkelte." Man har dog fundet det nødven-

digt at understrege, „at Nydelsen af Tobak og Drikkevarer (Øl) naturligvis ikke kan blive tilladt i Læsesalen.“

Som det vil fremgaa af ovenstaaende, har man staaet ret usikker overfor Statsbibliotekets Læsesalsvirksomhed. I Kraft af hele Bibliotekets Anlæg og S sammensætning som et nærmest videnskabeligt Bibliotek var man klar over, at der maatte findes en Læsesal som et af Bibliotekets „ganske nødvendige Lokaler;“ men man har samtidig indset, at en stor Del af Læsesalsbenyttelsen for Aarhus Bys Vedkommende vilde faa et mere folkeligt Præg og altsaa paa mange Punkter maatte kræve noget ganske andet end en „Studie-Læsesal“.

Nogen egentlig Forestilling om folkelig Læsesalsbenyttelse, saaledes som vi nu kender den herhjemme, har man næppe haft; at Tanken om Nydelse af Tobak og Drikkevarer i Læsesalen overhovedet har beskæftiget Kommissionen tyder i det mindste ikke paa det. Der fandtes paa den Tid ingen Folkebiblioteks-læsesal i Danmark, som kunde tages til Mønster; men den forløsende Tanke: at indrette et særligt Lokale til dette Brug har dog altsaa været fremme under Forhandlingerne. Naar man alligevel „fandt det rigtigst“, at der kun blev een Læsesal, har økonomiske Grunde formodentlig vejet tungt.

Statsbiblioteket fik altsaa kun een Læsesal. I de første Aar havde man desuden et mindre Værelse til Raadighed for særlige Studier; det maatte imidlertid i 1912 inddrages til Kontorbrug. Til Gengæld var selve Læsesalen efter Tidens Forhold meget stor med ialt ca. 100 Siddepladser, og der kunde hele Dagen expederes fra Magasinerne, idet det — trods Kommissionens kategoriske Udtalelse — dog blev muligt „at holde Bogsalene oplyst i Vintermaanederne.“

Men Vanskelighederne ved — særlig i et saa stort Lokale — at forene en Studie-Læsesals Virksomhed med en omfattende folkelig Benyttelse meldte sig ogsaa fra den første Dag.

Som af Kommissionen foreslaaet afholdt Aarhus Kommune Udgifterne ved Læsesalsvirksomheden i nogle Aftentimer om

Statsbibliotekets Læsesal.

Vinteren, og Besøget kom i Løbet af faa Aar meget højt op og steg i samme Grad, som Aabningstiderne ved forøget Tilskud fra Kommunen kunde forlænges til efterhaanden 4 Timer hver Aften (Kl. 6—10) i de 8 Vintermaaneder. Især søgte Børnene og de Unge til Biblioteket. Børnene havde kun Adgang et Par Timer først paa Aftenen, og det viste sig hurtig nødvendigt at begrænse Tilgangen, for at ikke alle Pladser skulde besættes af Børnene i disse Timer og umuliggøre anden Benyttelse. Man maatte da indføre et veritabelt Billetsystem, saaledes at kun et bestemt Antal Børn fik Adgang hver Aften.

Men ogsaa de Unge mødte i saa stort Tal, at alle Pladser allerede omkring Kl. 8½ om Aftenen var optaget, saa mange maatte gaa uden at kunne komme ind. I 1910 naaede Besøget en enkelt Aften op til 270 Personer. Om Formiddagen (Kl. 11—4) havde der været 64 Besøgende.

Det siger sig selv, at der i en Læsesal, som besøgtes af saa mange, for en stor Del unge Benyttere, ikke kunde være den Ro, som var nødvendig for alvorligere Studier. Dertil kom, at man i en Aarrække paa Læsesalen havde opstillet et „Udlaansbibliotek“, de saakaldte „aabne Hylder“, hvor Publikum selv kunde udvælge Bøger til Hjemlaan. De Aftener, Udlaanet var aabent, øgedes Uroen paa Læsesalen da betydeligt.

Der kan næppe være Tvivl om, at disse Forhold har bevirket, at mange, som ellers vilde have benyttet Læsesalen til Underøgelser af forskellig Art, nu holdt sig borte. Og da der ikke var Ro om Aftenen, den Tid paa hvilken de fleste bedst kunde komme, blev det almindelige Indtryk, at Læsesalen væsentlig var beregnet paa Ungdommen og paa lettere Lektüre eller ren Underholdning; thi da dansk Skønlitteratur kunde læses paa Læsesalen, ikke blot det Udvalg, som var stillet frem, men hele Bibliotekets Samling, der jo kunde rekvireres fra Magasinerne, faldt en meget stor Del af Benyttelsen her, og ganske overvejende i Underholdningsøjemed.

Men heller ikke for en folkelig Læsesalsvirksomhed var Forholdene heldige. Dels var Haandbibliotekets Sammensætning af

Hensyn til de Studier, som det dog var Hovedsagen at muliggøre, en saadan, at mange af Besøgerne ikke havde Forudsætning for at benytte det, dels var det saa stort og uoverskueligt, at der krævedes en Del Kendskab til Bøger for at blive fortrolig med det, og endelig var Besøgenes Antal om Aftenen saa stort, at det i Virkeligheden var umuligt for en enkelt Tilsynsførende at yde en saa udstrakt Vejledning, som folkelig Læsesalsvirksomhed kræver.

Læsesalsarbejdet har saaledes været utilfredsstillende paa begge Omraader.

Det er imidlertid givet, at den folkelige Læsesalsvirksomhed i en By af Aarhus' Størrelse ikke vil kunne praktiseres efter Nutidens Krav i et enkelt Lokale. Der vil hertil behøves flere mindre Læsesale ude i Byen og i det hele taget et Bibliotek, som er anlagt specielt med folkelig Virksomhed for Øje. Og da Statsbibliotekets Læsesal jo „ingenlunde var beregnet særlig paa“ en saadan Benyttelse, har Biblioteket efterhaanden søgt at begrænse denne Side af Virksomheden for at kunne give Læsesalens Anvendelse i Studiejøjemed bedre Kaar.

Allerede 1912 inddroges de „aabne Hylder“ for at give Plads til Udvidelse af Haandbiblioteket. I 1921 ophørte Avisholdet, som iøvrigt aldrig havde omfattet mere end de lokale Blade samt „Berlingske Tidende“; nogen større Rolle har Avislæsning saaledes ikke spillet. Endelig ophævedes i 1926 ogsaa Afdelingen „Børnebøger“; de faa Børn, Statsbiblioteket kunde have i sin Læsesal, betød i Virkeligheden intet for en By af Aarhus' Størrelse. I Aarenes Løb havde man ogsaa stadig ved forskellige Restriktioner søgt at hæve Niveauet af den Skønlitteratur, som rekvireredes til Brug paa Læsesalen. I Statsbiblioteket, hvor hele den danske Litteratur — værdifuld og ringere end værdiløs — indgik, maatte man ved Benyttelsen af Skønlitteratur alene som Underholdning sætte en Grænse, og efterhaanden henviste man derfor i alt væsentligt denne Benyttelse til det Udvalg af dansk Skønlitteratur og værdifulde Oversættelser, som var tilgængeligt paa Læsesalen. Ogsaa af den Grund har Kommissionens

Frygt for, at Roman- og Novellelitteraturen „i Løbet af faa Aar skulde blive slidt op, saa at disse Bøger maatte erstattes, endogsaa jævnlig, med nye Exemplarer“, vist sig ugrundet. Erstatning har ikke været nødvendig overfor mange Værker.

I 1924 opnaaedes et udvidet Tilskud fra Aarhus Kommune, saaledes at Læsesalen kunde holdes aaben ogsaa fra Kl. 4—6 om Eftermiddagen, hvorefter der i Sommermaanederne har været aabent daglig fra Kl. 11—6, i Vintermaanederne uafbrudt fra Kl. 11 Formiddag til 10 Aften. Det, at der nu holdes aabent i de to Eftermiddagstimer fra 4—6, som byder mere Læsere end Aftenerne, har bevirket en ikke ringe Stigning i Besøget af de Læsere, som benytter Læsesalen til mere indgaaende Under-søgelser.

Statsbiblioteket har gjort meget for at gøre Læsesalens Haandbibliotek fyldigt og anvendeligt paa saa mange Omraader som muligt. Nedenstaaende Statistik vil give en Oversigt over Væksten i Bindtal. Biblioteket har ved Sammensætningen taget Sigte paa ikke mindst at tilfredsstille Ønsker om Haandbogs-benyttelse indenfor de praktiske Fag, har saaledes anskaffet en Række vigtige Handelskalendere osv., der maa have særlig Interesse for en Forretningsby som Aarhus, og har endelig indrettet en alfabetisk Emnekatalog over alle Haandbibliotekets 3137 Bd. Tidsskriftholdet er efterhaanden stærkt udvidet.

Læsesalsbibliotekets Fordeling.

	1905	1909	1914	1927
	Antal Bind	Antal Bind	Antal Bind	Antal Bind
Haandbibliotek	1200	1423	2552	3137
Skønlitteratur	800	913	815	904
Ungdomsbøger	200	494	152	0
„Udlaansbibliotek“	1600	2640	0	0
Ialt ...	3800	5470	3519	4041
Fremlagte Tidsskrifter			52 danske 79 udenl.	67 danske 164 udenl.

Haandbibliotekets Sammensætning Maj 1927.

Astronomi	7	Bd.	Kemi	15	Bd.
Bibliografi	70	-	Konversationslexica	471	-
Enkelte Biografier, danske	87	-	Kulturhistorie	40	-
—, fremmede	53	-	Kunst	161	-
Biografi i Alm.	232	-	Landbrug	51	-
Botanik	44	-	Litteraturhistorie	77	-
Danmarks Beskrivelse ...	143	-	Matematik	16	-
— alm. Personalhist.	183	-	Medicin	72	-
— Historie	78	-	Militærvæsen	6	-
— indre Forhold	186	-	Musik	53	-
— Lovgivning og Ret	191	-	Naturvidenskab	37	-
Filosofi	25	-	Pædagogik	28	-
Fysik	35	-	Retsvidenskab	11	-
Geografi	268	-	Samfundsvidenskab	58	-
Geologi	11	-	Samfærdsel	37	-
Handel	93	-	Slesvig og Holsten	31	-
Historie	219	-	Sprogvidenskab	378	-
Husvæsen	25	-	Teater	26	-
Idræt	21	-	Teknologi	226	-
			Teologi	154	-
			Zoologi	118	-
				3137 Bd.	

Har de forskellige Indskrænkninger overfor den folkelige Virksomhed saaledes bevirket en Tilbagegang i det samlede Antal Besøg, er der til Gengæld skabt bedre Mulighed for det Arbejde, som Læsesalen først og fremmest er indrettet paa. Saa længe det jydsk Universitet ikke er en Virkelighed, kan en Studielæsesal vel ikke paaregne nogen talmæssig stor Benyttelse i en By som Aarhus, der har forholdsvis faa videregaaende Undervisningsanstalter og andre Institutioner, der fortrinsvis afgiver Kontingent til en saadan Benyttelse; men endnu er Statsbiblioteket dog ikke paa dette Punkt kommet tilstrækkeligt i Kontakt med Byen, søges ikke af saa mange, som det under andre Forhold vilde være Tilfældet. Og ligesom for det indenbys Udlaans Vedkommende, vil der først opnaas helt gode Kaar for Læsesalsarbejdet, naar et selvstændigt Folkebibliotek oprettes og kan overtage den Side af Læsesalsvirksomheden, som Statsbiblioteket ifølge hele sit Anlæg og øvrige Arbejde alligevel ikke kan varetage tilfredsstillende, og som nu virker hæmmende paa Løsningen af andre Opgaver.

Læsesalens Benyttelse 1902—26.

De fremtagne Bind tælles kun een Gang, uanset hvor mange Dage Benyttelsen strækker sig over. Statistiken omfatter kun de fra Magasinerne fremtagne Bind, ikke de i Haandbiblioteket staaende Værker eller Tidsskriftbenyttelsen.

Aar	Antal Besøgende	Fremtagne Bind
1902—03	27000	
1903—04	35000	
1904—05	35000	
1905—06	32200	
1906—07	30000	
1907	30277	
1908	35800	
1909	41450	
1910	40720	
1911	46526	
1912	40524	
1913	33856	3947
1914	35579	5259
1915	34093	4777
1916	34650	4351
1917	32148	3001
1918	38721	4599
1919	36281	3742
1920	34990	4852
1921	40190	5624
1922	39433	6386
1923	35223	6023
1924	36803	7367
1925	35270	7405
1926	36454	8092

Læsesalsbenyttelse 1926.

	Antal Besøgende				Fremtagne Bind	
	Formiddag Kl. 11—6	Aften Kl. 6—10	Heraf Børn	Ialt	Formiddag Kl. 11—6	Ialt
Dgl. Gennemsn.	16878 57	19576 98	8176	36454 121	6923	8092

Udstillinger.

Paa Læsesalen findes i 5 Montrer permanente Udstillinger af ældre danske og udenlandske Tryk, foruden Prøver paa orientalsk og anden Bogkunst samt enkelte Papyrus-, Palmeblads- og lignende sjældne Haandskrifter. Men desuden har Statsbiblioteket i Aarenes Løb arrangeret større eller mindre Udstillinger i forskellig Anledning. Da de fleste har haft Plads i Læsesalen, vedføjes her en Fortegnelse over samtlige Udstillinger:

- 1909. Landsudstillingen i Aarhus (se S. 38).
- Mindedagen for Stormen paa København d. 10. Februar 1659.
- 1913. Mindeudstillingen 1863—1913. Paa Raadhuset i Aarhus.
- Carl Ploug. I Anledning af Hundredaarsdagen for hans Fødsel d. 29. Okt.
- 1917. Luther-Udstilling. I Anledning af 400-Aarsdagen for Reformationens Begyndelse d. 31. Oktober. Fra Det kgl. Bibliotek var udlaant en Del sjældne Flyveskrifter fra Tiden.
- 1918. Hostrup. I Anledning af Hundredaarsdagen for hans Fødsel d. 20. Maj.
- 1919. Sønderjysk Udstilling. I Anledning af Genforeningen.
- Afstemningen i Sønderjylland. Plakater, Løbeseidler og Pjecer.
- 1920. H. C. Ørsted. I Anledning af Hundredaarsdagen for hans Fødsel d. 21. Juli.
- 1921. Dante. I Anledning af 600-Aarsdagen for hans Død d. 14. September.
- Georg Brandes. I Anledning af 50-Aarsdagen for hans første Forelæsning paa Københavns Universitet d. 3. November 1871.
- 1922. Møbelkunst. I Teknisk Skole i Aarhus (trykt Katalog).
- 1924. Medicinske Klassikere. Ved Jysk medicinsk Selskabs Møde i Aarhus.
- 1926. Socialøkonomi. Erhvervs- og Handelslitteratur. I Anledning af Universitetssamvirkets Møde ang. det jydsk Universitet.
- 1927. Beethoven. I Anledning af Hundredaarsdagen for hans Død d. 27. Marts.

Udenfor Aarhus.

- 1906. Gamle Bogbind: Deltagelse i Kunstindustrimuseets Udstilling i København.
- 1922. „Aarhus-Udstilling“ i Industriforeningen i København.
- 1926. Billeder m. m. vedr. Statsbiblioteket paa Bogudstillingen ved den internationale Bibliotekarkongres i Prag.

C. Tidsskriftlæsekrese.

I Forbindelse med „Jysk Forening for Historie og Sprog“, der har Sæde i Aarhus, oprettede Statsbiblioteket i 1920 sin første Tidsskriftlæsekres, „Humanistisk Læsekres“. Den omfattede en Række førende udenlandske videnskabelige Tidsskrifter, foruden de faa danske, indenfor Historie, Arkæologi, Kunst, Litteraturhistorie, Sprogvidenskab og andre humanistiske Fag. Det aarlige Kontingent fastsattes til 5 Kr., hvorfor der leveredes 2 Tidsskrifter efter eget Valg; ønskedes flere, betaltes hvert Tidsskrift med yderligere 3 Kr. aarlig.

Humanistisk Læsekres vandt straks stor Tilslutning fra hele Jylland, og Deltagernes Antal er vokset i Aarenes Løb.

Ogsaa i andre videnskabeligt interesserede Krese fik man nu Lyst til at træde i Forbindelse med Statsbiblioteket paa samme Maade. I Samarbejde med „Jysk naturvidenskabeligt Selskab“ oprettedes en naturvidenskabelig Læsekres, i Forbindelse med „Jysk pædagogisk Selskab“ en pædagogisk, sammen med „Jysk medicinsk Selskab“ en medicinsk osv.

I nedenstaaende Statistik gives en Oversigt over Læsekresenes, Deltagernes og de cirkulerende Tidsskrifters Antal i 1927.

Abonnementsprisen blev forskellig for de forskellige Læsekrese, rettede sig efter Tidsskrifternes Pris og Deltagernes Antal, og kunde, f. Ex. hvor det gjaldt de dyre medicinske Tidsskrifter, gaa ikke saa lidt højere end den lave Pris, der kunde sættes for Deltagelse i „Humanistisk Læsekres“. Men der har stadig været Tilgang af Deltagere, ogsaa fra Øerne, og nye Læsekrese er dannet.

Reglerne for Cirkulation er følgende: Saa snart Tidsskrifterne i ca. 14 Dage har ligget fremme paa Statsbibliotekets Læsesal, sættes de ind i Læsekres-Cirkulationen, idet de i dertil særligt indrettede Konvolutter sendes til Deltagerne, som derefter sender dem videre fra Deltager til Deltager i bestemt angivet Orden. Adresser til Paaklæbning ved Videreforsendelse — med

Dato for denne — findes vedhæftet paa Indersiden af Tidsskriftets Omslag. Frankering paahviler Afsenderen.

Tidsskrifterne kan beholdes i 14 Dage, enkelte dog kun 8 Dage. Ved hver Forsendelse medfølger en Kontrolliste, hvor Dato for Modtagelse og Afsendelse maa noteres. Beholdes et Tidsskrift udover den fastsatte Tid, betales Dag-Mulkt. Udenbys Deltagere indgaar først i Cirkulations-Rækken, da indenbys Deltagere har Adgang til at læse Tidsskrifterne paa Statsbibliotekets Læsesal baade før og efter Cirkulationen.

De allerfleste Tidsskrifter tilhører naturligvis Statsbiblioteket og indgaar i Biblioteket efter Cirkulationen; men enkelte Tidsskrifter har ogsaa velvilligst været stillet til Raadighed for Læsekresene af enkelte interesserede eller — for de medicinskes Vedkommende — af den jyske Fødselsanstalt og Jysk medicinsk Selskab.

Den store Tilslutning, Læsekresene har faaet, og Maaden hvorpaa de er dannet — de fleste er blevet til ved Henvendelse til Biblioteket udefra — viser tydeligt, at der ved denne Form for „Biblioteksbenyttelse“ afhjælpes et virkeligt Savn. De forskellige Grene af Videnskaben har i Provinsen deres Dyrkere, som ved Hjælp af de paagældende Tidsskrifter ønsker at følge med, hver indenfor sit Omraade. Det har hidtil af økonomiske Grunde været ret uoverkommeligt for de fleste. Gennem Statsbibliotekets Tidsskriftlæsekres muliggøres det. Og da Bibliotekets Virksomhedsomraade er hele Landet udenfor København, bliver det naturligt Centrum for en saadan Cirkulation, saa meget mere som den slet ikke kunde gennemføres af de to københavnske Statsbiblioteker, der først og fremmest har Forpligtelser overfor Universitetet og Hovedstadens videnskabelige Kres, og hvis Tidsskrifter desuden bindes af den store Læsesalsbenyttelse.

Ogsaa paa dette Omraade er saaledes Benyttelsen af Statsbiblioteket ved Samarbejde med forskellige Sammenslutninger blevet rigere og frugtbarere, og Biblioteket har ved den økonomiske Støtte, Tidsskriftlæsekresene betyder, kunnet udvide sit

Tidsskrifthold ikke lidt, og paa Omraader, hvor Trangen dertil i Praxis er dokumenteret.

Statsbibliotekets Tidsskriftlæsekrese i 1927.

Læsekrese 1927	Op- rettet	I Forbindelse med	Antal Deltagere	Cirkule- rendeTids- skrifter
Humanistisk	1920	Jysk Forening f. Hist. og Sprog	162	89
Naturvidenskabelig	1922	Jysk naturvid. Selskab	46	16
Pædagogisk	1923	Jysk pæd. Selskab	18	12
Landøkonomisk	—		70	23
Medicinsk	1925	Jysk med. Selskab	74	43
Otolaryngologisk	—		11	6
Oftalmologisk	1926		12	4
Kemisk-farmaceutisk	—		21	7
Teknisk	—		20	4
Teologisk	—		53	26
Sygepleje	—		15	10
Matematisk	1927		3	2
12 Læsekrese		Ialt:	505	242

VII. Forbindelse med andre Institutioner.

Af Overbibliotekar *Vilh. Grundtvig*.

Statsbiblioteket har indenfor adskillige Grene af Biblioteksvirksomheden knyttet Forbindelse med flere andre Institutioner: ved gensidige Laan, Fælleskataloger, Bytteforbindelser, Afgivelse eller Deponering af Bogsamlinger og endelig direkte Støtte ved regelmæssige Boggaver. Samarbejde under en eller flere af disse Former finder først og fremmest Sted indenfor Aarhus By, fremdeles med andre danske og en Del udenlandske Institutioner.

Det følger af sig selv, at Samarbejdet i *Aarhus* er det mest intensive, og Biblioteket har her fundet Forstaaelse hos alle paa-gældende Parter. Ældst er Forbindelsen med Medicinerne (se S. 34 og 43). Jysk medicinsk Selskab, som er en rent videnskabelig Forening af Læger i hele Jylland og som har sit Sæde i Aarhus, fik i 1915 sin Bogsamling — Haandbøger og Tidsskrifter — katalogiseret og ordnet af Statsbiblioteket, der fremdeles holder Katalogen à jour, ligesom Tidsskrifter og Nyerhvervelser medtages i dets Aarskatalog. Siden har Selskabet deponeret sin Bogsamling i Statsbiblioteket (ikke særlig opstillet) med Undtagelse af de kurante Haandbøger. Biblioteket betragter Selskabets Læsestue som sin medicinske Filial og har derfor dér opstillet de vigtigste af Bibliotekets nyere udenlandske medicinske Haandbøger, af hvilke Udlaan dog ogsaa kan finde Sted gennem Biblioteket, ligesom Tidsskrifterne fremlægges regelmæssig paa Læsestuen. Bibliotekets særlige, lille Bevilling til medicinske Anskaffelser administreres af begge Institutioner i Forening.

Af lignende Art er ogsaa Ordningen med alle Afdelinger ved de fire store Hospitaler i og ved Aarhus, incl. Patologisk Institut paa Kommunehospital. Biblioteket fører Katalog over deres Tidsskrifter og større Haandbøger, som ogsaa optages i Aarskatalogen, og Udlaan kan som Regel finde Sted gennem Biblioteket. Til Patologisk Institut er udlaant paa ubestemt Tid hele Virchows Archiv m. m., naturligvis med Ret til hurtig Hjemkaldelse af enkelte Bind. Det medicinske Biblioteksvæsen i Aarhus maa saaledes siges allerede nu at være centraliseret i Statsbiblioteket.

Paa lignende Maade, baade med Hensyn til Kataloger, Optagelse i Aarskatalogen, Udlaan gennem Statsbiblioteket og Laan paa ubestemt Tid fra Statsbiblioteket af visse Rækker, stiller det sig ogsaa for de to naturvidenskabelige Institutioner i Aarhus: Aarhus naturhistoriske Museum og Observatoriet Ole Rømer.

Dette Samarbejde har allerede vist sig baade økonomisk og frugtbart for alle Parter og vil naturligvis være af fundamental Betydning for et eventuelt fremtidigt Universitetsarbejde i Aarhus.

Men ogsaa udenfor de nævnte Krese har Biblioteket mødt den største Forstaaelse med Hensyn til faglig Støtte, saaledes bl. a. hos tre store Industrivirksomheder i eller ved Aarhus med de landskendte Navne Aarhus Oliefabrik, Frichs og Sabroes Fabriker; over disses og flere andre tekniske Bogsamlinger i Aarhus haves Fælleskatalog i Statsbiblioteket. Her skal ogsaa nævnes Afgivelsen til Statsbiblioteket af to Fagbiblioteker: 1904 Det jyske Haveselskabs Bogsamling og 1908 Aarhus Haandværkerforenings Biblioteks tekniske Afdeling.

Det er Bibliotekets Haab i Fremtiden at kunne knytte flere lignende Forbindelser ogsaa i det øvrige Jylland, og der er allerede gjort en Begyndelse i saa Henseende (Den Kellerske Aands-svage-Anstalt, Brejning).

En betydningsfuld Side af Samarbejdet er de Læsekrese, som er oprettet i Tilslutning til forskellige Foreninger i Aarhus; herom se nærmere Listen ovf. S. 154.

Ved Dubletudvexling med Bibliotekerne i Assens og Slagelse er Statsbiblioteket kommet i Besiddelse af mange ældre danske Bøger fra de gamle Biblioteker i disse Byer (se S. 77). Forhaabentlig vil andre af vore Købstad- og Skolebiblioteker følge det her givne Exempel og udvexle gamle danske Bøger med kurante Værker af Statsbibliotekets Dubletbestand.

Direkte Støtte ydes Biblioteket af to Foreninger med Sæde i Aarhus, men med Medlemmer over hele Landet, de alt ovf. omtalte „Forening for Indkøb af udenlandsk Skønlitteratur“ (stiftet 1910, se S. 39) og „Forening for Indkøb af udenlandsk Musik“ (stiftet 1924, se S. 86). Foreningernes Indkøb indgaar i Statsbiblioteket.

Hvad *København* angaar, har Statsbiblioteket altid paa forskellig Maade staaet i Forbindelse med Det kongelige Bibliotek og Universitetsbiblioteket — mest som modtagende af deres rige Overflod, baade af Dubletter og nu i de senere Aar af de ved Bogudvexlingen mellem disse Biblioteker fremkomne Værker (se ovf. S. 44 og 45). Fremdeles er Biblioteket — som naturligt er — efterhaanden blevet et Slags Depot for de i København ikke anvendte Exemplarer af udenlandske lærde Institutioners Skrifter, som afgives fra Videnskabernes Selskab, Oldskriftselskabet og Kommissionen for Grønlands Undersøgelse; mange andre lignende Publikationer modtages direkte som Gave.

Endelig er der den store Verden udenfor vort lille Fædreland: Med *Udlandet* er Statsbiblioteket navnlig kommet i ganske livlig Forbindelse ved sin Dubletudvexling med Biblioteker i Norge, Sverrig, Tyskland og Amerika, hvorom nærmere ovf. S. 67 og 77.

Desuden har Biblioteket gjort en beskeden Begyndelse til regelmæssig Tidsskriftbytte, idet det til Gengæld for 4 danske Tidsskrifter og Aarbøger faar sendt tilsvarende Publikationer fra 6 udenlandske Institutioner. Paa samme Maade modtages Størstedelen af Bibliotekets mangfoldige udenlandske Missions-tidsskrifter og -beretninger i Bytte mod „Nordisk Missions-

Tidsskrift“, dog ikke direkte, men gennem dette Tidsskrifts Redaktion.

Det er af ikke ringe Betydning baade indadtil og udadtil for en Institution som Statsbiblioteket, at det har saadanne Forbindelsestraade til mange Sider, og forhaabentlig vil det lykkes at udvikle disse Forbindelser yderligere i kommende Aar.

VIII. Andre Forhold.

Af Overbibliotekar *Vilh. Grundtvig*.

Bygning og Lokaleforhold.

Statsbiblioteket, der er opført 1898—1902, optager en rektangulær Bygning af Størrelse 945 m². Den ligger paa et ved Aaen stærkt skraanende Terræn, saaledes at Kælderen mod NV. paa Skraaningen fremtræder som Stue. Varmeværkets Kedelanlæg og Fyrsted ligger i særskilt Bygning. Da Grunden, hvorpaa nu delvis findes Have, er ca. 1 Td. Land (0,55 ha) stor, er kun ca. $\frac{1}{5}$ af Pladsen bebygget, og der er saaledes rigelig Plads til Udvidelse. I Midten af Bygningen ligger Læsesalen (283 m²) paa 3 Hvælvingsfag med Ovenlys og omløbende Galleri med Reoler, hvorom grupperer sig i 3 Etager med mellemliggende Jærnrstegulve (undtagen over Kontorerne og Garderoben), 4 store Bogrum og 19 mindre foruden Expeditionslokaler, Arbejdsrum og Kustodens Bolig. I Stueetagen findes, foruden den lille Vestibule og Garderobe, Læsesalen, Udlaanet, Overbibliotekarens Kontor og Katalogiseringsrum. I Kælderetagen (Parterre) findes foruden Kustodens Bolig Bogbinderi og umiddelbart ved Siden heraf Expeditionslokaler for den danske Pligtaflevering, under Læsesalen (altsaa kun at oplyse kunstigt) stort Magasinrum for „Smaatryk“ af enhver Art, desuden Frokoststue og Toiletrum. I 1ste Etage findes et Kontorrum til forskellig Anvendelse. Ovenover Læsesalen og Magasinerne ligger Loftet omkring Hvælvingerne med en lang helt omløbende Gang med Reoler paa begge Sider; Rummene indenfor under Tagrygningen er ikke og

vil vanskeligt kunne blive udnyttet lige saa lidt som Rummet over Hvælvingerne.

Reolerne har bevægelige Hylder — alt af Træ. De er oprindeligt kun anbragte vinkelret paa Bygningen, men nu i stor Udstrækning ogsaa langs Yder- og Indervægge.

Etagehøjden er forskellig i de 3 Etager, Kælder, Stue og 1ste Sal, nemlig henholdsvis 3,04, 3,14 og 3,77 m, det vil sige i alle Tilfælde saa høj, at der maa anvendes Jærntrin med tilsvarende Haandtag paa Reolerne eller Stiger af forskellig Højde for at naa de øverste Hylder — en kapital Fejl i Bibliotekets Anlæg og nu umulig at ændre uden kostbar Ombygning. Andre meget alvorlige Mangler er det altfor lille Udlaansrum og Savnet af et Katalogværelse og Arbejdslokaler for Personalet. Der savnes ogsaa Fotografirum, Udstillingslokale, Pakrum m. m.

Om enkelte af Lokalerne skal bemærkes:

Udlaanet er Centralstedet for Expedition af Bøger. Da Biblioteket ikke raader over noget Katalogværelse, er de systematiske Kataloger og Slagords-Kartoteket over udenlandske Bøger samt det danske bibliografiske Haandapparat anbragte her.

Læsesalen har 95 Siddepladser. Den er prydet med Portrætter af danske Forfattere (oprindeligt anvendt i „Stationsbyens Folkebibliotek“, se S. 38) og Buster af Blicher, Regenburg og Madvig. Biblioteket har modtaget disse Buster som Gave fra forskellige. Paa Læsesalen findes den alfabetiske Hovedkatalog (Seddelkatalog) i 2 Katalogskabe, Kateder med Kartotekskabe og — i 5 Montrer — permanent Udstilling af Bogbind og sjældne og mærkelige Tryk af forskellig Art. Til Tidsskriftregistrering (ogsaa for „Læsekrescirkulationen“) anvendes Kartoteksystemet „Kardex“, det samme, som anvendes i Universitetsbiblioteket.

Kontoret for Pligtaflevering har 2 Lokaler (se S. 82).

Katalogiseringsværelset (tidligere „lille Læsestue“) er tilføjede Lokale for Kort- og Billedsamlingen. Foruden Skrivemaskinerne, som betjenes her, findes et af de praktiske trappeformede Brætter, som overalt i Biblioteket anvendes til Ordning

af Sedler o. l. (se P. Schwenke i Zentralblatt f. Bibliothekswesen. 1913. S. 6).

Kontoret i 1ste Etage (tidligere „Assistentværelse“) tjener ogsaa til Lokale for Udlaansdubletterne og Manuskriptsamlingen.

Overbibliotekarens Kontor: her er opstillet en Del af det bibliografiske Haandapparat (Resten dels i Udlaanet dels i et Bogværelse) og Bibliotekets Arkiv.

Personaleforhold og Arbejdsfordeling.

Personalet bestaar af 1 Overbibliotekar, 2 Bibliotekarere, 5 Underbibliotekarere, 3 Kontorassistenter, 6 honorarlønnede Assistentere, 1 Portner og Varmemester („Kustode“), 1 Bogbindermester, 1 Betjent og 1 honorarlønnet Garderobetilsyn. Det egentlige Bibliotekspersonales Fordeling mellem Afdelingerne ses af nedenstaaende Oversigt.

	Biblio- tekarere	Under- biblio- tekarere	Kontor- assistenter	Honorar- lønnede Assistentere	Ialt
Udlaan	1	1	»	2	4
Læsesal.	»	»	»	1	1
Pligtaflevering	»	1	1	1	3
Katalogarbejde	1	1	1	2	5
Indre Ordning ^{*)}	»	2	1	»	3
	2	5	3	6	16

^{*)} Herved forstaaes Fordeling, Indstilling og Omordning af Bøgerne i Magasinerne, desuden Arbejdet med Dubletsamlingen og Tilsyn med Bogbinderarbejdet.

Som det vil fremgaa af Oversigten, er det daglige Arbejde fordelt efter dets ydre Art, ikke fagligt — efter Videnskaber og Fag. De enkelte Afdelinger af Biblioteket sorterer dog saa vidt muligt under de enkelte af Bibliotekarerne eller Underbibliotekarerne, saaledes navnlig den store Afdeling „Danmark“ (Beskrivelse og indre Forhold), Vahls Missionsbibliotek, Regenburgs Samling og Musikaliesamlingen; det rent eller overvejende mekaniske Arbejde udføres i alt væsentligt af Assistentere.

Desuden har Biblioteket i Reglen Volontører, f. T. 2 (Damer, candd. phil.), der gør Tjeneste i Udlaanet. Til Udlaansexpedition regnes ikke blot Fremtagning og Expedition af ønskede Bøger, men ogsaa Opstilling af alle hjemkomne Bøger samt de til Læsesalsbenyttelse fremtagne Værker (for alle udtagne Bøger sættes et Papkort — „Pladskort“ — inddelt til c. 20 Bogtitler).

„Portner og Varmemester“ er tillige „Kustode“, har Tilsyn med Rengøring, Bygning og Inventar og besørger Pengebudforretninger. Til Postpakkekørsel og Have anvendes honorarlønnet Medhjælp.

En Betjent (Bogbinder) besørger Indpakning og Udpakning af Bøger med dertil hørende Paaskrift og Frankering og overhovedet Expedition af alle Postforsendelser samt fører Regnskab med Frimærker og med Salg af Bibliotekets Kataloger. Naar Tiden tillader det, collationerer han desuden en Del af Bibliotekets udenlandske Bogkøb.

Garderobetilsynet besørger samtidig med at passe Garderoben

- 1) Signering af nykatalogiserede Bøger og tilsvarende Sedler,
- 2) Sammenbinding af de systematiske Sedler til Katalogbind,
- 3) Udsendelse af Tidsskrifter i Bibliotekets Læsekese og 4) forskelligt Skrivearbejde.

Endelig skal anføres, at der af Medhjælpssummen honoreres en Medhjælper for Overbibliotekaren ved Regnskabet og andet Administrationen vedrørende Arbejde.

Bogbinderiet bestyres af en Bogbindermester (Tjenestemand) med 2 Svende, der arbejder efter den almindelige Løntarif. En Underbibliotekar yder biblioteksmæssigt Tilsyn (sml. S. 59). Efter Indskrænkningen af Avisafleveringen udfører Bogbinderiet ved Statens Avissamling en Del Arbejde for Biblioteket. Udenfor Biblioteket benyttes kun et Bogbinderfirma.

B u d g e t.

Indkøb.

Til Indkøb og Indbinding, som er én Konto, bevilgedes i Finansåret 1925—26 36,000 Kr. — Summen uforandret siden 1921—

22. — Af Beløbet anvendtes til Indbinding 16,438 Kr., til Indkøb 19,562 Kr., som fordeles sig saaledes:

1. Danske Dubletter: Bøger	749 Kr.	
2. — — : løb. Tidsskrifter ...	422 —	
3. — Suppleringer	600 —	
		1771 Kr.
4. Udenlandske Bøger	12,631 Kr.	
5. — løbende Tidsskrifter	4374 —	
6. — Tidsskrift-Suppleringer	549 —	
		17,554 —
7. Musikalier		237 —
		<u>19,562 Kr.</u>

Kontoen for Indkøb og Indbinding er for 1926—27 nedsat til 32,400 Kr.

Udenfor Statsbudgettet faldt 1414 Kr. fra Tidsskrift-Læsekresene, 175 Kr. fra Regenburgs Legat og 35 Kr. fra Jysk Haveselskab.

Angaaende 1—3 skal bemærkes følgende:

1. Danske Dubletter. Foruden til Læsesalens Haandbibliotek købes en Del Dubletter til Udlaanet; dette Dubletkøb aftager dog stadig, efterhaanden som Folkebibliotekerne — navnlig Centralbibliotekerne — bliver bedre forsynede med nødvendigt Bogmateriale.

2. Til Fremlæggelse paa Læsesalen holdes 13 vigtigere danske Tidsskrifter, der ikke som de andre fremlagte danske har kunnet modtages gratis strax efter Udgivelsen. Desuden købes Dubletter af de historiske Foreningers Aarbøger og enkelte andre Tidsskrifter.

3. Supplering omfatter ældre og nyere danske Bøger, som mangler i Biblioteket og lejlighedsvis erhverves paa Auktioner, hos Antikvarer eller fra private.

Indbinding.

Af de 16,438 Kr., der anvendtes til Indbinding i 1925—26, medgik til den danske Pligtaflevering (undtagen Aviserne) ca. 12,500 Kr., til andre danske Bøger ca. 400 Kr., til udenlandske Bøger ca. 3500 Kr. Hovedmassen, nemlig for 11,261 Kr., blev indbundet paa Bibliotekets eget Bogbinderi, for 307 Kr. i Avissamlingens Bogbinderi, for 4870 Kr. hos private Bogbindere. Efterat Avis-samlingen fra og med 1925 kun skal modtage og behandle 1 Exemplar af samtlige Aviser, har det i stigende Grad kunnet overtage en væsentlig Del af Indbindingen for Statsbiblioteket.

Andre Konti.

	1925—26	1926—27
Honorarer til Ikke-		
Tjenestemænd	16,200 Kr.	15,525 Kr.
Medhjælpssum	2500 —	2500 —
	<hr/> 18,700 Kr.	<hr/> 18,025 Kr.
Kontorhold	24,000 —	23,400 —
Vedligeholdelse og Skatter	4180 —	3900 —

Aarhus Kommunes Bidrag.

Aarhus Kommune bidrager med 6976 Kr. til Statsbibliotekets Drift, for at Biblioteket kan være aabent udover den normale Tid Kl. 11—4 (desuden afholdes Udgifter til Belysning af Læsesalen o. s. v., anslaaet til 1200 Kr.). Beløbet anvendes til Honorarer dels for Tilsyn paa Læsesal og i Garderobe fra Kl. 4—10 i 8 Maaneder, Kl. 4—6 i 4 Maaneder (Maj—September), dels for Udlaan om Aftenen Kl. 6—8 3 Gange ugentlig i de 8 Maaneder, 2 Gange ugentlig i de 4 Maaneder.

A c c e s s i o n.

Der føres ikke nogen samlet Accessions-Journal. I Stedet herfor træder Bestillingsbog for Bøger (ogsaa med Kolonner angaaende Pris og Betaling) og Journaler for samlede Bogkøb (Auktions- og Antikvarkøb), Dubletudvexling og Gaver — alle med Løbenumre, hvortil henvises paa de alfabetiske Sedler. Registre-

ring af de løbende Tidsskrifter foregaar som nævnt i Kartotek paa Læsesalen, af alle andre Fortsættelser i Kartotek hos Overbibliotekaren.

Samlet Accessions-Statistik er ført fra og med 1926, i hvilket Aar der indgik og opstilledes ialt c. 6000 Bd. = c. 150 m. — foruden c. 20 m danske Smaatryk af enhver Art.

Om den danske Tilvækst ved Pligtafleveringen se S. 81. Desuden erhverves adskillige ældre danske Bøger ved Køb, Gave eller Bytte.

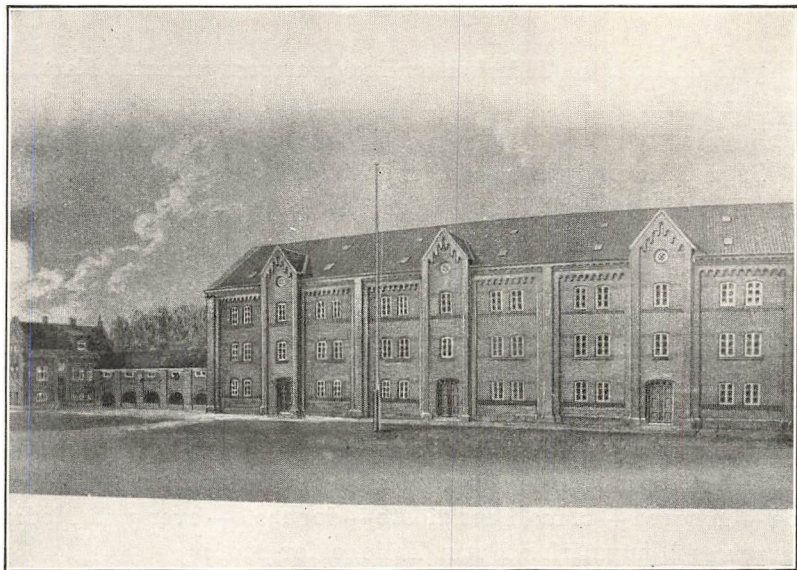
Over Tilvæksten af udenlandske Bøger fra de sidste 10 Aar, der optages i Aarskatalogerne, føres Statistik efter Erhvervelsesmaade og Sprog; det drejer sig aarligt om 2000 à 2400 Værker — Bøger og Periodica. Af Periodica fandtes i den første Aarskatalog — for 1906 — c. 100, i den sidste — for 1926 — over 500. Nedenfor gives i summarisk Form Tallene for 1926:

	Bøger	Antal Periodica		Musikalier	Ialt
	Antal Bind	Tids- skrifter	Aarbøger og Serier	Antal Bind	
Køb	1982	174	63	79	2298
Bytte og Gaver	658	165	117	12	952
Ialt...	2640	339	180	91	3250

519

Desuden er ved Køb eller paa anden Maade erhvervet en stor Mængde ældre udenlandske Bøger og Musikalier, der er specificerede i Journalerne men ikke talte.

For de fleste Fagomraaders Vedkommende bistaar adskillige af Personalet Overbibliotekaren med udenlandske Anskaffelser efter „Gennemsyn“ eller ved Gennemgang af Kataloger, Bibliografier og Anmeldelser i Tidsskrifter, desuden ved Gennemgangen af Laaneres Rekvisition for Bøger, der ikke haves, (se S.). Det kan her tilføjes, at ved medicinske Anskaffelser bistaar Jysk medicinsk Selskab, for Missionsbibliotekets Vedkommende to af Ministeriet valgte Mænd.

IX. Statens Avissamling i Aarhus.

Af Overbibliotekar *Vilh. Grundtvig*.

I.

Som Billedet viser, er Avissamlingen — tidligere Depotbygning for Fodfolkskasernen — en meget anseelig Bygning, den fjerde Stormagt værdig, og alene ved sine Dimensioner et Vidnesbyrd om denne Stormagts Rolle i vort lille Land. Det er en Institution af ret enestaaende Art, ja vistnok overhovedet det eneste selvstændige Stats-„Avisbibliotek“ i Verden. Det skulde vare mange Aar og kræve vidtløftige Forhandlinger, førend de tidligere haardt omtumlede Avismasser skulde finde Hvile der. Det vil forstaas, naar man betænker, at Sagen efterhaanden kom til at dreje sig baade om en Forandring med Hensyn til Opbevaringsstederne for Statens Avisexemplarer, om en mulig Indskrækning i Antallet af de krævede 4 Exemplarer og om en særlig Avisbygning, og fremdeles betænker, at Sagen i Almindelighed berørte tre Biblioteker og tre Landsarkiver og Bygningsspørgsmaalet

specielt tre Ministerier og en Kommune. Avissamlingen blev oprettet ved Lov af 17. Maj 1916 og har saaledes nu bestaaet i 10 Aar. Dens noget udviklede Tilblivelseshistorie skal her kort fortælles.

Allerede med de første Dubletsendinger fra Det kgl. Bibliotek fulgte, som vi har set (S. 23), Masser af ældre Aviser, og det fortsattes gennem flere Aar. Imidlertid havde Statsbiblioteket jo allerede selv i sit første Aar 1902 faaet Ret til Pligtaflevering, og de nye Aviser indkom da paa denne Maade, samtidig med at Det kgl. Bibliotek ifølge samme Lov dog stadig fik 2 Exemplarer, Universitetsbiblioteket og de tre Provinsarkiver (senere „Landsarkiver“, København, Odense og Viborg) tilsammen 1, henholdsvis de københavnske Aviser og Provinsaviserne; inden Provinsarkivernes Oprettelse ved Lov af ^{30/3} 1889 var hele dette Exemplar siden 1821 (Forordning ^{10/1}) gaaet til Universitetsbiblioteket. Det var en embarras de richesse, som vist ikke har været kendt i noget andet Land, og efterhaanden blev det baade Bibliotekerne og Arkiverne næsten umuligt at skaffe Plads til de stadig voksende Avismasser. Da den nye Overbibliotekar ved Statsbiblioteket 1905 tiltraadte sit Embede, mente han da ogsaa, Fornuften engang maatte sejre, saaledes at vi nøjedes med 2 fuldstændige Avisexemplarer i Landet, og han lod derfor af Statsbibliotekets Exemplarer kun de aarhusianske Aviser samt de københavnske, som ellers alene fandtes i København, indbinde. Det sparede Staten for c. 75,000 Kr. men hjalp jo ikke noget paa Pladsforholdene, og efter den sidste store Sending i 1911, 4 Banevogne, fra Det kgl. Bibliotek fyldte Avismasserne næsten hele det store Kælderrum under Læsesalen samt hele Loftet.

Inden det kom saa vidt, var Sagen naturligvis forelagt Ministeriet, og under 6. December 1911 indsendtes nu som Grundlag for en Konference (se S. 40) en udførlig Redegørelse for Statsbibliotekets Forhold, i hvilken der ogsaa stilles Forslag angaaende Avisspørgsmaalet. Der fremhæves deri „det urimelige i, at samtlige Landets Aviser for Statens Regning blev ind-

bundet og opbevaret tre Steder i Landet“, og det foreslaas, „at de to Exemplarer, der nu afleveres uden for København, ved Ændring af Loven bør indskrænkes til et“ og at „det væsentlig uindbundne Exemplar i Statsbiblioteket blev tilbudt de vedkommende Kommuner“. 1. Juni samme Aar havde Rigsarkivar Secher ved „Dansk historisk Fællesforening“'s Møde i Kolding holdt et Foredrag om „Vore Avisers Opbevaring“ (trykt i Foreningens Meddelelser I, S. 101—06) og deri foreslaaet Opretelse af „Avisbiblioteker“ flere Steder i Landet samt — meget originalt „Sechersk“ — Fængslernes mere skrivekyndige Indvaanere sat til at lave Registre til Aviserne; Ideen synes barok, men var dog maaske værd at prøve. Senere har Jeppe Aakjær foreslaaet (Politiken ^{23/1} 1919), at man skulde give unge ubemidlede Studenter noget at fortjene ved at lade dem udarbejde saadanne Registre.

Paa Konferencen d. 14. Februar 1912 blev Spørgsmaalet kun kort berørt; man var ikke stemt for en Forandring af Loven, derimod nok for at tilbyde Kommunerne Dubletten. I Henhold dertil formulerede Biblioteket da i den to Dage efter Konferencen til Ministeriet indsendte Skrivelse følgende Forslag: „Aviserne undtagen de i Aarhus og København udkomne og i øvrigt med de Undtagelser, som Biblioteket bestemmer, tilbydes vedkommende Kommuner“. I Skrivelse af ^{5/8} gentoges og motiveredes Forslaget yderligere, og det henstilledes at høre de to andre Statsbibliotekers og Arkiversnes Mening om Sagen. I Anledning deraf indhentede Ministeriet Erklæringer fra de to andre Overbibliotekarer, Rigsarkivaren og de tre Landsarkivarer. Medens der var delte Meninger om Betimeligheden af at indskrænke Antallet af 4 afleveringspligtige Exemplarer, var der nu Modstand mod Forslaget om at tilbyde Kommunerne Aviserne. Derimod var der Enighed om, at Aviserne ikke hørte hjemme i Arkiverne, og fra flere Sider blev der foreslaaet Opretelse af en særlig Avissamling f. Ex. paa Koldinghus.

Imidlertid var Fodfolkskasernen i Aarhus ved den ny Hærorddning blevet ledig 1912, og der henstod i den Anledning et

uafgjort Mellemværende mellem Staten og Aarhus Kommune, der ejede Kasernen. I en ved de omtalte Erklæringer foranlediget ny Skrivelse af ^{30/8} 1913 om Sagen fra Statsbiblioteket antydedes Muligheden af at anvende en af de nedlagte Kasernebygninger til Avissamling. Denne Tanke vandt heldigvis Ministeriets Bifald, og efter at Forholdene var nærmere undersøgt og Depotbygningen og Bøssemagerboligen fundet egnede for Formaalet, afholdtes en Konference i Ministeriet d. 26. Februar 1914, hvorefter Sagen forberedtes til Lovgivning. Den 12. Januar 1915 fremsattes Forslaget om „Statens Erhvervelse af den tidligere Fodfolkskaserne i Aarhus“, saaledes at Indenrigsministeren bemyndiges til at erhverve Kaserneanlægget for 300,000 Kr. og en Del af de omtalte Bygninger „stilles til Raadighed for Statsbiblioteket til Avismagasin, hvorved en ellers nødvendig Tilbygning vil kunne spares“, og der endelig til Ombygning og Indretning bevilges et Beløb af indtil 58,000 Kr. Den 10. Maj underskrevs Loven. De for den paatænkte Avissamling bestemte Bygninger kostede 80,000 Kr., hele Komplexet 300,000 Kr. Den 8. November 1915 afholdtes et nyt Møde om Sagen i Ministeriet med de tre Overbibliotekarere og Landsarkivaren for Sjælland. Overbibliotekaren ved Statsbiblioteket fastholdt sit tidligere Forslag, men Resultatet blev, at man ikke rørte ved Antallet af Exemplarer af Aviser, men foreslog, at Samlingen kom til at rumme foruden Statsbibliotekets Exemplar Det kgl. Biblioteks Dublet siden 1902 og alle Provinsaviserne i Provinsarkiverne, med andre Ord: 1 Exemplar af alle Aviser siden c. 1820, 1 Dublet af Provinsaviserne fra samme Tidsrum samt 1 Triplet af alle Aviser siden 1902.

Den 25. Februar 1916 fremsattes i Overensstemmelse med Konferencen i Ministeriet „Forslag til Lov om Statens Avissamling i Aarhus“, et ikke ganske korrekt Navn, idet Avissamlingen betragtes som eksisterende og Forslaget tillige omfatter principielle Forandringer med Hensyn til Avisafleveringen. Under Forhandlingerne (Folketinget ^{3/3}, Landstinget ^{5-0/1}) udtaltes bl. a. Ønske om at Aviserne afleveredes indbundne og paa

bedre Papir, og man kom ogsaa ind paa Smaatryksafleveringen. Forslaget blev dog uforandret vedtaget, og Loven underskrevet 17. Maj. Efter Ønske af Landstingets Udvalg om Sagen afholdtes 21. November 1916 en Konference i Ministeriet „til Overvejelse af, hvorvidt Leveringspligten fra Bogtrykkerne kunde indskrænkes uden at skade det kulturelle Formaal med Indleveringen af Tryksager til Bibliotekerne“. Man beskæftigede sig naturligvis væsentlig med Aviserne. I Konferencen deltog ogsaa Formanden for Dansk Provins-Bogtrykkerforening, som ønskede Indskrænkning i Afleveringen af Aftryksbladene. Der var dog ikke Flertal for nogen Forandring af Lovforslaget. Til Loven sluttede sig Bekendtgørelse af ^{29/12} 1916, hvor Begrebet Aviser nærmere defineres saaledes: „alle Dagblade og andre mindst 6 Gange ugentlig udkommende Blade i alle Udgaver („Aftryk“) og med alt hvad dertil hører (saaledes Søndags- og andre Tillæg“. Avissamlingen er efter Loven underlagt Overbibliotekaren ved Statsbiblioteket og bestyres af en Avisforvalter, der tillige leder Bogbinderiet. Til Avisforvalter udnævntes tidligere Bogbinder ved Biblioteket Anders Jacobsen, som stadig er i Virksomhed; til Medhjælp fik han , og har stadig, en Svend og en kvindelig Medhjælper.

Under Krigen var der imidlertid kommet Indkvartering i Kasernen, saaledes at Ombygningen desværre først kunde paa-begyndes i Februar 1917; den tilendebragtes i November samme Aar. Ombygning (med Regulering af Terrænet) og Indretning havde da kostet c. 70,000 Kr. Den store Flytning (18 Banevogne) fra 5 forskellige Opbevaringssteder kunde begynde og fuldførtes lykkeligt i Løbet af Maanederne Marts til Juni 1918. En Del af Aviserne stod forinden i Karantæne i Banevognene til grundig Desinfektion mod den frygtede Billelarve ptinus fur, hvis Liv det dog desværre ikke helt lykkedes at udslukke. Samlingen aabnedes paa Toaarsdagen for Loven, 17. Maj 1918.

Avissamlingen rummede da c. 27,000 Aargange Aviser, heraf c. 16,000 Aargange Dubletter. Der blev strax taget fat paa Behandlingen af de uindbundne ældre Avismasser samtidig med

de nye. Efter at have bragt Spørgsmaalet om Afgivelse af Dubletter til de vedkommende Kommuner paa Bane i et Møde i Biblioteksraadet udsendte Overbibliotekaren under $\frac{1}{10}$ 1922 en Skrivelse til samtlige Bybiblioteker — paa Bornholm dog kun Rønne — med Forespørgsel om, hvorledes de vilde stille sig til et eventuelt Tilbud fra Statens Side om Aflevering af Aviser. Af de 64 Biblioteker bifaldt de 48, deriblandt næsten alle de større Byers, udtrykkelig Planen. Der skulde dog ikke ske videre i Sagen førend 1924, da det nedsatte Udvalg angaaende Statens Biblioteksvæsen som første Sag behandlede Pligtafleveringen og fandt det hensigtsmæssigt deraf at udskille Avisafleveringen som en særlig Sag. Under 31. Januar 1925 afgav man en enstemmig Indstilling til Ministeriet med Forslag til Lov om Pligtaflevering af Aviser til Statens Samlinger, hvorefter det hidtidige Antal af 4 Exemplarer nedsattes til 2 af Provinsens Aviser og 3 af københavnske, saaledes at Det kgl. Bibliotek og Statsbiblioteket skulde have alle Aviser, Universitetsbiblioteket kun de københavnske. Efter hurtig og velvillig Behandling vedtoges Forslaget uforandret, og Loven underskrevs 18. April 1925. Bekendtgørelsen af 6. Maj bestemte, at de nye Regler skulde gælde for Aviser udkomne siden 1. Januar 1925 men henviste i øvrigt til de tidligere Bekendtgørelser. Definitionen af Aviser fra Bekendtgørelsen 1916 er genoptaget i Biblioteksudvalgets Forslag til ny Bekendtgørelse om hele Pligtafleveringen.

Med Hensyn til Dubletterne i Avissamlingen indstillede Udvalget under 26. Maj 1926 til Ministeriet, at de blev tilbudt Folkebibliotekerne eller Bladredaktionerne, eller, hvis ingen af dem ønskede dem, kasserede. Efter at dette Forslag havde faaet ministeriel Sanktion, udsendtes i September Cirkulære til Biblioteker i samtlige 96 Byer med Aviser, om at de, om ønsket, kunde faa de gamle Rækker fra Avissamlingen. Ligesom tidligere svarede de allerfleste, 68, samt 16 Redaktioner og 2 Museer, ja. I store Masser er Aviserne derefter afgaaet til de paagældende Byer for forhaabentlig at finde Fred efter et uroligt Liv: 7549

Aargange i 3898 Pakker med en samlet Vægt af c. 68,000 Kilo (45 Vognlæs eller c. 6 Banevogne fulde). De fleste af vore Provinsbyer er saaledes kommet i Besiddelse af en Hovedkilde til deres Historie, delvis fra de sidste 100 Aar, siden 1870erne saa at sige fra Dag til Dag. Af Resten af Dubletterne vil kun den forholdsvis lille ældre Del, indtil c. 1875, blive bevaret, medens den store Mængde Dubletter eller Tripletter af nyere Aviser, de fleste fra dette Aarhundrede, kasseres. I Løbet af 1926 afsluttedes Indbindingen (eller Pakningen) af den gamle Bestand. De foreløbig sidste Faser i Avissamlingens Historie er Bygningens Overgang fra Indenrigsministeriet til Undervisningsministeriet i April 1927 og den nye Lov (Juni 1927) om Pligtafleveringen, i hvilken Loven af 18. April 1925 er optaget.

Det har været Statsbiblioteket en ikke ringe Tilfredsstillelse, at dets Forslag efter mange Genvordigheder og megen haard Modstand dog endelig sejrede; et stort Held var det, at Kasernebygningen just blev ledig paa det mest kritiske Tidspunkt og inden Krigen.

Ved den sidste store Udrangering af Avismasser er der blevet god Plads i Avissamlingen til Opmagasinerings af den Del af Pligtafleveringen, som ikke ønskes indlemmet i Statsbiblioteket (se S. 49). Endvidere har Avissamlingens Bogbinderi, nu, da fremtidig kun 1 Exemplar af Aviserne skal behandles, kunnet overtage en ikke ringe Del af Statsbibliotekets Indbinding.

II.

Avissamlingen indeholder nu over 15,000 Bd. danske Aviser, aldeles overvejende fra de sidste 100 Aar. Af de ældste Aviser fra det 17. og det meste af det 18. Aarhundrede findes kun spredte Aargange eller Numre; først fra Slutningen af sidstnævnte Aarhundrede haves længere Rækker; fra c. 1820 er Samlingen tilnærmelsesvis fuldstændig. Den aarlige Tilgang er c. 300 Aviser (heraf c. 130 Aftryksblade), repræsenterende ialt c. 650 Bd. og Pakker og c. 93,000 Avisnumre. Der haves fuldstændig Seddelkatalog over Samlingen.

Magasinbygningen er indvendig 46 m lang og 9 m bred. Den er delt i 4 Etager og adskilt fra Forbindelsesbygningen med Jærndør; den kan ikke opvarmes eller oplyses kunstigt. En Elevator forbinder alle Etagerne. I hver Etage, dog foreløbig ikke i den øverste, findes Reoler af som Regel 4 Avishylders Højde; Hylderne er bevægelige. Aviserne er opstillet i de to nederste Etager, ordnet i større Grupper (København, Jylland osv.) og indenfor de enkelte Landsdele alfabetisk efter Udgivelsessted, med rigelig Plads til Accessionen. Der kan i Avissamlingen ialt regnes med c. 3200 m. løbende Avishylde, med Plads til c. 38,000 Bd. (event. „Pakker“) Aviser, og der er desuden rigelig Plads til Udvidelse paa Terrænet, som har en Udstrækning af c. 3800 Kvadratmeter. I de to øverste Etager var og er delvis endnu Dubletterne anbragt; Hovedmassen er dog, som omtalt, allerede fjærnet. Den ene Etage maa beregnes til Udvidelse, den anden, øverste, er bestemt til den omtalte Magasinerings af en Del af Pligtafleveringen til Statsbiblioteket.

Magasinbygningen er ved en overbygget Gang forbundet med en mindre Bygning, hvor der er Bogbinderi, Læsestue, Kontor, Lagerrum og Bolig for Avisforvalteren. Aviserne transporteres i Bogvogne til og fra Magasin, Bogbinderi og Læsestue. En Hustelefon letter Forbindelsen mellem Værksted og Magasin. Bogbinderiet er forsynet med de bedste og nyeste Maskiner, delvis med elektrisk Drift. Af Aviserne indbindes kun Hovedudgaverne, ensartet i stiv Hæftning med sort Lærredsryg og paaklæbede trykte Rygtitler. Aftryksbladene („Aflæggerne“) „pakkes“ i Papir mellem to Papstykker.

Fra Bogbinderiet kan der gennem Vinduer i Væggen føres Tilsyn med Læsestuen. Denne er ikke stor, kun beregnet for c. 8 Personer ad Gangen, og er forsynet med et lille Haandbibliotek. I 1926 har der været 480 Besøgende paa Læsestuen, til hvem der har været fremtaget 1591 Bd.; desuden udlaantes 107 Bd., saaledes at Benyttelsen ialt har været 1698 Bd. Dette Tal ser jo ikke videre imponerende ud, men det maa erindres, at Aviserne først er tilgængelige $\frac{1}{2}$ à 1 Aar efter, at de er ud-

kommet, og at der her først og fremmest er Tale om et Avis-arkiv; Benyttelse finder kun Sted i Studieøjemed. Desuden er Institutionen endnu ung, men Antallet af benyttede Bind har været stærkt stigende fra 750 Bd. i 1919 til som nævnt 1698 Bd. i 1926.

Budgettet for 1927/28 er paa 12,368 Kr., hvoraf Lønninger og Medhjælp 9338 Kr., Indbindings- og Pakningsmateriale 1030 Kr., Kontorudgifter 2000 Kr.

Læsestuen er tilgængelig for Publikum hver Dag fra 9 til 4, Udlaan finder kun undtagelsesvis Sted. Eftersøgning i Aviserne samt Uddrag og Afskrivning besørges mod fastsat Betaling.

X. Personalet 1902—27.

I. Tjenestemænd

(* f. T. ansatte. I Parentesen er angivet Udnævnelsesdagen).

Overbibliotekarere (til 1904 benævnt Bibliotekar)

1. JULIUS HOFFMEYER (²³/₄ 1901) f. ²³/₄ 1841. Mag. scient. Afskediget 1905 († 1911).
2. *VILHELM GRUNDTVIG (¹/₁₂ 1905) f. ²⁰/₇ 1866. Cand. mag. Bibliotekar ved Landbohøjskolens Bibliotek 1892—1903. Underbibliotekar ¹/₄ 1903.

Bibliotekarere (til 1908 benævnt Underbibliotekar)

3. VILHELM GRUNDTVIG, se Nr. 2.
4. EMIL FOG (¹/₁ 1906) f. ⁰/₈ 1873. Mag. art. Dr. phil. Afgaaet ³¹/₁₀ 1920. († 1925).
5. *EJLER HAUGSTED (¹/₄ 1917) f. ¹/₁₀ 1875. Cand. mag. Extraord. Assistent ¹/₀ 1906, Underbibliotekar ¹/₄ 1908.
6. *ERLING STENSGARD (¹/₁₁ 1920) f. ¹⁷/₅ 1876. Cand. phil. Assistent ¹/₁₀ 1901.

Underbibliotekarere (til 1908 benævnt Assistent)

7. ERLING STENSGARD, se Nr. 6.
8. SVEND MØRK-HANSEN (¹/₁₀ 1901) f. ¹⁸/₀ 1852. Exam. polyt. Afgaaet ³¹/₃ 1913.
9. EJLER HAUGSTED, se Nr. 5.
10. THOMAS DØSSING (kst. ¹/₀ 1908) f. ⁰/₀ 1882. Cand. phil. Afgaaet ³/₀ 1912 (nu Biblioteksdirektør).

11. *VIGGO J. v. HOLSTEIN RATHLOU ($\frac{1}{7}$ 1912) f. $\frac{29}{10}$ 1885. Cand. mag. Dr. phil.
12. CHRISTIAN HEILSKOV (kst. $\frac{1}{4}$ 1913— $\frac{31}{12}$ 1914) f. $\frac{9}{4}$ 1873. Cand. phil. Extraord. Assistent $\frac{1}{4}$ 1905. Afgaaet $\frac{31}{3}$ 1917 (nu Kresbibliotekar, Gentofte).
13. *EMANUEL SEJR ($\frac{1}{7}$ 1917) f. $\frac{29}{10}$ 1891. Cand. phil. Honorarlønnet Medhjælper $\frac{1}{5}$ 1913.
14. *FREDERIK M. BENDTSEN ($\frac{1}{4}$ 1915) f. $\frac{2}{3}$ 1866. Cand. mag.
15. *KAY SCHMIDT-PHISELDECK ($\frac{1}{2}$ 1921) f. $\frac{25}{8}$ 1894. Cand. theol. Vikar $\frac{1}{5}$ 1919.
16. HELGE TOPSØE-JENSEN ($\frac{1}{8}$ 1921) f. $\frac{15}{12}$ 1896. Mag. art. Afgaaet $\frac{28}{2}$ 1927 (nu Underbibliotekar ved Det kgl. Bibliotek).
17. *TAGEA EGEDE CHRISTENSEN (kst. $\frac{1}{5}$ 1927) f. $\frac{17}{4}$ 1892. Cand. mag. Honorarlønnet Medhjælper $\frac{1}{2}$ — $\frac{31}{5}$ 1922 og $\frac{1}{3}$ 1926— $\frac{30}{4}$ 1927.

Bibliotekssekretær

(Stillingen oprettet 1914, ophævet 1922)

18. FRITZ JØRGENSEN ($\frac{1}{4}$ 1914) f. $\frac{1}{7}$ 1852. Kaptajn. Extraord. Assistent $\frac{1}{1}$ 1903. Afgaaet $\frac{31}{7}$ 1922.

Kontorassistenter

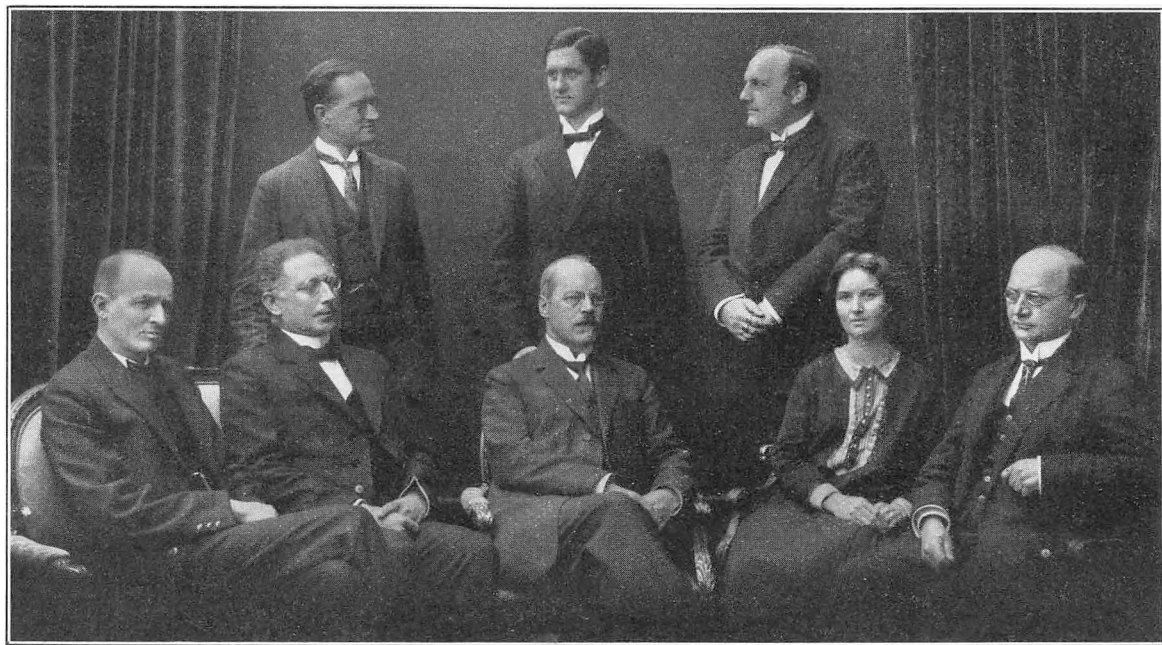
(til 1919 benævnt Skriver)

19. ALFRED VERNER ($\frac{17}{10}$ 1914) f. $\frac{2}{10}$ 1841. Cand. phil. Midlert. Medhjælper 1902. Afgaaet $\frac{31}{8}$ 1915 († 1915).
20. NIELS TANG ($\frac{1}{9}$ 1915) f. $\frac{11}{1}$ 1860. Højskoleforstander. († 1923).
21. CARINA VEDEL ($\frac{1}{4}$ 1920) f. $\frac{17}{6}$ 1897. Cand. phil. Honorarl. Medhjælper $\frac{1}{10}$ 1916. Afgaaet $\frac{31}{3}$ 1924 (nu Biblioteksassistent, Roskilde).
22. *INGRID APPEL ($\frac{1}{4}$ 1920) f. $\frac{20}{4}$ 1893. Cand. phil. Flaglærerinde. Honorarl. Medhjælper $\frac{1}{4}$ 1917.
23. *CHRISTIAN STUB JØRGENSEN ($\frac{1}{10}$ 1923) f. $\frac{4}{9}$ 1897. Cand. phil. Honorarl. Medhjælper $\frac{15}{9}$ 1917.
24. *GUDRUN STRØM ($\frac{1}{4}$ 1924) f. $\frac{4}{3}$ 1901. Cand. phil. Honorarl. Medhjælper $\frac{1}{9}$ 1921.

Portner og Varmemester

(til 1911 benævnt Kustode)

25. HANS TØRSLEFF, se Nr. 29.
26. *JENS MELSGAARD ($\frac{1}{4}$ 1910) f. $\frac{23}{3}$ 1878.

Kay Schmidt-Phiseldeck. Emanuel Sejr. Dr. v. Holstein Rathlou.
 F. M. Bendtsen. Ejler Haugsted. Vilh. Grundtvig. Tagea Egede Christensen. Erling Stensgård.

Bibliotekarer og Underbibliotekarer 1927.

Bogbinder

(til 1919 benævnt Betjent)

27. ANDERS JACOBSEN ($1/6$ 1908) f. $13/11$ 1871. Afgaaet $31/8$ 1916 og ansat som Avisforvalter ved Statens Avissamling.
 28. *NIELS KRISTENSEN ($1/6$ 1916) f. $3/12$ 1869.

Betjent

(til 1919 benævnt Kustode)

29. HANS TØRSLEFF ($1/4$ 1910) f. $12/3$ 1854. Fh. Mejerist. Kustode $1/10$ 1901. Afgaaet $30/6$ 1922.
 30. JENS KJÆR CHRISTENSEN ($1/12$ 1922) f. $12/11$ 1890. Bogbinder. († 1923).
 31. *PETER ERVIG ($1/11$ 1923) f. $20/11$ 1876. Bogbinder.

II. Honorarlønnede Medhjælpere.

1. FRITZ JØRGENSEN, se I. Nr. 18.
2. CHRISTIAN HEILSKOV, se I. Nr. 12.
3. EJLER HAUGSTED, se I. Nr. 5.
4. ANNA THOLLE ($1/8$ 1911— $31/3$ 1913) (nu Assistent i Statens Bibliotekstilsyn).
5. IVER GUDME. Cand. phil. ($1/5$ 1912— $31/8$ 1913) (sen. Cand. jur. Bibliotekar, Slagelse, nu ansat ved Gyldendalske Boghandel).
6. ELLEN HASSELRIIS. Cand. phil. ($1/10$ 1912— $31/1$ 1916).
7. INGEBORG HASSELRIIS. Cand. phil. ($1/10$ 1912— $31/1$ 1916).
8. EMANUEL SEJR, se I. Nr. 13.
9. HENRI HANSEN. Cand. phil. ($1/10$ 1913— $31/3$ 1917) (nu Bibliotekar, Viborg).
10. CHRISTIAN LENDRICK. Cand. phil. ($1/5$ 1913— $28/2$ 1915).
11. KIRSTEN WIED. Cand. phil. ($1/2$ 1916— $31/12$ 1916).
12. ELISABETH BUUR. Cand. phil. ($1/2$ 1916— $31/12$ 1919).
13. CARINA VEDEL, se I. Nr. 21.
14. *VILHELMINE THOMSEN. Cand. phil. ($1/1$ 1917— $1/5$ 1919, igen ansat $15/10$ 1923).
15. INGRID APPEL, se I. Nr. 22.
16. ULLA HOFFGAARD. Cand. phil. ($1/4$ 1917— $31/10$ 1922).
17. CHRISTIAN STUB JØRGENSEN, se I. Nr. 23.
18. *GERDA BOYE. Cand. phil. ($15/9$ 1917— $31/7$ 1923, igen ansat $1/2$ 1925).
19. INGEBORG DORPH. Cand. phil. ($1/11$ 1917— $10/3$ 1921).

Statsbibliotekets Personale 1927.

20. THORA SCHMIDT. Cand. phil. ($1/4$ 1919— $31/1$ 1922).
21. ULLA BAYER. Cand. phil. ($1/5$ 1919— $31/5$ 1921).
22. *PAULINE HEILMANN ($1/6$ 1919).
23. GUDRUN STRØM, se I. Nr. 24.
24. TAGEA EGEDE CHRISTENSEN, se I. Nr. 17.
25. SIGRID HASSING. Cand. phil. ($1/6$ 1922— $31/1$ 1925).
26. AGNETE NYHOLM. Cand. phil. ($1/4$ 1923— $28/2$ 1926).
27. *ASTRID FOGET. Cand. phil. Lærerindeexamen. ($1/3$ 1923).
28. *INGEBORG SCHJØTT. Cand. phil. ($1/5$ 1924).
29. *EBBA KRAGH. Cand. phil. ($1/5$ 1927).

Garderobeopsyn

30. *SINE KOLB ($1/4$ 1915).

Statens Avissamling.

Avisforvalter

- *ANDERS JACOBSEN ($1/6$ 1916) f. $13/11$ 1871. Bogbinder, jfr. I. Nr. 27.

XI. Bibliografi.

Af Underbibliotekar *Tagea Egede Christensen*.

Bibliografien omfatter Skrifter, Tidsskriftartikler og vigtigere Artikler i Dagspressen, der giver Bidrag til Statsbibliotekets Historie; ogsaa de mere principielle Forhandlinger paa Rigsdagen samt Bibliotekets Publikationer. Avisartikler er medtaget, naar de er Indlæg i en faglig Diskussion; i enkelte Tilfælde, fordi Billedstoffet er af Interesse.

Betænkning afgiven af den om Oprettelsen af et Stats-Bibliothek i Aarhus nedsatte Kommission. Kbh. U. A. 15 S. 3 Tvl. — Optr. som Bilag 2 i *Rigsdagstidende* 1895—96. (Tillæg A. Sp. 2975—3000).

Forslag til Lov om Opførelse af en ny Bygning for det store kongelige Bibliotek og om Oprettelse af et Provinsbibliotek i Aarhus. *Rigsdagstidende* 1895—96. (Forslaget i Till. A. Sp. 2945—3000. — Forhandl. i Folket. Sp. 1883—1931. — Beretning fra Udvalget Till. B. Sp. 1987). — *Rigsdagstidende* 1896—97. (Forslaget i Till. A. Sp. 3043; Till. C. Sp. 271. — Forhandl. i Folket. Sp. 1795—1811; Betænkning Till. B. Sp. 1099. — Forhandl. i Landst. Sp. 1013—1041).

Steenberg, Andr. Sch.: Et Statsbibliothek i Aarhus. (*Berl. Tid.* ²⁰/₁₁ 1895).

Hoffmeyer J.: Hvilken Nytte kan et Provindsbibliothek gjøre? (*Berl. Tid.* ³¹/₁ 1896).

Kantate ved Aabningen af Statsbiblioteket i Aarhus d. 17. Juni 1902. Tekst af Rolf Harboe. Musik af Arthur Allin. [Musiken findes i Mskr. i Statsbibl.].

Hansen K.: Statsbiblioteket i Aarhus. (*Spejlet* 1902, S. 34—36, ill.). [Hoffmeyer J.]: Die neue Staatsbibliothek in Aarhus. (*Centralblatt für Bibliothekswesen* Bd. 19, 1902, S. 464—466).

(Stensgård, Erling): Statsbiblioteket i Aarhus. Aarhus 1902. 30 S., ill.

Reglement for Statsbiblioteket i Aarhus. 1902. 8 S. Revid. Udg. 1908. 8 S.

- Det jyske Statsbibliotek i Aarhus. (*Folkelæsning* Bd. I, 1901—02, S. 317—318; 321—322, ill.).
- (Hoffmeyer J.): [Redegørelse for Statsbibliotekets Virksomhed 1902—1903]. (*Aarhus Byraads Forhandl.* 1903—04, S. 318—321).
- Statsbiblioteket i Aarhus. (*Architekten* Bd. 5, 1903, S. 377—384, ill.).
- Statsbiblioteket i Aarhus. Kortfattet Beskrivelse. Aarhus 1909. 8 S., ill. (Bjerre J.): Statsbiblioteket i Aarhus. (*Bogsamlingsbladet* Bd. 4, 1909—10, S. 55-58, ill.).
- Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus. (i samme Forf.s.: Bibliotekssagen i Danmark, dens mål og midler. Kbh. 1910. S. 48-58). Ogsaa som Særtr.
- [Diskussion om Bibliotekssagen. 1910]. *Dannebrog* ²⁴/₂; ²⁷/₂ (H. O. Lange); ²⁸/₂; ⁴/₃ (Samtale med H. O. Lange); ⁵/₃ (Vilh. Grundtvig); ⁷/₃; ¹⁰/₃; ⁴/₁ (A. S. Steenberg) og ¹⁴/₄ (Samtale med H. O. Lange).
- Fog, Emil: En Biblioteksreform. Aarhus 1911. 30 S.
- Fog, Emil: Fra et moderne Bibliotek. (*Jydsk Maanedsskrift* 1911 I, S. 169—184, ill.). Ogsaa som Særtr.
- Døssing Th.: Praktisk bibliotekstjeneste ved Statsbiblioteket i Aarhus. (*Bogsamlingsbladet* Bd. 5, 1911, S. 179—188). Ogsaa som Særtr.
- Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus. 1902—1912. Aftr. efter „Aarh. Stiftst.“ d. 16. Juni 1912. 8 S.
- [Diskussionen i Folketinget, der resulterede i den ministerielle Indskrænkning af Statsbibliotekets Udlaan i 1912]. *Rigsdagstidende* 1912—13. (Forhandl. i Folket. Sp. 300-305; 491-498; 675-681; 757-760).
- Fortegnelse over populær dansk Oplysningslitteratur, som er unddraget almindeligt Udlaan. Aarhus 1912. 15 S.
- [Diskussion om den ministerielle Indskrænkning af Statsbibliotekets Udlaan i 1912]. (bl. a. i *Aarh. Stiftst.* ¹²/₈; ²⁰/₈; ²²/₈ (J. Bjerre); ²⁰/₈ (J. Alsted, J. N. Høyrup) og ²⁴/₈ 1912).
- Petersen, Carl S.: [Om Statsbiblioteket i Aarhus]. (i Sv. Dahl: Haandbog i Bibliotekskundskab. Kbh. 1912. S. 107-109. 2. Udg. 1916. S. 152-153).
- Holstein Rathlou, Viggo J. v.: Rettelser og Tilføjelser til ovenst. (*Vort Land* ³⁰/₇ 1916).
- Dahl, Svend: Statsbiblioteket i Aarhus. (i samme Forf.s.: Dansk Biblioteksfører. Kbh. 1915. S. 122-126).
- Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus og Folkebogsamlingerne. (i: „Vore Folkebogsamlinger“. Holbæk 1915. S. 83-90). Ogsaa som Særtr.
- Holstein Rathlou, Viggo J. v.: Statsbiblioteket i Aarhus. (i samme Forf.s.: Aarhus. Historisk-topografisk Beskrivelse med Biografier. I. Aarhus 1920. S. 296-305, ill.).

- Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus og Universitetet i Jylland. Aarhus 1921. 8 S. — Optr. som Bilag 19 i: Betænkning afg. af Udvalget om Oprettelse af et Universitet i Jylland. Kbh. 1925. S. 143-146.
- Lange H. O.: Et Universitetsbibliotek i Aarhus. (*Bogens Verden* Bd. 3, 1921, S. 85-86). — Optr. som Bilag 20 i: Betænkning afg. af Udvalget om Oprettelse af et Universitet i Jylland. Kbh. 1925. S. 147-148.
- Grundtvig, Vilh.: Et Universitetsbibliotek i Aarhus. (*Bogens Verden* Bd. 3, 1921, S. 131-136). Ogsaa som Særtr. — Optr. som Bilag 21 i: Betænkning afg. af Udvalget om Oprettelse af et Universitet i Jylland. Kbh. 1925. S. 149-152. Tilføjelser hertil Bilag 22, S. St. 153-157.
- Sejr, Emanuel: Statsbiblioteket i Aarhus og Biblioteksarbejdet i Danmark. (i E. Sejr og K. Schmidt-Phiseldeck: Kultur-Kilder. Aarhus 1923. S. 3-8).
- Dahl, Svend: Et Nødraab fra Aarhus. (*Bogens Verden* Bd. 5, 1923, S. 162-166).
- Sejr, Emanuel: [Svar paa Sv. Dahl: Et Nødraab fra Aarhus]. (S. St. o. A. S. 166-169).
- Dahl, Svend: Vore Statsbiblioteker under Debat. (*Berl. Tid.* ^{18/6} 1923).
- Topsøe-Jensen H. G.: Statsbiblioteket — Nutid og Fremtid. (*Aarh. Stiftst.* ^{20/6} 1923).
- Sejr, Emanuel: Statsbiblioteket i Aarhus. Et Indlæg til Orientering. Aarhus 1924. 15 S.
- Topsøe-Jensen H. G.: Kampen for Statsbiblioteket. (*Aarh. Stiftst.* ^{12/2} 1924).
- Stub-Jørgensen, Chr.: Statsbiblioteket i Aarhus. (*Aarh. Amtst.* ^{12/2} 1924).
- Holstein Rathlou, Viggø J. v.: Kjøbenhavn og Provinsens Kulturliv. (Jyllandsp. ^{16/2} og ^{17/2} 1924). Bemærkninger hertil af S. Mørk-Hansen, S. St. ^{22/2} 1924; af E. Sejr og Holstein Rathlou ^{27/2} 1924.
- m. [A. Sneum]: Statsbiblioteket i Aarhus og det 'kgl. Bibliotek. (*Demokr.* ^{10/2} 1924).
- Lassen, H. Hvenegaard: Statsbiblioteket i Aarhus. (*Bogens Verden* Bd. 6, 1924, S. 80-83).
- Dahl, Svend: [Bemærkninger til Hvenegaard Lassen: Statsbiblioteket i Aarhus]. S. St. o. A. S. 83).
- Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus. (S. St. o. A. S. 103-105).
- Dahl, Svend: Kræfternes frie Spil eller faste Rammer? Nogle Betragtninger over Statsbiblioteket i Aarhus. Kbh. 1924. 24 S.
- Schmidt-Phiseldeck K.: Statsbiblioteket i Aarhus. (*Berl. Tid.* ^{11/5} 1924).

Schmidt-Phiseldock K.: Biblioteks-Inspektør Svend Dahl og Statsbiblioteket i Aarhus. I Anl. af Sv. Dahl: Kræfternes frie Spil eller faste Rammer? (*Berl. Tid.* ²⁸/₈ 1924).

Dahl, Svend: Statsbiblioteket i Aarhus. Et Gensvar. (*Berl. Tid.* ²⁰/₈ 1924).

Sejr E.: Diskussionen om Statsbiblioteket i Aarhus. En Oversigt. (*Aarh. Stiftst.* ³/₁₀ 1924).

— Et Besøg paa Statsbiblioteket. ill. (*Aarh. Stiftst.* ¹⁰/₁₁ 1924).

Schmidt-Phiseldock K.: Aarhus og et kommende Universitet. (*Aarh. Stiftst.* ²⁴/₃ 1925).

Hjorth, Jacob: Det jyske Universitet og dets Bibliotek. (*Soc. Dem.* ¹⁰/₁₂ 1925).

Statsbiblioteket i Aarhus bag Kulisserne. ill. (*Demokr.* ²⁴/₁₂ 1925).

Betænkning vedrørende Statens Biblioteksvæsen afgiven af det af Undervisningsministeriet under 11. Okt. 1924 nedsatte Udvalg. Kbh. 1927. 247 S. Som Særtr. heraf: Statsbiblioteket i Aarhus. Kbh. 1927. 11 S.

Nielsen, Lauritz: Nyordning af Statens Biblioteksvæsen. (*Polit.* ¹⁰/₁ 1927).

Børup, Marinus: Hovedstaden og „Provinsen“. (*Nationalt.* ²⁴/₁ 1927).

— Bibliotekspolitik. (S. St. ¹¹/₂).

— Universitetet i Aarhus og Statsbiblioteket. (*Aarh. Stiftst.* ²²/₂).

— Et Præcedens. (*Nationalt.* ⁵/₃ 1927).

Schmidt-Phiseldock K.: „En Sønderlemmelse af Det kgl. Bibliotek!“ [Misvisende redaktionel Titel]. (*Berl. Tid.* ¹⁰/₂ 1927).

— Mørk Fremtid for Statsbibliotekerne. (S. St. ¹⁵/₄).

— Aarhus og Statsbiblioteket. (*Aarh. Stiftst.* ³/₃ 1927).

Sejr E.: Statsbiblioteket i Aarhus og Provinsens Biblioteksvæsen. (*Aarh. Stiftst.* ⁸/₂ 1927).

— Biblioteksforholdene i Aarhus. (S. St. ¹⁰/₃ 1927).

Aarsberetninger.

Fog, Emil: Statsbibliotekets Vandrebogsamlinger. Beretning om Virksomheden. 1914—1917. (*Bogsamlingsbladet* Bd. 10—11, 1915—17; Bd. 13, 1918—19). Ogsaa som Særtr.

Sejr, Emanuel: Statsbiblioteket i Aarhus og Folkebogsamlingerne. Beretning for 1918 og 1919. (*Bogsamlingsbladet* Bd. 14, 1919-20).

— — 1920—1923. (*Bogens Verden* Bd. 3—6, 1921—24).

— — 1924 og 1925. (S. St. Bd. 8, 1926). Alle Beretningerne som Særtr.

Grundtvig, Vilh.: Statsbiblioteket i Aarhus. (1919—23). (*Aarbog for Bogvenner*, Bd. 4—7, 1920—23).

Pligtafleveringen.

- Forslag til Lov om den Bogtrykkerne m. fl. paahvilende Forpligtelse til Aflevering af Frieksemplarer til offentlige Biblioteker. 5 Bilag. 20 S. *Rigsdagstidende* 1901—02. (Till. A. Sp. 4415—4454).
- Nielsen, Lauritz: Pligtafleveringen til vore Biblioteker. Et Reformforslag. Kbh. 1923. 23 S. (Statens Bibliotekstilsyns Publikationer. VIII).
- [Statsbiblioteket i Aarhus og Afleveringspligten]. (Diskussion i *Dansk Boghandlertidende* 1923, Nr. 51; 1924, Nr. 1—3).
- Forslag til Lov om offentlige Bibliotekers Ret til Frieksemplarer af Tryksager m. m. *Rigsdagstidende* 1926—27. (Forhandl. i Landst. Fremsat Sp. 730—735. 1. Behandl. Sp. 771—792; 2. Behandl. Sp. 792; Betænkning Till. B. Sp. 1275—1278).

Specialsamlinger — Udstillinger.

- Stensgård, Erling: Den Regenburske Samling i Statsbiblioteket i Aarhus. (i: Stiftamtmand, Dr. phil. August Regensburg. Et Hundredaarsminde. Aarhus 1915. S. 39—42).
- Sejr, Emanuel: Om Oprettelsen af et dansk Musikbibliotek. (*Bogens Verden* Bd. 2, 1919—20, S. 176).
- Musikalesamling. [Wilh. Hansens Saml., overdraget Statsbiblioteket]. (*Dansk Kirkemusiker-Tidende* 1922, S. 53).
- Holstein Rathlou, Viggo J. v.: Exlibris på Statsbibliotheket i Aarhus. (*Exlibris-Revuen* Bd. 3, 1920. S. 62—64). Ogsaa som Særtr.
- [Afbildninger af gamle Bogbind fra Statsbiblioteket]. (i E. Hannover: Kunstfærdige gamle Bogbind indtil 1850. Kbh. 1907. Nr. 15, 26, 73, 81, 130, 131, 137).
- Grundtvig, Vilh.: „Stationsbyens Folkebibliotek“. (*Bogsamlingsbladet* Bd. 4, 1909, S. 17—21, ill.). Ogsaa som Særtr.
- Holstein Rathlou, Viggo J. v.: Ved Aabningen af Statsbibliotekets Minde-Udstilling 1863—1913. Aarhus 1913. 7 S. [Kantate].
- Stensgård, Erling: Sønderjydske Udstilling paa Statsbiblioteket i Aarhus. Aarhus 1919. 8 S.

Statens Avissamling.

- Haugsted, Ejler: Statens Avissamling i Aarhus. (*Fortid og Nutid* Bd. I, 1917, S. 238—245).
- Grundtvig, Vilh.: Mellem gamle Aviser. Statens Avissamling i Aarhus. (*Berl. Tid.* ¹⁰/₁₀ 1918).

- Bruun, Vidar: Avisbiblioteket i Aarhus. (*Pressens Magasin* 1918, Nr. 24, S. 18—23, ill.).
- Grundtvig, Vilh.: Statens Avissamling i Aarhus. (*Nordisk Tidskrift för Bok- och Biblioteksväsen* Bd. 6, 1919, S. 49—55, ill.).
- Sneum, A.: Statens Avissamling i Aarhus. (*Bogens Verden* Bd. 6, 1924, S. 62—63).
- Schmidt-Phiseldick K.: Avislovsforslaget. (*Berl. Tid.* ²¹/₃ 1925).

Kataloger.

- Aarskatalog. Fortegnelse over Erhvervelser af nyere udenlandsk Litteratur 1—20: 1906—25. 1907—26. [Aarg. 1—4 er ogsaa optaget i Statens „Accessionskatalog“ — de senere Aarg. findes som Tillæg til denne. Fra 1920 medtages Nyerhvervelser ved forskellige andre offentlige Institutioner i Aarhus. Fra 1924 medtages kun Bøger udkomne i det sidste Tiaar].
- Emneliste til Aarskatalog 1—8: 1906—13. 1914. 29 S. Tillæg 1918. 3 S. 2. Tillæg 1921. 2 S.
- Fortegnelse over udenlandsk Skønlitteratur: 1911—26. 1912—27. Særtr. af Aarskatalogen.
- Katalog over Udvalg af nordisk Oplysningslitteratur (indtil 1912: „over Læsesalens Udlånsbibliotek“). 1—5. 1908—23.
1. Biografi. 1908. 48 S. Tillæg 1909. 8 S. — 2. Udg. 1909; 2. Opl. 1910; 3. Opl. 1912. 38 S. Tillæg 1920. 15 S.
 2. Norden. (Danmark—Sønderjylland—Norge—Sverige—Finland). 1909. 52 S.; 2. Opl. 1910. Tillæg 1911. 6 S.; 3. Opl. 1911. — 2. omarb. Udg. 1916. — 3. omarb. Udg. 1922. 113 S.
 3. Fremmede Lande. (Geografi og Historie). 1911. 56 S. Tillæg 1913. 32 S. — 2. forøg. Udg. 1914. — 3. forøg. Udg. 1921. 79 S.
 4. Naturkundskab — Medicin — Praktiske Fag. 1912. 72 S. — 2. omarb. Udg. 1918. — 3. omarb. Udg. 1923. 118 S.
 5. Aands- og Samfundsvidenskaber undt. Historie. Foreløbig Udg. 1915. 40 S. — 2. foreløbige Udg. 1918. 53 S.

Fagkataloger.

1. Handel. 1925. 19 S.
2. Teologi. I. Indledning — De bibelske Fag. 1926. 71 S.
3. Musikalier. I. Udenlandsk Musik. 1926. 132 S. Tillægsliste I. 1925. 11 S. Tillægsliste II. 1926. 8 S.
4. Musik, Musikteori og Musikhistorie. Biografi. 1927. 34 S.

Boglister.

1. Moderne Pædagogik. 1926. 4 S.
2. Møbel- og Interiørkunst. 1926. 7 S.
3. Haandværk. 1927. 12 S.

Andre Kataloger.

- Smaa Bogfortegnelser I. Bygningskunst. Fortegnelse over Bøger og danske Tidsskriftafhandlinger vedrørende Bygningskunsten og dens Historie. 1906. 24 S.
- Fortegnelse over en Samling af nyere franske Bøger, Biografi, Historie, Litteraturhistorie m. m. 1908. 20 S.
- Fortegnelse over populær dansk Oplysningslitteratur, som er unddraget almindeligt Udlaan. 1912. 15 S.
- Katalog over fremmed Skønlitteratur. 1. Fransk Skønlitteratur. 1914. 36 S.
- Katalog over „Vahls Missionsbibliotek“ i Statsbiblioteket i Aarhus. A. Mission i Almindelighed. 1919. 51 S.
- Fortegnelse over et Udvalg af Bøger om Møbelkunst tilhørende Statsbiblioteket i Aarhus. 1922. 7 S.
- Otte og tyve Vandrebogsamlinger. 1914. 28 S.
- Fortegnelse over Udvalg af dansk Oplysningslitteratur for Statsbibliotekets Vandrebogsamlinger. 1919. 31 S.

Auktionskataloger.

- Fortegnelse over en Samling Dubletter fra Statsbiblioteket i Aarhus. 1924. 111 S. (Auktion 20. Maj 1924).
- Fortegnelse over en Samling Portrætter m. m. fra Statsbiblioteket i Aarhus. 1924. 47 S. (Auktion 20. Maj 1924).

Tidsskrift-Fortegnelser.

- Fortegnelse over udenlandske periodiske Skrifter, som modtages af Statsbiblioteket og andre offentlige Institutioner i Aarhus. 1922. 1923. 20 S.
- Fortegnelse over nyere udenlandske medicinske Tidsskrifter, som findes i Statsbiblioteket og andre offentlige Institutioner i Aarhus. 1925. 8 S.
- Fortegnelse over nu udkommende udenlandske medicinske Tidsskrifter, som modtages af Statsbiblioteket, Jydsk medicinsk Selskab og Hospitaller i Aarhus. 1927. 4 S.
- Tidsskrift-Læsekrese. 1927. 8 S. [Fortegnelse over cirkulerende Tidsskrifter].

Kataloger over Biblioteker, der er indlemmet i Statsbiblioteket.

- V a h l J.: Bøger angaaende Hedningemissionen og derhen hørende Æmner. Kbh. 1884. 108 S. — Tillæg. 1886 24 S. — 2det Tillæg. 1888. 20 S. — 3die Tillæg. 1890. 38 S. — 4de Tillæg. 1893. 52 S. — 5te Tillæg. 1895. 47 S.
- H o f f m e y e r J.: Fra „Regenburgs Samling“. Til Studiet af Schleswig-holsteinismen og de slesvigske Krige. En Bibliografi. 1896—98. 181 S. Særtr. af Aarhus Katedralskoles Indbydelsesskrift.
- B i b l i o t h e c a W e g e n e r i a n a. Fortegnelse over det Bibliothek, som er samlet og efterladt af C. F. Wegener. I—IV. Kbh. 1897.
- R i e d e l W.: Katalog over Det jydskes Haveselskabs Bibliotek. Aarhus 1898. 11 S.
- (P h i l i p s e n M.): Fortegnelse over en Samling Arbejder af Steen Steensen Blicher og andres Arbejder om ham og hans Forfatterskab m. v. 1910. Kbh. 34 S.
-

RETTELSE

Side Linie

- 21 9 f. n. bragte Nytaarsaften — læs havde 31. Jan. bragt.
23 15 f. n. der i den Anledning — tilføj Aaret efter.
32 5 f. n. 26,857 — læs 26,947.
36 13 f. o. fra 11—12 — læs fra 11—2.
73 11 f. o. Tidsskriftsforhold — læs Tidsskrifthold.
— 18 f. o. Udlandet — læs Udlaanet.
78 13 f. o. Frk. Rosenørn-Teilmann, Nørholm — tilføj (se S. 25).
— 8 f. n. Koedfoeds — læs Koefoeds.
81 3 f. o. (S. 24—25) — læs (S. 28—29).
82 13 f. o. sydøstlige — læs sydvestlige.
129 5 f. n. 20. Juli — læs 20. Juni.
136 10 f. o. vist — læs viist.
165 4 f. n. (se S.) — læs (se S. 142).
176 6 f. o. Læs
13. *FREDERIK M. BENDTSEN ($\frac{1}{4}$ 1915) f. $\frac{2}{3}$ 1886.
Cand. mag.
14. *EMANUEL SEJR ($\frac{1}{7}$ 1917) f. $\frac{20}{10}$ 1891. Cand. phil.
Honorarlønnet Medhjælper $\frac{1}{5}$ 1913.
178 7 f. o. 1919 — læs 1914.
— 11 f. n. CHRISTIAN LENDRICK — læs JENS PEDER LENDRICK.
— 14 f. n. Nr. 13 — læs Nr. 14.

TILFØJELSE TIL XI. BIBLIOGRAFI

- HVASS H. H. og GRØNBORG, JOHS.: Statsbiblioteket i Aarhus og Folkebogsamlingerne. (Bogsamlingsbladet Bd. 2, 1907, S. 21—24).
GRUNDTVIG, VILH.: Stationsbyens Folkebibliotek. Landsudstillingen Aarhus. Aarhus 1909. 15 S. ill.
KØSTER C. A.: Foreningen til Indkøb af Skønlitteratur paa fremmede Sprog. (Bogvennen Bd. 6, I, 1916—17, S. 340—341).
S[ejr] E.: Musik-Litteratur i Statsbiblioteket. (Aarh. Stiftst. $\frac{8}{1}$ 1927).
S. 186 2 f. n. Tilføj Tillægsliste III. 1926. 10 S.